

UHRISTA ITSENSÄ PUOLUSTAJAKSI?

Kategoria-analyysi naisvankien väkivallan uhriuden ja tekijyyden yhteenkietoutumista ja toimijuudesta

VERA VIROLAINEN
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Marraskuu 2014

TIIVISTELMÄ

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

VIROLAINEN, VERA: UHRISTA ITSENSÄ PUOLUSTAJAKSI? Kategoria-analyysi naisvankien väkivallan uhriuden ja tekijyyden yhteenkietoutumista ja toimijuudesta

Pro gradu -tutkielma, 124 s., 8 liitesivua

Sosiaalityö

Ohjaaja: Hannele Forsberg

Marraskuu 2014

Tämän pro gradu -tutkielman tehtävänä on selvittää, miten väkivaltarikoksista tuomitut naisvangit kertovat väkivallan tekijyytensä ja uhriutensa kietoutuvan yhteen. Lisäksi tutkimuksen kohteena on selvittää, miten naiset yhteenkietoutumista selontekoja tehdessään rakentavat itselleen toimijuutta, eli toiminnan mahdollisuuksia ja rajoja. Tutkimusote on laadullinen ja aineisto koostuu seitsemän naisvankin kanssa tehdyistä teemahaastatteluista. Haastattelumateriaali on eritelty saksilaista jäsenkategoria-analyysiä soveltaen. Tutkimuksen viitekehys on sosiaalinen konstruktionismi, jonka sisällä työ paikantuu sukupuolistuneen väkivallan tutkimukseen.

Tutkielman perusteella naisvangit selvittävät väkivallan käyttämisensä ja uhriutensa kietoutuvan yhteen parisuhteissa, joissa he ovat kokonaisvaltaisen kontrolloinnin ja siihen liittyvän jatkuvan pahoinpitelyn kohteena. Suurin osa tutkimuksen naisista selitti ajautuneensa väkivaltaisiin parisuhteisiin lapsuudesta tai nuoruudesta asti alkaneiden kaltoinkohtelun kokemustensa vuoksi. Väkivallan kohteena eläminen sai naiset oireilemaan päihteidenkäytöllä ja heidän omalla aloitteellisella väkivallallaan, joka tapahtui humalassa. Naiset luonnehtivat purkaneensa tällöin patoutuneita pahanolon tunteitaan lähinnä pahoinpitelevään puolisoonsa. Toinen uhriuden ja tekijyyden yhteenkietoutumatyö selvitti rankan parisuhdeväkivallan uhrin päätyneen itsepuolustustilanteessa tahattomasti surmaamaan puolisonsa. Täten oma väkivallan käyttäminen perustui uhrihistorian tuottamaan puolustautumisreaktioon. Toisaalta naiset puhuivat reaktiivisen väkivallan yhteenkietoutuman selonteoissaan myös vihan tunteiden purkautumisesta. Erona oireellisuusyhteenkietoutumaan oli, että väkivaltaisesta suhteesta ei päästy eroon ennen surmatilanteen eskaloitumista. Kolmantena yhteenkietoutumatyölinä oli seurauksellinen väkivalta, jossa naiset puolustautuivat vahvasti väkivallan uhriutumisen uhkaavissa parisuhteen ulkopuolisissa tilanteissa. Seurauksellisuudesta puhuneet naiset selvittivät kokeneensa niin rankkaa uhriutta menneissä parisuhteissaan, että he mieluummin tarttuivat itse väkivaltaan kuin joutuivat uudelleen uhreiksi. Naiset olivat jättäneet väkivaltaiset parisuhteet taakseen, mutta olivat saaneet vankeustuomion aggressiivisesta puolustautumisestaan satunnaisissa väkivaltatilanteissa, jotka olivat päättyneet hyökkääjän tarkoituksettomaan surmaamiseen.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että tutkielma jatkaa aiemman tutkimuksen keskustelua vankilaan joutuneiden naisten väkivaltaisista taustoista, joiden myötä naiset ovat olleet ensinnä uhreja ja tarttuneet sitten itse väkivaltaan. Naisten selonteoissa heidän toimijuutensa on hyvin vähäistä, sillä he kuvaavat suhteen dynamiikan olleen niin totalitaarista, että väkivallan vastarinnalle ei jäänyt tilaa. Yhteenkietoutumia olisi kuitenkin kuitenkin tärkeää sanoittaa ammattilaisten kanssa uudelleen toimijuutta tukevasti, jotta naisvangit voisivat kulkea väkivallan kertomuksistaan kohti väkivallatonta tulevaisuutta.

Asiasanat: naisvangit, sukupuolistunut väkivalta, kategoria-analyysi, JKA, toimijuus

SUMMARY

UNIVERSITY OF TAMPERE

School of Social Sciences and Humanities

VIROLAINEN, VERA: FROM VICTIM TO DEFENDER OF ONESELF? Categorization analysis of female prisoners' entanglements of using and being the victim of violence and of women's agency

Master's thesis, 124 pages, 8 appendix pages

Social Work

Supervisor: Hannele Forsberg

November 2014

The aim of this master's thesis is to examine how female prisoners convicted of violent crimes make accounts of the entanglements of using violence and being a victim of it. This thesis is also aimed to map out what kind of agency the entanglements produce for the imprisoned women when they account with the entanglements their own use of violence. The study is qualitative and the material consists of the interviews made (separately) with seven incarcerated women. The data was analyzed by applying Sacksian membership categorization analysis. The epistemology of the study is social constructionist, and within the constructionism the scrutiny is based on the gendered violence paradigm.

The study implicates that the female prisoners locate the entanglements of being the victim and using violence in the context of intimate partner violence. The majority of the women explained that they were victimized early on from the abuse on their childhood or youth and that this history of abuse had contributed for their ending up in violent relationships. In the first entanglement account – the symptomatic entanglement – women rationalized their problematic use of intoxicants resulting from being the victim of intimate partner violence. The women accounted that the intoxication led to their own use of violence. The women categorized their use of violence while intoxicated as a way of release their pent-up feelings that the victimization caused. Another style of constructing the entanglements of violence was the extreme self-defense by the victim against the abusive partner that brought on the death of the abuser. The entanglements style in which I refer as the reactive entanglement included also offloading of the victim's feelings. The reactive entanglement style differed from the previously mentioned symptomatic entanglement in the way the relationship ended – it could only be finished by the tragic incident. The third entanglement style is the 'consequential entanglement' style in which women situated their violent self-defense outside the context of relationship. The women illustrated that the violence they had experienced in their past relationships was so devastating that they rather use violence of their own than be revictimized. The women had lived down the violent relationships, but were imprisoned after defending the revictimization in the way that non-intentionally caused the death of the perpetrator.

It may be concluded that this thesis is in line with the earlier studies on female prisoners' violent experiences that usually began from their abusive childhood experiences. Thus women imply that they have been and are first and foremost victims. Women's agency was constructed minimal in their accounts. Even so, it would be important that the women could rewrite the words of their violent life stories with the help of professionals so that the women's agency could be highlighted so that the women could move on towards the violent-free future.

Key words: female prisoners, gendered violence, categorization analysis, MCA, agency

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO.....	1
2 TUTKIMUKSIA NAISVANGEISTA.....	3
2.1 Naisvangit numeroina.....	3
2.2 Naisvankien vaikeat taustat	7
2.3 Naisvankien väkivaltaiset rikokset.....	11
3 SUKUPUOLI, VÄKIVALTA JA SUKUPUOLISTUNUT VÄKIVALTA	15
3.1 Konstruktionistinen viitekehys ja feministinen tarkastelukulma	15
3.2 Väkivallasta sukupuolistuneeseen väkivaltaan.....	19
3.2.1 Sukupuolistuneen väkivallan viitekehys.....	19
3.2.2 Naisiin kohdistuva parisuhdeväkivalta	21
3.2.3 Naisten väkivalta parisuhteessa.....	28
3.3 Tutkielman analyttiset avainkäsitteet.....	32
3.3.1 Uhri-käsite, sen poliittisuus ja vaihtoehdot	32
3.3.2 Uhriudesta moninaisempiin identiteetteihin ja toimijuuteen.....	35
4 KENTÄLTÄ KANSIIN: TUTKIMUSASETELMASTA	39
4.1 Kentälle: Tutkimuksen tehtävä	39
4.1.1 Tutkimustehtävä ja -asetelma.....	39
4.1.2 Eettinen valmistautuminen.....	40
4.2 Kentällä: Aineiston koostaminen.....	42
4.2.1 Haastatteluaineisto.....	42
4.2.2 Moninaisten tunteiden äärellä – tunteiden metodologiaa.....	46
4.3 Kentältä: Aineiston analyysi ja raportointi.....	51
4.3.1 (Jäsen)kategoria-analyysin soveltaminen.....	51
4.3.2 Eettinen esitystapa.....	54
5 VÄKIVALLAN UHRIUDEN JA TEKIJYYDEN YHTEENKIETOUTUMAT	57
5.1 Parisuhdeväkivallan reaktiot, oireet ja seuraukset.....	58
5.2 Väkivallan sukupuolittuneisuutta puoltavat ja kieltävät diskurssit.....	70
5.3 Yhteenkietoutumia täydentävät sivujuonteet	80
6 VÄKIVALLAN RAJAAMAT TOIMIJUUDET JA IDENTITEETIT	83
6.1 (Laimin)lyötynä päihteisiin ja väkivaltaan	84
6.2 Alistetun uhrin väkivaltainen itsepuolustus.....	90
6.3 Uhriutumuksesta selviytymisväkivaltaan	95
6.4 Väkivallattomat naiset?.....	102
7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	105
LÄHTEET	112
LIITTEET.....	124
Liite 1: Tutkimuksen ennakkoesittelykirje avovankilaan.....	124
Liite 2: Tutkimuksen esittely suljettuun vankilaan.....	124
Liite 3: Kirjoituspyyntö.....	127
Liite 4: Teemahaastattelurunko.....	128
Liite 5: Suostumus tutkimukseen osallistumiseen	132

1 JOHDANTO

[N]aisvankien elämässä väkivallan uhrius ja tekijyys kietoutuvat yhteen. Vankilassa tulisi korostaa entistä enemmän naisten omaa toimijuutta, eikä vahvistaa uhrinäkökulmaa. Nais erityinen lähestymistapa ei kuitenkaan tarkoita sitä, että nainen ei olisi vastuussa omasta väkivaltaisesta käytöksestään, vaan siinä ymmärretään lähisuhdeväkivallan negatiivinen vaikutus naisen käyttäytymiseen ja elämänhallintaan.

Anniina Jokinen & Natalia Ollus (Haaste 4/2012)

Rikosseuraamusalan Haaste-lehdessä tuodaan esiin edelleen ajankohtainen naisvankien väkivallan uhriuden ja tekijyyden yhteenkietoutuminen, jonka ammatillinen kohtaaminen edellyttää lisää tietoa vähän tutkitusta naisvankien väkivaltakokemusten teemasta. Tämä tutkielma toimii pienimuotoisena naisvankien väkivallan kaksoisroolin teeman valottajana. Naisvangeista on ylipäätään tarjolla varsin vähän tutkimustietoa (Viitanen 2013, 11, 15; Naiset näkyväksi 2008, 29), vaikka heidän määränsä on ollut suomalaisittain ja maailmanlaajuisesti nousussa viime vuosina (Rikosseuraamuslaitos 2013, 8—9; Walmsley 2012, 1). Naiset ovat silti edelleen marginaalissa marginaalisessa vankilaan joutuneiden ihmisten joukossa (Granfelt 2013, 200).

Naisvangit moniulotteisine kaltoinkohtelun kokemuksineen ovat myös sosiaalityön asiakaskuntaa, sillä vankila on eräs sosiaalityön ympäristöistä. Vankilan asiakaskunnan moninaisen huono-osaisuuden problematiikan parissa työskentelyyn tarvitaan nähdäkseni ehdottomasti yhteiskunnallisen ymmärryksen omaavia vaativan psykososiaalisen auttamisen ammattilaisia. Samoilla linjoilla ovat myös Mari Suonio, Henrik Linderborg ja Tytti Lassila (2014, 13), joiden mukaan sosiaalityöllä on keskeinen tehtävä rikosseuraamusalan asiakkaiden sosiaalisen toimintakyvyn ylläpitämisessä. Valitettavasti myös väkivalta on edelleen ajankohtainen erityisesti naisiin kohdistuva sosiaalinen ja yhteiskunnallinen ongelma (ks. esim. FRA 2014), jonka sukupuolistunutta dynamiikkaa tässä työssä käsitellään. Tutkielmani paikantuu siis osaksi naisvankitutkimusta, sukupuolisensitiivistä sosiaalityön tutkimusta ja erityisesti sukupuolistuneen väkivallan tutkimusta. Tutkimussanojen toistelusta huolimatta tutkielma tarjoaa käyttökelpoista tietoa esimerkiksi sosiaalialan ammattikentillään väkivallan kanssa eläneiden naisten kohtaamiseen.

Tutkimustehtävänä on ollut selvittää, miten väkivaltaa kokeneet ja sitä itse käyttäneet vankilaan

joutuneet naiset kuvaavat väkivallan asemiensa yhteenkietoutumista ja miten he tällä yhteenkietoutumalla selittävät omaa väkivaltaista toimintaansa. Tutkielman aineistona ovat seitsemän väkivaltarikoksista tuomitun naisvangin kanssa syksyllä 2013 tekemäni teemahaastattelut. Erittelin aineiston (jäsen)kategoria-analyysin keinoin tutkien sitä, millaista toimijuutta naiset rakentavat tehdessään selontekoja väkivallan uhriutumisen ja käyttämisen yhteenkietoutumista. Aineistosta hahmottuu kolme erilaista yhteenkietoutumatyyliä akuutista hengenhädässä väkivaltaisesta puolustautumisesta aktiivisempaan ”selviytymisväkivaltaan” ja perinteisempään väkivaltaoireiluun. Tutkielman tulokset osuvat aiemman naisvankitutkimuksen jatkumolle, mutta avaavat vivahde-erojensa myötä naisille erilaisia toimijuuksia.

Motiivini tällaisen tutkimusasetelman toteuttamiseen perustuu opintojeni punaiseksi langaksi muodostuneelle akateemiselle väkivaltakiinnostukselle. Kiinnostuin sivuaineopintojeni myötä väkivallan sukupuolistuneisuudesta, eli siitä, miten sukupuoli ja valta liittyvät tähän traagiseen sosiaaliseen ongelmaan. Perehdyin kirjallisuusmuotoisessa kandidaatin tutkielmassani parisuhdeväkivallan sukupuolistuneeseen dynamiikkaan ja sosiaalialan ammattilaisten tapaan puuttua asiaan. Sittemmin hakeuduin väkivaltaa kokeneen asiakaskunnan pariin maisteriopintojeni harjoitteluun vankilaan. Pyrin tutkielmallani valottamaan naisvankien väkivallan problematiikkaa tavalla, joka tekee ymmärrettäväksi näiden naisten väkivaltaan liittyvää toimijuuden ja identiteettien mahdollisuuksia ja rajoja.

Tutkimusraportti muodostuu seitsemästä luvusta, joista seuraavassa esittelen aiempaa naisvankitutkimusta, jossa toistuu havainto naisvankien erityisen marginalisoituneesta sosiaalisesta asemasta, jota väkivalta on usein varjostanut alusta asti. Kolmannessa luvussa erittelen tutkielmani viitekehyksen ja avainkäsitteet. Työn epistemologia perustuu sosiaaliseen konstruktionismiin, mihin liittyy postmoderni tapani tarkastella sukupuolta ja sitä, mitä sukupuolistuneisuuden näkökulma väkivaltatutkimukseen tarjoaa. Neljännessä luvussa avaan tutkimusasetelmaani paitsi metodisten valintojen osalta, myös hieman laajemmin metodologiaa erityisesti etiikan näkökulmia pohtien. Tutkimukseni tulokset esitän kahdessa luvussa, joista ensimmäisessä kuvaan, miten naiset selvittävät väkivallan uhriutensa ja tekijyytensä kietoutuvan toisiinsa. Jälkimmäisessä tulosluvussa kuvaan naisten selonteoillaan rakentamia toimijuuksia ja identiteettejä. Johtopäätösten ohessa pohdin tutkimukseni antia ja jatkotutkimuskysymyksiä.

2 TUTKIMUKSIA NAISVANGEISTA

Taustoitin tässä luvussa aiempaa naisvankeja koskevaa tutkimusta keskittyen erityisesti suomalaisen naisvankipopulaation ja heidän väkivaltarikollisuutensa kuvaamiseen, jota vertailen kansainväliseen tutkimukseen. Kansainvälisten naisvankitutkimuksen havaintojen esittelyssäni painottuu yhdysvaltalainen näkökulma, jota ei suinkaan voi suoraviivaisesti rinnastaa suomalaiseen kontekstiin, onhan kyse varsin erilaisista yhteiskunnista. Yhdysvaltalaisen tutkimuksen painottuneisuutta puoltaa sen määrällisen valta-aseman esiintuominen ylipäätään vankeja koskevassa tutkimuksessa. Kiinnostavasti erilaisten yhteiskuntien konteksteissa toteutetussa naisvankitutkimuksessa toistuvat tietyt havainnot, joskin niiden painottuneisuus vaihtelee. Tällaisia toistuvia havaintoja ovat naisten marginaalinen määrä ja asema vankiloissa sekä vankilaan joutuneiden naisten vaikeat taustat taloudellisine ja päihdeongelmineen ja moninaisine uhriutumisineen.

Taustoitin seuraavassa ensinnä erinäisten tilastollisten julkaisujen ja rikosseuraamusalan julkaisujen esittämää määrällistä kuvaa naisvangeista. Toisekseen esitän tietoa naisvankien elämänhistoriaa varjostavasta problematiikasta ja kolmanneksi tämän ongelmatiikan myötävaikutusta naisten väkivaltarikosten tekemiseen. Luvun toinen ja kolmas osio perustuvat pääasiallisesti sosiologian alaan sisältyviin tutkimuksiin ja muutamilta osin psykiatriisiin tutkimuksiin. Vaikka tutkielman tutkimusjoukkona ovat rikoksia tehneet naiset, ei tässä aiemman tutkimuksen taustoituksessa sivuta juurikaan kriminologista kirjallisuutta, sillä työni fokus on naisvankien tavassa merkityksellistää väkivaltakokemuksiaan, ei naisten rikollisuuden syiden selittämisessä.

2.1 Naisvangit numeroina

Suomessa on 1.5.2014 ollut yhteensä 3 148 vankia, joista 240 on ollut naisia (Rikosseuraamus 2014, 15–16). Vapausrangaistukseen tuomituista siis runsaat 7 prosenttia on tämän vuoden keväänä ollut naisia (mt., 32). Naisten päär rikoksista suurin osa, lähes joka kolmas, on henkirikoksia taikka niiden yrityksiä, joista vankilarangaistustaan on tiedetty suorittavan 53 naisen. Muita naisten yleisimpiä rikostyyppisiä muutamia mainitakseni ovat huumausainerikokset (23,2 %), pahoinpitelyt (18,9 %) ja varkaudet (7,9 %). (Mt., 32.) Useimmiten naisten ennakoitaan viettävän vankilassa

yhdestä kahteen vuotta (mt., 33). Vangitut naiset ovat iältään useimmiten keski-ikäisiä – 27,4 % on 30-39-vuotiaita ja toiset 27,4 % 40–49-vuotiaita, yli 50-vuotiaita naisvangeista on melkein joka viides samoin kuin 25-29-vuotiaita. Nuorinta naisvankien ikäluokkaa edustaa 7,4 prosentin suuruisena 21-24-vuotiaiden joukko, sen sijaan 15-20-vuotiaita naisia Suomen vankiloissa ei ollut tuomiotaan suorittamassa lainkaan tämän vuoden keväällä. (Rikosseuraamusvirasto 2014, 34.) Naisvankien määrä on lisääntynyt vuodesta 2003 vuoteen 2013 kuudesta prosentista kahdeksaan prosenttiin. Naisten väkivaltarikosten määrä on noussut 2010-luvun alusta, mutta painunut vuonna 2013 laskuun. (Rikosseuraamusvirasto 2013, 8, 31.)

Suomen kolmestatoista vankilasta kymmenessä vapausrangaistustaan suorittavat myös naiset (ks. Rikosseuraamus 2014, 24, 31). Täysin suljettuja vankiloita, joissa on naisosasto, ovat Hämeenlinnan, Mikkelin, Pelson, Pyhäselän ja Turun vankilat. Suljettuja ja avoimia osastoja käsittävistä vankiloista naisia on Kestilän, Kuopion ja Oulun vankiloissa. Naisia on myös Laukaan avovankilassa ja Vanajan avovankilassa Vanajan osastolla. (Mt., 30–31.) Suurin osa maamme naisvangeista on sijoitettuina Hämeenlinnan vankilaan (92 naista), toiseksi eniten heitä on Vanajan vankilassa (53 naista) ja kolmanneksi eniten Turun vankilassa (31). (Rikosseuraamus 2014, 31.) Äiti-lapsiosastoja on Hämeenlinnan ja Vanajan vankilan Vanajan osastolla, joille naisilla on mahdollisuus ottaa lapsensa mukaan. Hämeenlinnan vankilassa lapsi saa olla mukana korkeintaan kaksivuotiaaksi asti ja Vanajalla kolmevuotiaaksi saakka. Nainen voi saada lapsen mukaansa vankilaan, mikäli sosiaalityöntekijät ja sijoittajyksikkö¹ ovat katsoneet, että se on lapsen edun mukaista. Mikäli nainen saa lapsensa mukaan vankilaan, hän ei oikeastaan enää osallistu muihin vankeusajan toimintoihin, vaan hänen päätehtävänsä on lapsen hoitaminen. (Enroos et al. 2006.)

Rikoksentehtävistä ja vangeista selvä vähemmistö on naisia, ja vähäistä on myös näitä naisia koskeva tutkimus (esim. Naiset näkyväksi 2008, 29, Viitanen 2013, 11, 15; ks. myös esim. McDaniels-Wilson & Jeffries 2011, 139). Naiset näkyväksi -työryhmän mietinnön (2008, 29) mukaan suomalainen naisvankeihin liittyvä tutkimus koostuu pääosin oppinnäytetöistä ja selvitystyyppisistä raporteista, mitä vastoin ”pitkäjänteisempi perustutkimus” on hyvin vähäistä. Tiedon puutteen ongelmallisuus todentuu myös vankeinhoidon vaikeuksissa vastata naisvankien

1

Sijoittajyksiköitä kutsutaan nykyään arviointikeskuksiksi, jotka ”vastaavat vankilaan tulevien arvioinnista ja sijoittamisesta sekä yhdyskuntaseuraamuksia koskevista selvityksistä ja lausunnoista” (ks. Rikosseuraamuslaitos 2010, <http://www.rikosseuraamus.fi/50437.htm>, viitattu 22.9.2014).

miesvankienemmistöstä poikkeaviin tarpeisiin. Vankiloiden toiminnot on suunniteltu miesvankien ehdoilla, mikä vaikeuttaa vankeinhoidon mahdollisuuksia vastata naisvankien tarpeisiin heidän kärsiessään – vuosikymmenestä toiseen – vielä miesvankejakin useammin mielenterveyden ongelmista, päihderiippuvuudesta, väkivallan uhriutumista ja alentuneesta työkyvystä. (ks. Vankeinhoidon neuvottelukunta 1992, 2–8; Naiset näkyväksi 2008, 17; Granfelt 2013, 211; Viitanen 2013, 12, 15; Jeskanen 2014, 5, 27, 29; ks. myös kansainvälinen tutkimus: Jeffries 2014; McDaniels-Wilson & Jeffries 2011.) Naisvangeista useimmat ovat moniongelmaisia, mikä edellyttää vankeinhoidolta hoidollisempaa otetta kuin mitä miehille on totuttu tarjoamaan (Vankeinhoidon neuvottelukunta 1992, 37; ks. myös Saxena, Messina & Grella 2014, 417; Penal Reform International 2008, 2, 5). Vangin normi on mies (Swahnberg & Wijma 2009, 172), joten Riitta Granfeltin (2013, 200) sanoin ”vankilaan tuomitut naiset ovat negatiivisesti leimautuneen kategorian moninkertaisesti leimautunut vähemmistö, marginaali miesten kansoittamassa marginaalissa”.

Muun maailman ja suomalaisten naisvankien yhteisiä piirteitä ovat määrällinen marginaalisuus suhteessa koko vankiväestöön, kun naisia on 2–9 % maailman vangeista, minkä lisäksi marginaalista suhteessa koko naisväestöön ja miesvankeihin on naisvankien erityisen kurja elämänhistoria väkivalta- ja muine uhriutumiskokemuksineen (Viitanen 2013, 18–20; ks. myös Granfelt 2013, 200; Walmsley 2012, 1; Naiset näkyväksi 2008, 15–16; Penal Reform International 2008, 1–2; Leeder 2014b, 2; Weizmann-Henelius 2003, 1). Maailman yli kymmenestä miljoonasta vangista (Walmsley 2013, 1) naisvankeja on 2010-luvulla ympäri maailman yli 625 000 (Walmsley 2012, 1). Naisten rikollisuuden ja vankeuden määrän tarkempi tarkastelu osoittaa, että kansainvälisesti katsottuna Suomessa naiset tekevät rikoksia selvästi eurooppalaista keskiarvoa 14,8 % enemmän, kun vuoden 2010 tilastojen mukaan naiset ovat tehneet Suomen rikoksista 23,5 %. Suomalaisten naisten rikollisuusosuus on toiseksi suurin Euroopassa heti saksalaisten naisten prosenttiosuuden 25,4 jälkeen. (HEUNI 2014, 78.) Myös suomalaisten naisten rikostuomioiden prosenttiosuus (19,8 %) kaikista maan tuomioista on Euroopan toiseksi korkein heti Ison-Britannian Walesin ja Englannin alueiden yhteisen osuuden (22,4 %) jälkeen. Keskimäärin eurooppalaisista rikostuomioista 12,2 % on määrätty naisille. (Mt., 176.) Suomalaisten naisvankien osuus (7,1 % vuonna 2011) kansallisesta vankimäärästä on sekin selvästi yli eurooppalaisen keskiarvon (4,7 % mainittuna vuonna) (mt., 272). Suomen naisvankien määrä on kuitenkin häviävän pieni verrattuna

maailman suurimpien naisvankilukujen maihin, kun eniten naisvankeja on Yhdysvalloissa (yli 180 000 vuonna 2006), toiseksi eniten Kiinassa (reilut 70 000) ja kolmanneksi eniten Venäjällä (yli 55 000). Kaikista maailman maista naisten prosenttiosuus maan vankiväestöstä on korkein Hong Kongissa (22,1 %), minkä lisäksi myös Malediiveilla ja Monakossa naisten osuus vangeista ylittää 20 prosentin rajan. (Penal Reform International 2008, 2.) Naisvankien määrä on ollut maailmanlaajuisesti kasvussa (Walmsley 2012, 1; Shechory, Perry & Addad 2011, 399; McDaniels-Wilson & Jeffries 2011, 130; Yourstone, Wenander & Långström 2010, 7; Penal Reform International 2008, 1; Gainsborough 2008, 271).

Kansainvälisestäkin katsottuna naisten rikollisuuden taustalla vaikuttavat köyhyys, marginalisaatio, fyysisen ja henkisen väkivallan urhius sekä päihde- ja mielenterveysongelmat. Vangituista naisista hyvin monella on lapsia, ja useimmiten naiset ovat lastensa pääasiallisia taikka yksinhuoltajia. (Penal Reform International 2008, 2; ks. myös Klientkartläggning 2013, 73.) Kiinnostavaa on, että useissa eri maissa ja mantereilla kansalliset vähemmistöt näyttävät olevan naisvankien joukossa yliedustettuina: Suomessa romaninaisia² on moninkertainen määrä vankiloissa verrattuna romanien osuuteen valtaväestöstä (Jeskanen 2014, 5; Vankeinhoidon neuvottelukunta 1992, 15), Yhdysvalloissa tummaihoiset naiset ovat vankiloissa enemmistönä (McDaniels-Wilson & Jeffries 2011; Leeder 2006, 2—3; Fletcher, Rolison & Moon 1993, 15) ja Kanadassa taas aboriginaalit ovat vankiloissa yliedustettuina (Penal Reform International 2008, 3). Edellä mainituista Kanadan tapauksessa etnisen vähemmistön runsasta määrää naisvankipopulaatiosta on selitetty naisten etnisyyden, kansallisuuden ja seksuaalisuuden aiheuttamalla yhteiskunnallisella alistuksella, josta aboriginaalinaiset kärsivät vielä ylipäättään vankilaan joutuneille naisille tyypillisten ongelmien (köyhyys, kouluttamattomuus, työttömyys, fyysiset ja psyykkiset sairaudet ja häiriöt) lisäksi (Penal Reform International 2008, 2—3). Myös yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa on havaittu valtaväestöön nähden toisenlaisten etnisyyden merkitys naisvankiväestön jakautumiselle luokkataustan ohella (ks. esim. McDaniels-Wilson & Jeffries 2011, 129—130; Leeder 2006; Fletcher, Rolison & Moon 1993, 15). Romaninaisten vankilassa oloa tutkinut Inka Jeskanen (2014) havaitsi romaninaisten rikollisuuden olevan ylisukupolvista, mutta hän varoittaa tekemästä

² Kiinnostavaa on, että siinä missä koko suomalaisen naisvankiväestön yleisin rikostyyppi on väkivaltarikos, romaninaisten yleisiä rikoksia ovatkin Jeskanen (2014, 47) selvityksen mukaan omaisuusrikokset. Väkivaltarikokset ovat romanitustaisten naisvankien rikostyypeistä toiseksi yleisin – joskin moninkertaisesti harvinaisempina kuin omaisuusrikokset. (Jeskanen aineistossa 36 romaninaisten rikostyyppinä oli 28 tapauksessa omaisuusrikos ja väkivaltarikos vain kuudessa.)

kulttuurisia yleistyksiä romanien vankiosuudesta huolimatta. Jeskanen tuo selvityksessään esiin romaniväestön olevan monesti syrjässä valtaväestöstä, ja syrjäytyneisyys taas voi kriminologisen sosiaalisen kontrollin teorian mukaan madaltaa kynnystä rikolliselle käyttäytymiselle. Toisaalta on huomattava, että romaniväestö ei ole – sen enempää kuin kantasuomalainen valtaväestökään – homogeeninen kategoria, joka olisi leimallisen rikollinen, vaan että rikollisuuteen vaikuttavat yhteiskunnallisten ja rakenteellisten tekijöiden ohella yksilölliset seikat. Romanien yliedustuksesta vankiloissa puhuttaessa romanien yhteiskunnallista marginalisoitua asemaa ei kuitenkaan voi ohittaa. (Jeskanen 2014.)

2.2 Naisvankien vaikeat taustat

Naisvankeja koskeva kotimainen tutkimuskirjallisuus kiteyttää harvalukuisuudestaan huolimatta selvästi eräitä yleisiä piirteitä vangituista naisista ja heidän elämästään. Naisvankeja koskevat tutkimukset kautta vuosikymmenten osoittavat, että naisten rikollisuuteen liittyvät toistuvasti sellaiset teemat kuin taloudelliset ongelmat, perhe- ja parisuhderiippuvuus (esimerkiksi puolison auttaminen laittomuuksissa tai niiden salailussa ja joudutaan asiasta tuomiolle) ja alkoholinkäyttö (Pösö 1986; ks. myös Vankeinhoidon neuvottelukunta 1992; Weizmann-Henelius 2004, 5; Laitinen 2006, 229; Lattu 2006, 238). Vankilaan joutuneilla naisilla on usein taustallaan koulutuksellista, ammatillista ja työmarkkina-asemaan liittyvää huono-osaisuutta, taloudellisen tilanteen epävakautta, ristiriitaista mutta vahvaa kiinnittymistä pari- ja perhesuhteisiin sekä kaiken kaikkiaan konfliktierkkä menneisyys (Pösö 1986, 135). Edellä mainitun mukaan naisten rikollisuutta ei voida perustella niin kutsutulla emansipaatioteorialla, jonka mukaan naisten yhteiskunnallinen tasa-arvoistuminen on lisännyt naisten rikollisuutta, joko siksi että naisista on tullut ”miesmäisempiä” tai siitä syystä, että naisten mahdollisuudet tehdä rikoksia ovat lisääntyneet (Honkatukia 1998, 15; ks. myös Kruttschnitt, Gartner & Hussemann 2008, 11; Nikunen 2001, 165, 175). Rikoksia eivät tee tasa-arvoiset naiset, vaan taloudellisista ja työmarkkinoiden ongelmista kärsivät naiset. (Pösö 1986, 157–159.) Päivi Honkatukia (1998) tiivistää, että naisten yhteiskunnallisen aseman parantumisesta ei juurikaan ole päässyt nauttimaan sellaisten naisten joukko, joka rikoksia on päättänyt tekemään (vrt. Heitfield & Simon 2002, 54). Vankilaan joutuneet naiset kuitenkin kertovat kokevansa olevansa vahvasti leimattuja väkivallan käyttämisensä vuoksi juuri yhteiskuntamme käsittämän väkivallan ”miestapaisuuden”, eli miehiseksi toimintatavaksi mieltämisen vuoksi (Lattu 2006, 236).

Väkivaltarikoksesta tuomittujen naisten psykologisille profiileille leimallisia ovat persoonallisuushäiriöt: niistä kärsii mielentilalausuntojen perusteella suurin osa aikuisiin väkivaltaa kohdistaneista naisista. (Laitinen 2006, 224). Hanna Putkosen (2003) väitöstutkimuksen mukaan mielentilatutkimuksiin joutuneista aikavälillä 1982–1992 henkirikoksten tehneistä naisista joka kolmas luokiteltiin psykoottisista häiriöistä kärsiviksi ja joka toinen persoonallisuushäiriöiseksi ennen diagnostisten luokitusten muutosta, eli ennen vuotta 1987 näistä naisista, kun taas vuoden 1987 jälkeen heistä enää joka neljäs luokiteltiin psykoottisista häiriöistä kärsiviksi, mutta vastaavasti 68 % persoonallisuushäiriöiseksi (mt., 27–28). Henkirikoksen tehneistä naisista 61 prosenttia oli ollut ennen surmatyönsä tekemistä psykiatrisessa hoidossa (mt., 40, Putkonen et al. 2011, 57). Henkirikoksen tehneistä naisista useiden tiedetään yrittäneen itsemurhaa (Putkonen et al. 2011, 56–57).

Vankilaan joutuneet naiset ovat yhteiskunnan huonoiten voivaa joukkoa, sillä esimerkiksi heidän työkykynsä ja terveytensä ovat selvästi heikompaa kuin suomalaisella väestöllä yleensä ja pääsääntöisesti vielä vankilaan joutuneita miehiäkin huonommalla tolalla. Lisäksi naisvankien elämänhistoria on varsin väkivaltainen. (Viitanen 2013.) Naisvangeilla kaltoinkohtelun historia on mittavampi kuin vankilaan joutuneilla miehillä: naiset ovat kokeneet miehiä useammin lapsuudessaan seksuaalista hyväksikäyttöä, minkä lisäksi he ovat joutuneet myös miesvankeja useammin lapsuudessaan fyysisen pahoinpitelyn kohteeksi – naisvangeista 32 prosenttia on joutunut lapsena seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi, miesvangeista 7 %, fyysistä väkivaltaa lapsuudessaan on kokenut 25 % vankilaan päätyneistä naisista, miehistä 15 %. Naisvankien seksuaalisen hyväksikäytön uhrius on moninkertaista verrattuna koko Suomen naisväestön lapsuuden hyväksikäyttöuhriuden yleisyyteen (0,7-4,6 %) (mt., 32, 48). Suomalaisilla naisvangeilla rankka tausta eli fyysisen tai seksuaalisen väkivallan uhriksi joutuminen lapsena on yhteydessä alkoholiriippuvuuteen ja rajatilapersonallisuushäiriöön, seksuaalisen hyväksikäytön uhrius myös antisosiaaliseen persoonallisuushäiriöön (mt., 48–49). Henkirikoksen tehneiden naisten tiedetään olevan monesti mielenterveys- tai alkoholiongelmaisten taikka rikoshistorian omaavien tai perhettään kohtaan väkivaltaisten vanhempien lapsia (Putkonen et al. 2011, 55–56). Naisvangit ovat siis joutuneet kokemaan lapsuudessaan muuta suomalaista naisväestöä selvästi enemmän väkivaltaa ja heillä on vankilan ulkopuolista väestöä selvästi useammin päihdeongelmia (mt., 56; ks. myös Granfelt 2013, 208; ks. lisäksi kansainväliset vastaavat havainnot Klientkartläggning

2013, 76; Yourstone et al. 2010, 5; Swahnberg & Wijma 2009, 162; Wolff & Siegel 2009, 477).

Riitta Granfeltin (2007, 19–22) mukaan vankilaan joutuneet naiset voivat psyykkisesti ilmeisen pahoin, mikä ilmenee muun muassa masennuksena ja ahdistuksena sekä muurien ulkopuolisten ihmissuhteiden ikävöintinä. Henkirikoksista tuomittujen kokemukset vankeusajasta olivat Granfeltin tutkimuksen mukaan niin ahdistavia, että naiset kertoivat, että eivät olisi selvinneet niistä ilman saamaansa vahvaa lääkitystä (mt., 19–22). Naisvangeilla on taustallaan traumaattisia kokemuksia, kuten väkivaltaa sekä heidän oma rikoksensa ja siihen liittyvä oikeusprosessi ja vankilaan joutuminen, mikä olisi syytä huomioida psykososiaalisen tuen tarjoamisena naisille erityisesti vankeusajan alussa (mt., 124). Naisvangit kertoivat Granfeltin tutkimissa päihderyhmissä tavoistaan välttää erittäin rankkojen traumakokemustensa käsittelyä paeten sitä itsetuhoiseen käyttäytymiseen ja tarttuen heikkoihin selviytymiskeinoihin. Erityisen herkkiä teemoja päihderyhmässä olivat lähisuhteiden väkivallan kokemuksen, sillä useilla naisista oli kokemuksia moninaisesta uhriudesta ja toisaalta heidän tuomionsa oli väkivallasta. (Mt., 125–126.) Granfeltin (mt., 129) mukaan nykyaikainen yksilönvastuukeskeinen ajattelu voi olla vankilaan joutuneiden ihmisten kannalta tarkoittaa näiden ihmisten kasautuneiden traumojen elämänselän ohittamista ja kiinnittää heidän kokemansa yhteiskunnallisen epäoikeudenmukaisuuden näiden ihmisten yksilöllisiksi ominaisuuksiksi. Granfeltin (2007) selvityksen mukaan marginalisoituneille päihdeongelmallisille naisille ongelmallista on heitä vapautuessa odottava ristiriita uuden päihdeettömän elämäntavan tarpeen ja yhteiskunnan liian vähäisten vaihtoehtojen ja mahdollisuuksien päihdeistä ja rikoksista irti pyrkiville tarjonnan välillä, minkä tiedostaminen turhautti ajoittain päihderyhmän naisia. Granfeltin tutkimus osoittaa, että monille vankilaan joutuneista naisista päihdeet ovat täyttäneet elämän vuosikaudia, useasti jo aina teini-iästä tai lapsuudesta alkaen, mistä syystä naisilta puuttui käsitys itsestään ja aikuisuudestaan selvänä. (Mt., 138–139.)

Naisvankien päihdetausta on yhteydessä heidän väkivallan uhriutumiseensa: päihdeet helpottavat väkivaltakokemusten kanssa elämistä toimiessaan eskapistisena pakokeinona traumaattisille kokemuksille (Swahnberg & Wijma 2009; Sargent, Marcus-Mendoza & Ho Yu 1993, 63). Toisaalta päihdeet johtavat toisaalta helposti rikollisuuteen ja sitovat väkivaltaisiin piireihin, onhan naisten todettu kokevan väkivaltaa paljon paitsi lähisuhteissa myös huumeporukoissa (Swahnberg & Wijma

2009, 162; ks. myös Väyrynen 2009). Huumeympyröissä olevien naisten tiedetään esimerkiksi suostuneen vastentahtoisesti seksiin saadakseen pähteitä tai pitäneen seksiin pakottamista asiaan kuuluvana, sillä pakottanut mies on tarjonnut heille huumeita (Väyrynen 2009, 188—189; Swahnberg & Wijma 2009, 165). Katarina Swahnbergin ja Barbro Wijman (2009) ruotsalaisessa tutkimuksessa naisvankien suhteesta ruumiiseensa paljastuu, että huumeongelmaisia vankilaan joutuneita naisia yhdistävät paitsi väkivallan kokemukset myös kokemus avun puutteesta näistä kokemuksista selviytymiseksi.

Erityisesti yhdysvaltalaisissa sukupuolen yhteiskunnallisen merkityksen ja rakentuneisuuden huomioivissa feministisissä naisvankitutkimuksissa tuodaan esiin traumaattisten ja muiden erittäin ahdistavien aiempien kokemusten vaikutus naisten rikollisen käytöksen kehittymiseen (esim. McDaniels-Wilson & Jeffries 2011; Heimer & Kruttschnitt 2006; Leonard 2002). Vankilaan joutuneet naiset ovat hyvin usein kokeneet itse väkivaltaa läpi elämänsä. Elizabeth Sargent et al. (1993) väittävät, että usein naisten vankeus on seurausta heidän kokemastaan väkivallan uhriudesta, jonka oireet ovat johtaneet rikokseen. Omaleimainen ryhmä yhdysvaltalaisista naisvangeista on väkivaltaisen miespuolisonsa itsepuolustuksena surmanneiden naisten joukko, jota luonnehtii keskimääräiseen amerikkalaiseen naisvankiväestöön verrattuna rikostaustattomuus, korkeampi koulutustaso ja vähempi päihderiippuvaisuuden määrä sekä valkoinen ihonväri. Näiden naisten rikollisuus näyttää olevan seurausta pikemminkin väkivaltaisen parisuhteen pitkäaikaisesta uhriudesta kuin sosioekonomisesta rakenteellisesta huono-osaisuudesta, joka taas näyttäytyy yleisimmin naisvankien taustana. (Duley 2006; Heimer & Kruttschnitt 2006b; Leonard 2002.) Toisaalta pahoinpideltyjen, pahoinpitelijänsä surmanneiden naisten väkivaltaa ja vangitsemista ei tule kuitata yksilöllisinä kurjina kohtaloina, sillä näiden tapausten rakenteellisena mahdollistajana voidaan pitää patriarkaalista yhteiskuntajärjestystä, jossa miehen on katsottu olevan oikeutettu kontrolloimaan naista, myös puolisoaan väkivallalla (Duley 2006, 77; Leonard 2002, 42). Tietoni mukaan suomalaisessa naisvankitutkimuksessa ei ole erikseen selvitetty puolisonsa surmasta tuomittujen naisten taustoja edellä esitetyllä tavalla. Edellä yhdysvaltalaisen tutkimusten perusteella esitetty ei liene suoraan sovellettavissa suomalaisten vankilaan joutuneiden naisten tilanteisiin, sillä amerikkalainen yhteiskunta oikeusjärjestelmineen ja yksityisine vankilaliikelaitoksineen (ks. Sudbury 2005) eroaa merkittävästi suomalaisesta kontekstista. Suomalaisten naisvankien käyttämän väkivallan ymmärtämiseksi ja suhteuttamiseksi voisi

kuitenkin olla paikallaan selvittää väkivaltaisen puolisonsa surmasta tuomittujen naisten ja muiden naisvankien eroja ja yhtäläisyyksiä.

2.3 Naisvankien väkivaltaiset rikokset

Erityistä suomalaisissa naisvangeissa verrattuna muun Euroopan naisvankeihin on rikostyyppi: Suomessa naiset tuomitaan yleisimmin väkivaltarikoksesta, kun taas muualla Euroopassa useimmiten omaisuus- ja huumausainerikoksista (Viitanen 2013, 21; Naiset näkyväksi 2008, 15; ks. myös maailmanlaajuisesti naisten väkivaltarikosten vähäisyydestä Penal Reform International 2008, 2; vrt. Ruotsin naisvankeihin Klientkartläggning 2013, 73). Pohjoismaisittain suomalaiset vankilaan joutuneet naiset erottuvat tanskalaisista sekä erityisesti islantilaisista, norjalaisista ja ruotsalaisista naisvangeista, kun suomalaisten naisvankien päärikos on useimmiten murha, tanskalaisten naisten taas väkivalta, mitä vastoin lopun kolmen Pohjoismaan naisvangit on useimmiten tuomittu huumausainerikoksista (Kristoffersen 2013, 52—56). Suomalaiset vankilaan joutuneet naiset ovat kohdistaneet väkivaltarikoksensa useimmiten läheisiinsä, erityisesti puolisoihinsa (Pösö 1986, 193—196; Putkonen 2002, 31, 40; Weizmann-Henelius 2004, 2, 27; Putkonen et al. 2011, 52; ks. myös kansainvälisesti Shechory, Perry & Addad 2011, 412; Kruttschnitt & Gartner 2008, 25—26). Tämä on yksi merkittävimmistä eroista miesten väkivaltarikollisuuteen, joka kohdistuu pääosin tuntemattomiin tai satunnaisiin ihmisiin (Pösö 1986, 193—196).

Ghitta Weizmann-Heneliuksen (2004) tutkimuksessa väkivaltaa käyttäneiden naisten suhde uhriinsa oli usein parisuhde (14 tapauksessa 76:sta), selvästi harvemmin naiset olivat käyttäneet väkivaltaa omiin lapsiinsa (kolme tapausta). Lähes kaksi kolmesta naisesta perusteli väkivallan käyttöönsä uhrin kanssa käytyjen riitojen seurauksena, toiseksi yleisimmin (kuitenkin vain 7,4 % tapauksista) syyksi esitettiin väkivallan kohteen naista kohtaan pitkään käyttämä väkivalta. Useimmiten naiset paikansivat väkivaltansa humalaisiin riitatilanteisiin. (mt., 27; ks. myös Weizmann-Henelius, Vieremö & Eronen 2003, 197—198.) Pirjo Laitisen aineistossa puolestaan ainoastaan yhden naisen mielentilatutkimukseen johtaneen väkivallan teko oli kohdistunut kostomielessä naista pitkään pahoinpidelleeseen puolisoon, kun taas yleisempiä naisten väkivallan syytä olivat esimerkiksi mustasukkaisuus ja ”tekijälle kestäättömät syyt”, kuten päihtyneisyys. Parisuhteessa niin mies- kuin naispuolisotkin ovat väkivaltaisia, mutta nainen tarttuu useammin jonkinlaiseen aseeseen.

(Laitinen 2006, 232–233.)

Omanlainen naisen väkivallan muotonsa on lapsensurma, jonka taustoja on tutkittu naisten mielentilalausuntojen kautta (ks. Haapasalo & Pietilä 1999³, Laitinen 2006). Lapsensurma on naiselle tyypillinen henkirikos, joka tarkoittaa vastasyntyneen surmaamista välittömästi syntymän jälkeen (Laitinen 2006, 224). Lapsi tapetaan yleensä selvinpäin (vrt. aikuisiin kohdistuvat henkirikokset, joita niin miehet kuin naiset tekevät pääsääntöisesti päihtyneinä – ks. Laitinen 2006, 226), jolloin äidin uhriksi joutuvat useimmiten alle yksivuotiaat lapset ja isän uhriksi hieman vanhemmat lapset. Kiintymyssuhdeteoriaa vasten tarkasteltuna lapsensa surmaanneet naiset ovat monesti olleet ”äidittömiä äitejä”, jotka ovat kokeneet omassa lapsuudessaan fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa, jolloin siis oman lapsen surmaaminen saattaa olla äärimmäinen ylisukupolvisen väkivallan muoto. Lapsensa surmanneista äideistä 63 prosentin on todettu kokeneen lapsuudessaan väkivaltaa tai laiminlyöntiä. Näiden lapsiaan kohtaan hyvin väkivaltaisista olleiden naisten saatettiin toisaalta tulkita olleen epäkypsiä (naisia) ja toimineen psykologisen stressin seurauksena vaikeassa elämäntilanteessa. (Haapasalo & Pietilä 1999, 134, 141.) Lapsensa tappamisen motiiviksi naiset kertoivat laajennetun itsemurhan yrityksen, jossa he eivät kuitenkaan olleet onnistuneet surmaamaan itseään. Lastensurmien tekoon liittyi usein harhaisuutta. (Putkonen 2002, 32–34.) Monet (68 %) lapsensa surmanneista naisista onkin todettu mielentilatutkimuksissa psykoottisiksi (Laitinen 2006, 224; Putkonen 2003, 32–34). Lapsen kohdistuva äärimmäinen väkivalta rikkoo aivan erityisellä tavalla naisille ja ennen kaikkea äideille tyypilliseksi tulkittua hoivaajan roolia (Laitinen 2006, 224; ks. myös Putkonen 2003, 41). Toisaalta vankilaan joutuneiden naisten äitiyttä ei suinkaan tule patologisoida, sillä omat lapset ovat monille naisvangeille hyvin tärkeitä, minkä vuoksi osa naisista on vankilassa pienen lapsensa kanssa (kuten sanottua, lapsi voi olla vanhempansa mukana suljetussa vankilassa 2-vuotiaaksi asti ja avovankilassa 3-vuotiaaksi asti, ks. Enroos et al. 2006, 17). Naisvangit toivat Rosi Enroosin (2008) tutkimuksessa ilmi, että he pitävät lapsia hyvin tärkeinä itselleen, oli kyse heidän biologisista lapsistaan (myös jo aikuistuneista) tai muista läheisistä lapsistaan (esimerkiksi lapsenlapsistaan ja sisarustensa lapsista) ja olivat lapset heidän vastuullaan huoltajuuden vuoksi tai siitä huolimatta, että eivät olleet heidän

---

³ Huomautettakoon, että Haapasalon ja Pietilän artikkelissa ei suoraan puhuta väkivaltarikoksista vankilaan tuomituista naisista, vaan mielentilatutkimuksiin joutuneista äideistä. Toisaalta mielentilatutkimuksiin joutuneiden naisten voisi olettaa joutuneen väkivaltaisuutensa vuoksi jonkinlaiseen laitokseen, esimerkiksi psykiatriseen vankisairaalaan, mistä olen kyseisen tutkimuksen naisvankitutkimusten joukossa esitellyt.

huollettavinaan (Enroos 2008, 79).

Naisvankien omaa ääntä⁴ väkivallasta heidän elämässään ei ole kovinkaan paljon tuotu esiin suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa. Suomalaisessa tutkimuksessa naisvankien itse kertomat kokemukset väkivallasta ovat olleet esillä jonkin verran, runsaammassa kansainvälisessä tutkimuksessa naisten omaa ääntä on tarjolla ainakin määrällisesti enemmän. Kotimaisiin naisvankien ajatuksiin haastatteluillaan ja kirjoituspyyntönsä myötä tutustunut Emmi Lattu (2006) on selvittänyt väitöstutkimusta valmistellessaan, että naiset esittävät motiiveina väkivallan käyttämiselleen miespuolison pitkään jatkuneen naiseen kohdistuneen väkivallan kostamisen, välittömän puolustautumisen miehen hyökkäystä vastaan, seksuaalisen hyväksikäytön kostamisen, huumekauppaan liittyneiden hankaluuksien sekä sen kostamisen, että uhriksi joutunut nainen oli pettänyt väkivallasta tuomittua naista tämän miesystävän kanssa. Lisäksi perusteluksi väkivallalle esitettiin epäreilusti parisuhteessa ja sen jälkeen käyttäytyneelle miehelle kostaminen, mutta pieni osa naisista ei osannut antaa lainkaan syytä teolleen. (Lattu 2006, 237; ks. myös Kruttschnitt & Gartner 2008, 28.) Vankilaan joutuneilla naisilla on erittäin usein taustallaan päihdeongelma, mutta naiset uskoivat kykenevänsä olemaan väkivallattomia, mikäli pystyvät pysymään kuivilla päihteistä. Naiset siis näkevät päihteillä selvän syy-yhteyden väkivallan käyttöönsä (Lattu 2006, 240). Jotkut naiset määrittivät väkivaltaisuuden osaksi itseään, joten he pitivät väkivaltarikoksen uusimista mahdollisena. Osa naisvangeista kokee hyötyvänsä väkivaltaisesta imagosta, jonka he uskovat voivan toimia pelotteena muille. Siitä huolimatta yleisesti ottaen naisia pelottaa tulla määritellyiksi pelkästään väkivaltaisina naisina. Naiset kokevat väkivallastaan häpeää ja syyllisyyttä, mikä paljastaa relationaalisuutta ja muiden ihmisten tärkeyttä heidän väkivaltamerkityksellistyksiensä muodostumisessa. (Lattu 2006.)

Candace Kruttschnittin ja Rosemary Gartnerin (2008) tutkimuksessa väkivallasta tuomitut

---

⁴ Mainittakoon kuitenkin naisten omana puheenvuorona Nikki Pitkäsillan (1994) toimittama (epäakateeminen) teos "Lusijaneidot: naisvankien pienoiselämäkertoja". Kolme naista kertoo Pitkäsillan (mt.) toimittamaksi antamissaan elämänerroissaan lapsuudestaan, perhesuhteistaan, miessuhteistaan (kaikki naiset toivat esiin heteroseksuaalisuutensa), väkivallan kokemuksistaan, rikollisuudesta, päihdeongelmistaan, syyllisyydestä ja muista tunteistaan, joista osa oli toki hyviäkin, vankilassa olemisesta, naiseudesta ja tulevaisuuden toiveistaan joitain teemoja mainitakseni. Pitkäsilta (mt., 87–89) itse tiivistää pienoiselämäkertoissa toistuviksi seikoiksi yläasteikään mennessä ilmenneet koulunkäytöngelmat, ulkopuolisuuden tunteen ja hellyyden puutteen omassa lapsuuden perheessä, haavoittavat parisuhteet, jotka kuitenkin olivat naisten identiteeteille hyvin keskeisiä, päihdeongelmat ja tuen tarpeen vankilasta vapautumisen kynnyksellä. Pitkäsillan (1994) toimittama teos tarjoaa kiinnostavan pienimuotoisen pintaraapaisun vankilaan joutuneiden naisten ajatuksiin toistaen naisten omin sanoin sellaisia elämäntilanteita, joista tutkimuskirjallisuus puhuu.

naisvangit puhuivat omasta väkivallan teostaan vähän ja keskittyivät kuvaamaan oman uhrinsa heitä kohtaan käyttämää väkivaltaa. Samassa tutkimuksessa naisvangit kertoivat myös väkivallantekojensa taloudellisista syistä, jotka tarkoittivat huumeiden katukauppaan ja ryöstöihin liittyneitä suunnittelemtomia väkivallantekoja. Kruttschnitt ja Gartner ovat vertailleet naisten väkivaltarikollisuuden piirteitä 1960-luvulta 2000-luvulle ja toteavat, että naisten rikollisuus on edelleen hyvin sukupuolittunutta. Sukupuolittuneisuus ilmenee henkirikoksen uhrien läheisestä suhteesta naisiin sekä uhrien alkoholiongelmaisuutena, kun taas pahoinpitely- ja ryöstörikoksissa uhrien on todettu olevan naisille vähemmän läheisiä ihmisiä. Vaikeiden ihmissuhteiden lisäksi naisten henkirikokset kuitenkin perustuvat Kruttschnittin ja Gartnerin mukaan yhä enenevässä määrin myös taloudellisille syille ja rikosten suunnittelemtomuudelle. (Mt., 29–31.)

Yhteenvedona todettakoon, että tämä aiemman tutkimuksen esittely perustuu lähinnä suomalaiseseen naisvankitutkimukseen ja toisaalta aivan erilaiseen kontekstiin perustuvaan yhdysvaltalaiseen tutkimukseen. Erilaisista yhteiskunnallisista ja kansallisista konteksteista huolimatta voidaan kuitenkin esittää, että vankilaan joutuneet naiset ovat yhteiskunnan huono-osaisinta joukkoa niin sosioekonomisen taustansa kuin rankkojen kokemustensa aiheuttaman psykososiaalisen kuntosensa osalta. Naisvankien koulutus- ja työhistoria on varsin lyhyt, minkä myötä he ovat useimmiten vähävaraisia. Heidän kokemusmaailmaansa värittää usein jo lapsuudesta alkanut väkivalta, jonka uhreja he ovat ensinnä olleet lapsuudenperheessään ja myöhemmin monesti parisuhteissaan. Suomalaiset vankilaan joutuneet naiset ovat myös itse syyllistyneet väkivaltaan, sillä useimmiten heidät on tuomittu vankeuteen väkivaltarikoksista. Naiset ovat vankilaväestön vähemmistö, jonka tarpeita ei ole kyetty huomioimaan riittävästi vankeinhoidossa.

3 SUKUPUOLI, VÄKIVALTA JA SUKUPUOLISTUNUT VÄKIVALTA

Tutkielmani teoreettinen lähtökohta muodostuu konstruktionistisesta ontologiasta, jota hahmotan feministisestä tarkastalukulmasta, eli sukupuolen kulttuurisesta, sosiaalisesta ja yhteiskunnallisesta merkityksestä kiinnostuneena. Tarkastelen väkivaltaa sukupuolistuneena ilmiönä, eli sukupuolijärjestelmämme muovaamana epätasaisten valtasuhteiden tuotteena. Awaan sukupuolistuneen väkivallan käsitettä esittelemällä keskeisiä naisten erinäisten pahoinpitelemisen muotojen kohteeksi joutumiseen ja heidän omaan väkivallan käyttämiseensä liittyviä aiemman tutkimuksen osoittamia piirteitä. Toistuvina sukupuolistuneen väkivallan piirteinä sukupuolistuneen väkivallan tutkimuksessa esitetään erityisesti väkivaltaisenkin vallankäytön tiiviit yhteydet maskuliinisuuteen (essentialisoimatta kuitenkin miehisyyttä ja maskuliinisuutta itsessään väkivaltaisiksi), väkivallan syklinen luonne, joka arvaamattomuutensa myötä onnistuu sitomaan uhria väkivaltaiseen ihmissuhteeseen ja väkivallan osapuolten sukupuolittunut vastuuttaminen tapahtuneesta, jonka myötä uhrin edellytetään lopettavan väkivalta tai haavoittava ihmissuhde. Luvun lopuksi kirjoitan auki tutkielmani analyttiset avainkäsitteet, eli uhriuden, toimijuuden ja identiteetin. Reflektoin myös valintaani käyttää väkivallan kohteista uhri-sanaa, joka rakentaa määrätynlaisen hahmotuksen tutkimukseni naisista. Suhteutan uhriutta toimijuuden ja identiteetin käsitteisiin, joilla väkivallan kokijoiden todellisuutta voi hahmottaa yksiulotteista uhritumista monimuotoisempaan tekojen ja valintojen kokonaisuutena.

3.1 Konstruktionistinen viitekehys ja feministinen tarkastelukulma

Tämän tutkielman ontologisena perustana on sosiaalinen konstruktionismi, eli käsitan todellisuuden pirstaleisena totuuksien ja merkitysten kokoelmana, joka hahmottuu eri tavoin eri näkökulmista ja ajankohdista katsottuna. Vaikka yhtä ja ainutta totuutta ei sosiaalisen konstruktionismin mukaan ole olemassa, toimivat kulttuurit ja yhteiskunnat kukin pääasiallisesti omien yhteisesti jaettujen käsitystensä ja normiensä mukaisesti. Yhteistä todellisuusymmärrystä rakennetaan jatkuvasti kielellä. Sosiaalisessa konstruktionismissa kieli nähdään todellisuuden aktiivisena rakentajana, ei viattomana todellisuuden kuvaamisen keinona. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 9–10, 17–22; ks. myös Pulkkinen 2000, 50.) Näin ollen tieto ja tietäminen eivät tarkoita konstruktionistille todellisuuden realistista hahmottamista, vaan kulttuurisen kontekstin perusteella määrätynlaiseksi

muovattua todellisuuden käsittämistä. Käsitteemme erinäisistä ilmiöistä ei ole luonnollinen, vaan se on vain yksi, historiallisesta ja kulttuurisesta kontekstistamme riippuva mahdollinen tapa hahmottaa asioita. Näitä hahmotuksia luodaan arkisessa kanssakäymisessä, jossa opimme paikallisesti vallitsevan tavan katsoa maailmaa. Kieli todellisuuden rakentamisen välineenä sisältää määrättyt käsitteet ja kategoriat ynnä muut ryhmittelyvälineet, jotka muovaavat käsityksiämme todellisuudesta. Kielen käyttäminen on siis tuottavaa, sillä keskustelut rakentavat ymmärrystämme maailmasta. Tietynlainen todellisuuskäsitys tuottaa tietynlaisia seurauksia. Sosiaalisessa konstruktionismissa keskitytäänkin tavoittelemaan ulottumattomissamme olevan puhtaan totuuden sijaan ymmärrystä siitä, miten joistain merkitysten kokoelmista tulee meille totuuksia ja toisista ei ja mitä 'totuuksista' seuraa. (Burr 1995, 3–8; ks. myös Hearn 1999, 251.)

Erityisesti Michel Foucault on teoretisoinut tätä kielen valtaa, jota hän erittelee diskurssin käsitteen avulla. Foucault'n mukaan diskurssit ovat tietynlaisen puhesysteemin tapoja hahmottaa todellisuutta. Koska diskursseja on useita ja ne viestivät toisiinsa verrattuna ajoittain jopa täysin ristiriitaisesti todellisuudesta, diskurssein käydään kamppailua totuusymmärryksestämme. (Ks. esim. Jokinen, Juhila & Suoninen 1993.) Arja Jokisen, Kirsi Juhilan ja Eero Suonisen (mt., 11) sanoin kyse on siitä, miten ”sosiaalinen todellisuus voi jäsentyä periaatteessa lukemattomilla eri tavoilla, mutta jotkut jäsennyttävät voivat vakiintuessaan tukahduttaa moninaisuutta, mikä nostaa valtasuhteet keskiöön”. Kirjoitan diskurssien suhteesta valtaan, väkivaltaan ja vallasta neuvottelemisen mahdollisuuksiin tarkemmin tämän luvun seuraavassa sukupuolistunutta väkivaltaa käsittelevässä alaluvussa.

Myös sukupuolen voi hahmottaa konstruktiona, vaikka se käsitetäänkin yhteiskunnassamme usein yhdeksi ihmistä keskeisimmistä määrittäviksi ominaisuudeksi, joka on syntymästä elämän loppuun muuttumaton kehys ihmisen kyvyille ja piirteille. Sukupuolia on yleisen käsityksen mukaan kaksi, mies ja nainen, ja nämä sukupuolet nähdään erilaisuudessaan toisiaan täydentävinä. Sukupuoliin liittyy myös seksuaalisuus, jonka tapamme pääsääntöisesti olettaa heteroseksuaaliseksi miehen ja naisen väliseksi haluksi. Sukupuolta voi tarkastella myös postmodernimmin yhteiskunnallisesti, kulttuurisesti ja sosiaalisesti rakentuneena ilmiönä siinä missä mitä tahansa muitakin elämämme kivijaloiksi vakiinnuttamiemme käsityksiä. (Pulkkinen 2000, 48; ks. myös Rossi 2010, 24; Ludwig 2011, 43.) Tässä tutkimuksessa tarkastelen sukupuolta siis kaksijakoista mies- ja

naisvastakkainasettelua tai -vertailua monimuotoisempana ilmiönä ensinnäkin hahmottaessani sukupuoliä olevan enemmän kuin kaksi⁵, toisekseen tulkitessani sukupuolen yhteiskunnallisena kategoriana, joka aiheuttaa tosiasiallisia seurauksia ihmisille, joiden sukupuoli on kuitenkin nimenomaan konstruktio sekä kolmanneksi pitäessäni keskeisenä myös intersektionaalisuutta, eli sukupuoleen perustuvan epätasa-arvon risteytymistä myös seksuaalisuuteen, ikään, terveyteen/vammaisuuteen, etnisyyteen, ihonväriin, uskontoon ja poliittiseen kantaan ynnä muihin kategorioihin perustuvaan syrjintään.

Mainitut kolme sukupuolikäsitykseni lähtökohtaa lomittuvat toisiinsa sukupuolen rakentuneisuuden tarkasteluissa, joista ajatteluuni vaikuttaa erityisesti feministisen teorian postmodernin klassikon Judith Butlerin sukupuolen problematisointi. Butlerin mukaan sukupuoliä tuotetaan jatkuvasti vuorovaikutuksessa. Keskeistä on valta, jonka avulla tietyt sukupuolimääritelmät ja -asetelmat vakiinnutetaan kyseenalaistamattoman 'normaaleiksi'. Esimerkiksi yhteiskunnalliset keskeiset instituutiot kuten kirkko ja lääketiede ovat käyttäneet asiantuntija-auktoriteettiään muiden sukupuolten kuin miehen ja naisen ja muiden seksuaalisuuntausten kuin heterouden marginalisoinnissa leimaten ne synniksi taikka sairaudeksi. (Pulkkinen 2000, 48–49; ks. myös Ludwig 2011; Karkunlehto 2006, 62–66.) Tuija Pulkkinen (2000, 49) summaa, että ”jos heteroseksuaalisen järjestyksen ylläpitämiseksi tarvitaan näin paljon vallankäyttöä, on selvää, että se ei ole vain olemista, vaan seurausta monenlaisesta tekemisestä”. Butler nimittää kaksijakoista sukupuolijärjestystä, jossa heteroseksuaaliset halut toistetaan heteroseksuaaliseksi matriisiksi, toisaalta myös heteroseksuaaliseksi hegemoniaksi⁶ (mt., 51).

---

⁵ Perinteistisinä pidettyjen mies- ja naissukupuolten lisäksi sukupuolen muotoja ovat myös intersukupuolisuus ja transsukupuolisuus. Intersukupuolisiksi syntyneet ihmiset omaavat sekä naisen että miehen fyysisiä ominaisuuksia, jotka saattavat todentua joko ruumiinosina ja/tai kromosomien osalta. Transihmisillä viitataan transsukupuolisten lisäksi transvestiitteihin ja transgender-ihmisiin/muunsukupuolisiin. Transsukupuolinen ihminen on kokee ristiriidan ruumiinsa ja omaksi syvästi kokemansa sukupuolen välillä, joten hänellä on tarve päästä korjauttamaan sukupuolensa sukupuoli-identiteettiään vastaavaksi. Transvestiitti kokee omaavansa 'pääasiallisen', ruumiillisen sukupuolensa lisäksi niin keskeisesti myös kaksijakoisesti ajateltuna vastakkaisen sukupuolen piirteitä, että hänellä on tarve ilmaista tätä toista puolta itsestään pukeutumalla ja/tai elehtimällä ajoittain tämän toisen sukupuolen tapaan. Transvestiittiyys ei ole seksuaalisuuden, vaan sukupuolen suuntautumisen muoto. Muunsukupuolinen ihminen ei koe olevansa mies eikä nainen, vaan jotain näiden ulkopuolelta tai mahdollisesti välimaastosta. Sukupuolisesti ”normaaleiksi” tai ”tavallisiksi” mielletty miehen ruumiiseen syntyneet mieheksi identifioituvat ja naisen ruumiiseen syntyneet naisiksi identifioituvat heteroseksuaaliset ihmiset ovat puolestaan cissukupuolisia. (Transtukipiste, <http://transtukipiste.fi/tietoa-sukupuolesta/>, viitattu 30.10.2014.)

⁶ Hegemonia tarkoittaa vallalla olevaa järjestystä, joka on vakiinnutettu luonnolliseksi ja kyseenalaistamattomaksi. Valtaa omaavat tahot voivat pyrkiä tekemään jostakin asian tilasta hegemonisen, mutta hegemonian syntyminen edellyttää myös kansan syvien rivien suostumista ja asettumista toivottuun järjestykseen. (Ks. esim. Ludwig 2011, 44–45.)

Butler väittää sukupuolen olevan performatiivinen, sukupuolta siis esitetään silkan olemisen sijasta. Sukupuolta voi esittää esimerkiksi tietynlaisin elein, asennoin ja puhetavoin. Synnymme toki tietynlaiseen ruumiiseen (joka ei aina ole yksiselitteisesti naisen tai miehen), mutta Butlerin mukaan ruumiimme muoto ei määritä niin vahvasti sukupuoli-identiteettiämme kuin se mitä ruumiillamme teemme. (Pulkkinen 2000, 51–53; Karkunlehto 2006, 62–65; Rossi 2010, 26–27.) Karkunlehdon (mt.) mukaan Butlerista ”on mahdotonta erottaa toisistaan 'oikea' materiaallinen ruumis ja siitä tuotetut representaatiot ja kulttuuriset määritelmät”, sillä ”representaatiot ja diskurssit tuottavat myös ruumiit sillä hetkellä, kun niiden sukupuoli kielellistetään”.

Painotukseni ilmiöiden ja olemisen rakentuneeseen luonteeseen ei kuitenkaan sulje pois materiaalisuutta, siis ruumiillisuutta konkreettisine kokemuksineen – eihän koko väkivaltailmiössä olisi mitään vastustettavaa eikä tutkittavaa, jos kyse olisi pelkästään diskursiivisesta ilmiöstä, jonka voisi puhuen ikään kuin purkaa pois kokijansa todellisuudesta. Pikemminkin korostan olomme ja elomme sosiaalista ja kulttuurista rakentuneisuutta, sillä ne vaikuttavat merkittävästi elämäämme ruumiillisuuden ohella. Konstruktionistisesta sukupuolikäsityksestäni huolimatta olen vaikuttunut myös niin sanotusta uudesta ruumiillisesta materiaalisuudesta, jossa Sanna Karkunlehdon (2006, 67) mukaan ”sukupuoli ja seksuaalisuus voidaan määritellä (ruumiinfenomenologisesti) eletyksi ja koetuksi todellisuudeksi eli tavaksi, jolla ne sisäistetään ja eletään” (ks. myös Nykyri 1998, 120–121). Karkunlehtoa (2006, 69) edelleen siteeratakseni käsitän siis, että

”[s]ukupuoli ja seksuaalisuus eivät ole vain ruumiin johdannaisia tai kokemuksia vaan myös sosiaalikulttuurisia rakenteita, diskursseja ja representaatioita. Ne ovat osa ihmisten mutkikasta poliittista, paikantunutta ja alati muutoksenlaista identiteetti- ja subjektivaatioprosessia. Sitä jäsentävät aina myös muut erot ja kategoriat, kuten 'rotu', etnisyys, kansallisuus, uskonto, yhteiskunnallis-taloudellinen asema, koulutus, ikä, sukupolvi ja maantieteellinen tai sosiopoliittinen paikka. Niillä kaikilla on konkreettisia – sekä sosiaalisia että ruumiillisia – vaikutuksia ja seuraamuksia yksilöiden elämässä.”

Tällaisille normaliteettaja kyseenalaistaville todellisuus- ja tieto- sekä sukupuolikäsityksille perustuu siis ymmärrykselleni väkivallasta, jonka määrittelemisestä kirjoitan seuraavassa.

3.2 Väkivallasta sukupuolistuneeseen väkivaltaan

3.2.1 Sukupuolistuneen väkivallan viitekehys

Väkivalta on paitsi konkreettista satuttamista myös määritelmiensä rajoissa elävä diskursiivinen ilmiö. Kyse on kuitenkin niin keskeisestä maailmanlaajuisesta sosiaalisesta ongelmasta, että sille on syytä tavoitella jonkinlaista kokoavaa määritelmää. Maailman terveysjärjestö WHO (World Health Organization) määrittelee väkivallaksi tarkoituksellisen toisen ihmisen, ihmisryhmän tai oman itsen vahingoittamisen ruumiillisella voimankäytöllä tai vallankäytöllä. Voimankäyttö voi olla luonteeltaan fyysisen sijasta tai ohella seksuaalista tai psyykkistä tai tarkoittaa heitteille jättämistä. WHO:n määritelmässä teon väkivaltaisuutta tarkastellaan sen tarkoituksen, ei pelkästään sen aiheuttamien jälkien tai vammojen perusteella. (Krug et al. 2002, 23.) Jeff Hearn (1998, 16; ks. myös Hearn 1999, 251) lisää edelliseen vielä, että uhrin kokemus haavoittumisesta tai loukatuksi tulemisesta on keskeistä teon väkivallaksi määrittelyssä. Toisaalta myös jonkin kolmannen tahon, kuten viranomaisen, tulkinta teon vahingollisuudesta voi määrittää sen väkivallaksi. Hearn huomauttaa, että edelliset tunnuspiirteet tulkitaan aina historiallisesti ja kulttuurisesti spesifissä kontekstissa. (Hearn 1998.) Väkivallan määrittelyssä keskeistä on kokemuksellisuus: jos voimankäytön kohteena ollut ei tiedä paremmasta, hän ei välttämättä koe olevansa väkivallan uhri (Hearn 1998, 16; ks. myös Flinck 2006, 17). Keskeinen elementti väkivallassa on pelko, jonka olemassaolon voidaan katsoa viestivän kohtelun tai kanssakäymisen väkivaltaisuudesta tai väkivallan uhasta (Jokinen 2000, 13).

Väkivallan voi jaotella suoraksi ja rakenteelliseksi, jolloin suora väkivalta tarkoittaa henkistä tai fyysistä voimankäyttöä toista ihmistä tai ihmisryhmää kohtaan ja rakenteellinen väkivalta viittaa kulttuurin niihin aspekteihin, joita voidaan käyttää oikeuttamaan suoraa tai rakenteellista väkivaltaa. Rakenteellinen väkivalta on prosessi, joka on muodostunut yksittäisistä suoran väkivallan teoista. Arto Jokinen (2000) esittää esimerkkinä suoran ja rakenteellisen väkivallan suhteesta miehen parisuhdeväkivallan: yhden miehen lyödessä naista tapahtuu fyysistä henkilöiden välistä suoraa väkivaltaa, kun taas vuosittaisen miesten naisiin kohdistaman parisuhdeväkivallan tarkastelu paljastaa intiimisuhteiden väkivallan tekojen olevan ikävien poikkeustapausten sijaan rakenteellinen ilmiö. (Jokinen 2000, 13–14; ks. myös Hearn 1998, 16–17; Hearn 1999, 252–253.) John Galtung

(1990, 291) on kehittänyt rakenteellisen väkivallan käsitteen pohjalta vielä termin kulttuurinen väkivalta, joka viittaa kulttuurin niihin aspekteihin, joita voidaan käyttää oikeuttamaan suoraa tai rakenteellista väkivaltaa. Näitä aspekteja löytyy niin uskonnosta ja ideologiasta, kuin kielestä, taiteesta ja tieteestä, joskaan kokonaista kulttuuria ei voida leimata väkivaltaiseksi, vaikka jotkut sen ulottuvuudet ovat väkivaltaisia.

Rakenteelliselle väkivallalle on esitetty runsaasti erilaisia selitysmalleja ja viitekehyksiä, jotka voi kategorisoida 1) biologisiksi, 2) psykologisiksi, 3) sosiaalisiksi ja 4) kulttuurisiksi (Jokinen 2000, 15–19; ks. myös Ojuri 2004, 23–24). Väkivaltaa on tarkasteltu erityisesti miesten problematiikkana (Flinck 2006, 18; Hearn 1998, 4; Jokinen 2000, 12; Nyqvist 2001, 13) väkivallan tekijöiden ja uhrien ollessa maailman laajuisesti pääsääntöisesti miehiä (Jokinen 2000, 12), joten edellä luetellut selityskategoriatkin keskittyvät miesten väkivallan selittämiseen. Biologiset mallit selittävät väkivaltaa evoluutiolla, genetiikalla tai hormoniperimällä, jotka altistavat nimenomaan miehen väkivallalle. Psykologisissa malleissa puhutaan aggressiosta ihmisen luonnollisena energiana, joka edellyttää purkautumista. Sosiaaliset väkivaltamallinnukset perustuvat käsitykseen väkivaltaan oppimisesta ja sosiaalistumisesta. Ihmisen lähiympäristön väkivalta lisää hänen riskiään pahoinpidellä muita tai itseään, mutta ei yksinään selitä eikä aiheuta väkivaltaan turvautumista. Kulttuurinen selitysmalli perustelee väkivaltaa patriarkaatin tuotteena, sillä feministisessä patriarkaattiteoretisoinnissa miehen katsotaan pitävän naisia sosiaalisesti, taloudellisesti ja muutoin alistamalla yhteiskunnallisesti suurinta valtaa. (Jokinen 2000, 15–19.) Kaiken kaikkiaan mallit, joihin edellä pinnallisesti viittasin, täydentävät toisiaan ja soveltuvat keskenään erilaisiin tilanteisiin (mt., 17). Tässä tutkielmassa tukeudun sosiaalisiin ja kulttuurisiin selitysmalleihin, joiden keskusteluttamiseen olen yhteiskuntatieteilijänä pätevämpi kuin biologisten ja psykologisten selitysmallien soveltamiseen. Esittelen seuraavassa sukupuolistuneen väkivallan viitekehystä tuotettua tutkimustietoa väkivallasta parisuhteissa, sillä omassa aineistossani tutkimukseni naiset sijoittivat elämänsä väkivaltakokemukset pääasiallisesti parisuhteisiin.

Feministisessä tutkimuksessa käytetään käsitteitä *sukupuolittunut väkivalta* ja *sukupuolistunut väkivalta*. Väkivallan sukupuolittuneisuutta on sen osapuolten jakautuminen pääasiallisesti sukupuolittain siten, että tekijä on tyypillisesti mies ja uhri nainen (Jokinen 2000, 25–26). Sukupuolistuneen väkivallan käsitteellä väkivallan sukupuolittuneisuutta kuvataan laajemmin ja

ilmiön jakautuneisuutta taustoittaen. Suvi Ronkaisen (2001, 140) mukaan sukupuolistuneella väkivallalla tarkoitetaan ”väkivallan, sukupuolen ja seksuaalisuuden kytkeytymistä toisiinsa joko kulttuurisesti, rakenteellisesti tai toimijatasolla”. Suvi Keskinen (2010, 243) tapaan preferoin sukupuolistuneen väkivallan käsitteen käyttöä, sillä katson sukupuolistuneisuuden tuovan esiin sukupuolen, seksuaalisuuden ja vallan dynamiikkaa paremmin kuin sukupuolittuneisuuden, joka liittyy väkivallan sukupuoliin lähinnä kahtia jakamalla ilmiön väkivallan mieskäyttäjiin ja naisuhreihin. Sukpuolistuneisuus viittaa väkivallan sukupuolieriytyneeseen valtasuhteeseen, eli kertoo siitä, miten miesten voimankäyttö uusintaa yhteiskuntamme historiallisesti hierarkkiseksi kehittyntä sukupuolijärjestelmää, patriarkaattia (Jokinen 2000, 25–26; Ronkainen 2001, 140; Ojuri 2004, 25; ks. myös Davis 2009, 113).

Parisuhdeväkivaltaan liittyy runsaasti kulttuurisia myyttejä, esimerkiksi väkivallan maskuliinisuus, käsitys väkivaltaan johtavasta mustasukkaisuudesta rakkauden merkinä ja väkivallan jäsentäminen dikotomisten jakojen kautta (Husso 2003; Keskinen 2005b; Nyqvist 2004, 104). Väkiältä käsitetään yhteiskunnassamme maskuliiniseksi ilmiöksi – oli kyse sitten miesten naisiin kohdistamasta väkivallasta, miesten keskinäisestä väkivallasta, miesten itsetuhoisuudesta tai miesten lapsiin ja nuoriin kohdistamasta väkivallasta (Jokinen 2000, 29–44; ks. myös Hearn 1998, 5; Hearn 1999, 241). Tämä ei tarkoita ainoastaan miesten olevan väkivaltaisia, vaan että kyse on maskuliiniseksi sukupuolistuneesta ilmiöstä – nainenkin voi olla väkivaltainen, mikäli päätyy tarttumaan kulttuurisesti miehekkääksi koodattuun voimankäyttöön (Jokinen 2000, 18; Hearn 1999, 243). Naisen väkivalta on kuitenkin aina ”toista” ja poikkeavaa suhteessa väkivallan miehiseen normiin (Noh et al. 2010, 112; Laitinen 2011, 65; Kruttschnitt & Gartner 2008, 11; Jokinen 2000, 28). Naisten ja väkivallan vakiintumaton suhde on jättänyt naisten väkivallan ilmiön tutkimukselliseen katveeseen, minkä vuoksi sen tarkasteluun on tarjolla vähemmän välineistöä ja sitä kautta tietoa kuin miesten käyttämän väkivallan tutkimukseen (Keskinen 2010, 245–246; Keskinen 2005b, 83–84). Näin ollen esittelen seuraavassa erityisesti heteroseksuaalisten parisuhteiden naisiin kohdistuvaa väkivaltaa.

3.2.2 Naisiin kohdistuva parisuhdeväkivalta

Parisuhteen väkivalta alkaa usein ensinnä henkisenä alistamina (ks. esim. Marttala 2011, 44–46). Lukuisissa naisten kokemuksista parisuhteen väkivallasta selvittäneissä tutkimuksissa naiset kertovat

aluksi niin ihanteellisen miehensä muuttuneen parisuhteen mittaan aivan erilaiseksi ihmiseksi (Enander 2011, 36; Laitinen 2011, 60–61; Lundberg-Love & Wilkerson 2006, 31–31; Husso 2003, 73–75). Väkivallan tiedetään puhkeavan suhteeseen usein sen vakiinnuttua ja osapuolten sitouduttua toisiinsa esimerkiksi kihlautumisen, avioitumisen tai yhteisen lapsen myötä (Marttala 2011, 44; ks. myös Hanmer 1996, 12). Väkivallan uhreiksi joutuneet naiset kertovat järkyttyneensä paitsi itse pahoinpidellyksi tulemisesta myös väkivallan ennakoimattomuudesta. Naiset eivät löydä väkivallalle ymmärrettävää syytä, joten monesti he tulkitsevat, että väkivallan täytyy jotenkin johtua heistä itsestään. (Enander 2011, 30, 45; Virkki 2007, 222; Husso 2003, 73, 77.)

Sukupuolistuneen väkivallan tutkimuksessa esitetään, että miehen naiseen kohdistama väkivalta ei ole jokapäiväistä, vaan pahoinpiteleminen ja hellyys vuorottelevat kausittaisesti. Väkivallan kohteina parisuhteissaan olleet naiset ovat kertoneet miehen aggressiivisuuden kasaantuneen pelottavana hermostuneisuutena ja johtavan hyökkäämiseen, mitä taas on seurannut seesteinen lämmön ja läheisyyden kausi. Lämpimien aikojen vuoksi naiset uskovat miehen puheisiin siitä, että viimeisin hyökkäys jää viimeiseksi. Naiset tahtovat jatkaa suhdetta, sillä rakastavat edelleen miestä ja luottavat tämän kykyyn olla väkivallaton. Väkivalta kuitenkin jatkuu, mikä saa naisen pitämään sen osana suhteen normaalia toimintaa – väkivalta siis normaalistuu naiselle. Sukupuolistunut väkivalta siis jatkuu ja pahentuu, ja sen lopettaminen edellyttää erittäin usein ulkopuolisen avun hakemista väkivallan käyttäjälle ja väkivallan seurauksista kärsivälle uhrille. (Enander 2011; Lundberg-Love & Wilkerson 2006, 34–35; Keskinen 2005b; Piispa 2004, 41–42; Husso 2003.) Väkivallan vyyhdissä on paljon purettavaa, sillä parisuhteiden väkivallan tiedetään olevan monimuotoista puolisoa kontrolloimalla haavoittamista, joka todentuu niin fyysisenä, seksuaalisena, henkisenä, taloudellisenä kuin hengellisenäkin alistamisena. (Enander 2011, 29; Marttala 2011; Nyqvist 2008, 132; Hanmer 1996, 8–9.) Osa väkivallan tutkijoista, kuten Leo Nyqvist, kehottaa luopumaan väkivallan muotojen täsmällisestä kategorisoimisesta ja keskittymään ilmiön kokonaisvaltaisuuteen. Nyqvistin mukaan yksittäisten väkivallaksi määriteltävien tekojen listaaminen voi jättää piiloon näihin kategorisointeihin sopimattomia asioita, jotka kuitenkin voivat olla todellisuutta monille väkivallan kohteille. (Nyqvist 2008, 132.)

Miehen naiseen parisuhteessa kohdistaman väkivallan tiedetään kaikkienensa eristävän naista ympäristöstään, kun mies rajoittaa naisen liikkumista ja sosiaalisia suhteita ja kun nainen itse ei

tahdo poistua kodin piiristä hävetessään väkivallan jälkiä. Toisaalta jotkut miehen käyttävät väkivaltaa vain sellaisille alueille, joita ulkopuoliset eivät näe, kuten vaatteilla peitettävälle naisen ruumiin pinnoille tai/ja seksuaalisesti ja/tai henkisesti. Joka tapauksessa naisen eristäytyminen kotiin on keskeinen syy väkivallan normaalistumiseen naiselle – väkivallan kohteeksi joutuva ei pääse vertailemaan kokemuksiaan toisten ihmisten kanssa, jolloin hän ei voi peilata kokemuksiaan muiden naisten turvallisiin suhteisiin (Husso 2003, 73–75; ks. myös Marttala 2011, 41–42.) Erityisesti battered woman syndrome -käsitteeseen nojaavat tutkijat ja ammattilaiset ovat esittäneet väkivallan äärimmäisessä traumaattisuudessaan myös ylipäättään vääristävän naisen todellisuudentajua. Battered woman syndrome -teoria keskittyy väkivaltaa kokeneen naisen post-traumaattisiin stressioireisiin ja muihin psyykkisiin seurauksiin, ja teoriaa onkin kritisoitu sen yksilöpsykologisesta painotuksesta, joka ei kiinnitä huomiota väkivallan sukupuolistuneisiin ehtoihin ja joka patologisoi naisten reaktioita sekä sivuuttaa naisten selviytymiskeinoja suhteessa. (Enander 2010, 7; Piispa 2004, 42.)

Väkivaltaan normaalistuminen tarkoittaa pahoinpidellyille naisille myös tottumista sellaisiin sukupuolikäsityksiin, joissa maskuliinisuuteen kuuluu luonnollisesti väkivalta ja feminiinisyyteen alistuminen (Nyqvist 2008, 134; Piispa 2004, 43; Husso 2003, 77). Maskuliinisuuteen on kautta aikojen liitetty miehen kyky kontrolloida naista ja naiseutta, mikä voi purkautua parisuhdeväkivallan muodossa (Jokinen 2000, 30; Husso 2003, 77; Keskinen 2005b, 60; Nyqvist 2008). Väkivaltaan taipuvainen mies ei siedä tilannetta, jossa hän kokee tilanteen hallinnan luisuvan pois hänen käsistään ja täten asettavan uhanalaiseksi hänen käsityksensä itsestään toimivana ja päätösvaltaisena miehenä (Keskinen 2005b, 60).

Väkivaltaisissa parisuhteissa eläneet naiset ovat kertoneet sisäistäneensä väkivallan käyttäjän väitteet heistä huonoina ihmisinä. Esimerkiksi ruotsalaisen Viveka Enanderin (2010) tekemissä haastatteluissa naiset syyttivät säännönmukaisesti itseään tyhmyydestä väkivaltaiseen suhteeseen jäämisessään. Naiset kokivat myös muiden pitävän heitä tyhminä. Tyhmyyden tunne liittyi naisilla kiinteästi häpeään, sillä tyhmyyshän on kulttuurisesti merkki viallisuudesta ja älyllisestä vajavaisuudesta ja näistä virheellisyyksistä aiheutuvien harmien ajatellaan olevan tyhmän henkilön ansaitsemia. Enanderin mukaan tyhmyyden tunne juontui ruotsalaisesta odotuksen tasa-arvoisen yhteiskunnan naisten kyvystä toimia itsenäisesti ja selviytyä ongelmistaan omaehtoisesti ja

uhriutuneiden naisten lamaanuneisuuden ristiriidasta. Marita Husson mukaan myös suomalaisiin naisiin liitetään vahvuuden ja loputtoman sisukkuuden myytti, jonka voi helposti kääntää uhriutuneiden naisten syyttämiseksi. Naisilta odotetaan vastaanpanematonta kykyä irrottautua moniulotteisesti haavoittavista tilanteista, joten uhriudesta ei tahdota juurikaan puhua. (Enander 2010, 24; Piispa 2004, 57; Husso 2003, 98–99.)

Suvi Ronkainen (1999, 135) nostaa parisuhdeväkivaltakeskusteluun Ullaliina Lehtisen (1993) jaottelun häpeän ja syyllisyyden tunteiden erillisyydestä. Syyllisyys on häpeää tilapäisempää kohdistuessaan minän ulkopuoliseen asiaan, tekoon, jonka sisäinen minä tuomitsee vääräksi. Häpeä taas syntyy, kun sen kokija tuntee minänsä toimineen väärin. Häpeää on kuvattu sivilisoivana tunteena, sillä se asentaa yhteiskunnan ulkoiset moraal säännöt ja normit osaksi jäsenensä minuutta. Jos normit ylitetään, kertoo ulkoinen auktoriteetti (moraali), että toiminta on ollut kunniantonta. Häpeä voidaan vielä jakaa kahteen alalajiinsa, episodiseen aristokraattiseen häpeään ja ”alistetun” häpeään. Aristokraattinen häpeä voi johtaa psykologiseen rikastumiseen, sillä se on väliaikainen nöyryytys, jonka kokija voi itsereflektion kautta hyödyntää mahdollisuutena murtaa vanhaa ja kehittää itseään. Häpeästä arkisesti puhuessa viitataan kuitenkin tavallisesti ”alistetun” häpeään, jolla on kokijalleen vain köyhdyttäviä vaikutuksia. Alistettu omaksuu alempiarvoisuuden ja huonommuuden osaksi identiteettiään ja ottaa annettuna ajatuksen siitä, miten hänellä ei ole oikeuksia samoihin asioihin kuin muilla. Tämän tyyppisessä häpeässä pelko oman arvottomuuden paljastumisesta muille on alati läsnä. Häpeää voidaan käyttää modernina dominanssin ja alistuksen mekanismina, sillä sen avulla kyetään systemaattisesti syrjimään sosiaalisessa hierarkiassa alempana olevia: ”[S]e, että naiset häpeävät ruumistaan tai naiseuttaan, merkitsee tiettyjen valtajakojen jähmettymistä näissä yhteyksissä. Häpeän tuottaminen ehkäisee protestin.” (Ronkainen 1999, 135–136.) Jeff Hearn (1998) puolestaan jakaa tutkimustulostensa perusteella syyllisyyden tunteen sukupuolittain siten, että miehet kykenevät irrottamaan syyllisyytensä minäkuvastaan ja käsittelemään kyseistä tunnetta itsestään ulkopuolisena. Naisilla taas syyllisyys kasvaa häpeäksi, jota on erittäin hankalaa irrottaa minuudesta. (Hearn 1998.) Tässä valossa uhrien tapa vaieta kohtaamastaan väkivallasta (Husso 2003, 73) näyttäytyy jokseenkin ymmärrettävänä.

Sukupuolistuneen väkivallan tutkimuksessa on koetettu purkaa uhriutuneiden naisten syyllistämiskulttuuria ja lisäämällä tietoa väkivallan kokijan todellisuudesta osoittaa, kuinka

vaikeaa lähteminen suhteesta on ja toisaalta, millaista apua nainen suhteesta irrottautukseen tarvitsee. Naisen väkivaltaisesta suhteesta lähteminen on Marita Husson mukaan mahdollista vasta, kun miehen väkivalta on mennyt niin pitkälle, että jääminen tuntuu lähtemistäkin pelottavammalta. Lähteminen on siis naisille erittäin vaikeaa, koska he ovat yleensä emotionaalisesti ja mahdollisesti taloudellisestikin hyvin riippuvaisia miehistä ja koska he uskovat, että he eivät pärjää omillaan. Naiset jaksavat vuosiakin odottaa, että mies muuttuisi. Naiset uskovat voivansa omalla käytöksellään lopettaa miehen väkivaltaisuuden. (Husso 2003, 79–83; ks. myös Enander 2011, 32; Marttala 2011, 48.) Viveka Enanderin (2011) mukaan väkivaltaa kokevan naisen irrottautuminen suhteesta edellyttää ylitsepääsemätöntä ristiriitaa pahoinpitelijän aidoksi hyväksi uskotun puolen ja väkivaltaisen pahan puolen välillä. Koska miehen persoona jakautui parisuhteessa kahtia, naiset käsittelivät kognitiivista dissonanssia, eli ajatteluaan häiritsevää ristiriitaa mieskuvien välillä, pitämällä tunnetyöllä yllä rakkauttaan. Pidemmän aikaa tunnetyötä harjoittaneet naiset joutuvat kuitenkin myöntämään väkivallan jatkuessa, että mies ei olekaan sellainen kuin suhteen alussa ja että väkivalta ei tule loppumaan. Kun kognitiivinen dissonanssi käy ylitsepääsemättömäksi, naiset ryhtyvätkin yrittämään rakkaudentunteidensa viilentämistä. Vasta rakkauden viilennyttyä edes jonkin verran ja naisten päästyä irti miehensä idealisoinnista hän kykenee aloittamaan irrottautumisprosessin. (Enander 2011.)

Väkivaltaisen puolison luota lähtemistä voi hahmottaa prosessina, joka etenee väkivallan vastustamaan käymisestä suhteesta eroamiseen ja väkivallasta ylitsepääsemiseen. Väkivaltaisesta suhteesta irrottautumista voi kuvata myös muutoksen vaiheiden mallin (the States of Change Model) mukaisesti. Uhri aloittaa irtautumisprosessin esiharkinnasta, jolloin hän ei vielä tarkemmin kuvittele suhteesta lähtemistä. Esiharkinta kehittyy harkinnaksi, jolloin uhri on tiedostanut muutoksen tarpeen ja jonka myötä uhri myöhemmin tarttuu muutoksen mahdollistavaan toimintaan. Muutoksen viimeinen vaihe on sen ylläpitäminen. Toisaalta naisten on todettu lähtevän ja palaavan väkivaltaiseen suhteeseen useita kertoja, joten muutosprosessi on pikemminkin syklinen kuin lineaarinen. (Eckstein 2011, 23; ks. myös Enander 2010, 25.)

Minna Piispa (2004, 44) kuitenkin huomauttaa, että parisuhteissa tapahtuva väkivalta ei ole yhtenäinen ilmiö, joten kaikissa suhteissa miesten väkivalta ei etenkään loputtomissa ympyröissä, vaan on miehen muuttumiskyvyn ansiosta lopetettavissa (ks. myös Dunn 2005, 24). Piispa on

kehittänyt Michael P. Johnsonin ja Kathleen J. Ferradon (2000) jaotteluiden pohjalta erilaisia naisten kokeman parisuhteen väkivallan tyyppejä. Johnson ja Ferrado (2000, 949) esittävät väkivallan erilaisiksi tyypeiksi (Minna Piispan [2008, 107] suomennoksia lainatakseni) 1) arkipäivän parisuhdeväkivallan (common couple violence), 2) intiimin terrorismin (intimate terrorism, oma suomennokseni), 3) väkivaltaisen vastarinnan (violent resistance) ja 4) vastavuoroisen väkivaltaisen kontrollin (mutual violent control). Ensinnä mainittu arkipäivän parisuhdeväkivalta on riitatilanteissa purkautuvaa fyysistä pahoinpitelemistä, johon ei liity puolison kokonaisvaltaista kontrolloimista, eikä pahoinpitely ole erityisen rankkaa eikä se rankistu suhteen edetessä. Arkipäivän väkivalta voi olla molemminpuolista. Intiimi terrorismi on taas sitä kokonaisvaltaista puolison alistamista, jollaisesta sukupuolistuneen väkivallan tutkimuksessa on paljon keskusteltu. Toisaalta intiimi terrorismi ei tarkoita pelkästään alituista vakavaa väkivaltaa, vaan sen alistavuus rakentuu myös väkivallattomille teoille. Alistuksen kokonaisuus kykenee muovaamaan naisten käsityksiä itsestään, ihmissuhteistaan ja ”paikastaan maailmassa”. (Johnson & Ferrado 2000, 949.) Johnson ja Ferrado käsitteellistävät kolmanneksi mainittua väkivaltatyyppiä väkivaltaiseksi vastarinnaksi itsepuolustus-termin sijaan, sillä itsepuolustuksella on omat vakiintuneet määritelmänsä. Kirjoittajien mukaan ainakin 2000-luvun alussa väkivaltaisen vastarinnan tiedettiin olevan ainoastaan naisten parisuhteessa harjoittama väkivallan muoto, mutta sen dynamiikkaa ei tunnettu tarkemmin. Tutkimustieto ilmiöstä oli niin yksipuolista, että siitä saattoi saada käsityksen, että naiset käyttävät parisuhteessa väkivaltaa ainoastaan surmatessaan heitä pitkään pahoinpidelleen miehensä. Myöskään Johnsonin ja Ferradon neljänneksi esittämästä väkivaltatyyppistä, vastavuoroisesta väkivaltaisesta kontrollista ei tiedetä paljoakaan, mutta siinä asetelman tiedetään käsittävän kaksi lähisuhteen terrorisoijaa, kun kumpikin puolisoista pyrkii alistamaan kumppaniaan. (Johnson & Ferrado 2000, 949–950.)

Minna Piispa jakaa niin ikään väkivaltaiset suhteet neljään tyyppiin suomalaisille naisille tekemänsä lomakekyselytutkimuksen tulostensa perusteella. Naiset kertoivat väkivallasta joko ”lyhyenä väkivallan historiana”, ”episodina menneisyydestä”, ”henkisenä piinana” ja ”parisuhdeterrorismina”. Ensinnä mainittu lyhyt väkivallan historia oli Piispan tutkimuksen naisten yleisin väkivaltakokemusten konteksti. Siitä kertoivat alle 30-vuotiaat naiset, joiden mies oli alkanut pahoinpidellä heitä fyysisesti ja seksuaalisesti viimeisten noin kolmen tai neljän vuoden aikana. Lyhyen väkivallan historian kanssa elävät naiset olivat Piispan aineistossa pääsääntöisesti

hyvin koulutautuneita nuoria pienten lasten äitejä, joilla nimenomaan äitiys sitoi heitä väkivaltaiseen puolisoon. Naiset tahtoivat pitää perheensä koossa ja olivat myös hieman aiemmin synnytettyään emotionaalisesti ja taloudellisesti riippuvaisia miehestään. Mies korosti maskuliinisuuttaan alistamalla naista mustasukkaisella ja alentavalla käytöksellä, esimerkiksi naista nimitellen, mutta kuitenkin vakavia fyysisiä vammoja aiheuttamatta ja naisen sosiaalisia suhteita katkaisematta. Vastaavasti episodiksi menneisyydessä kuvattu väkivalta ei sekään ollut motivoinut naisia eroamaan suhteesta, vaan naiset kuvasivat taistelleensa miehen kontrollia vastaan heidän parisuhteensa puolesta. Väkivaltaisen jakson pituus vaihteli lyhyemmästä pitkään. Tätäkään väkivaltatyyppejä kokeneet naiset eivät raportoineet kokonaisvaltaisen kontrolloinnin uhriksi joutumisesta. Menneisyyden episodina väkivaltaa kokeneet naiset olivat taustaltaan hyvin koulutettuja ja keskituloisia. (Piispa 2008; 2004; ks. myös Piispa 2011, 23–25.)

Edellä mainituista väkivaltatyypeistä erottui selvästi parisuhdeterrorismi, joka edustaa tässä alaluvussa esitellyn sukupuolistuneen väkivallan tutkimuksen viitekehyksen kuvaa väkivallasta, jonka mukaisesti mies alistaa naisystäväänsä erittäin rankoin ja jatkuvin keinoin. Parisuhdeterrorismi oli alkanut keskimäärin viidestä kymmeneen vuotta sitten ja aiheuttanut naiselle vakavia ruumiillisia vammoja. Osa naisista oli joutunut kokemaan myös seksuaalista väkivaltaa. Mieheensä terrorismiin alennetut naiset olivat usein työelämän ulkopuolella ja käyttivät runsaasti alkoholia. Mies kontrolloi naisten mukaan rankasti heidän elämäänsä rajoittamalla heidän sosiaalisia suhteitaan, nimittelemällä naisia, olemalla mustasukkainen, nöyryyttämällä naisia, tuhoten parin yhteistä omaisuutta, hallitsemalla heidän taloudellisia varojaan ja uhkailemalla itsetuhoisuudella. Piispan mukaan parisuhdeterrorismi vastaa mediassa esitettyä kuvaa äärimmäisestä parisuhdeväkivallasta, joka on esillä usein myös henkirikostutkimuksissa. Henkinen piina on lähellä parisuhdeterrorismia moninaisen miehen kontrolloinnin vuoksi, mutta nimensä mukaisesti piina ei ole fyysistä. Tyypillisesti naiset ovat olleet miehensä kanssa kauan aviossa, mihin on suhteen menneisyydessä liittynyt rankkaa fyysistä vahingoittamista. Ruumiillinen satuttaminen on vuosien kuluessa muuttunut henkiseksi alistamiseksi, johon kuitenkin liittyy edelleen naisen syvä pelko. Piispa kehottaa tarkastelemaan parisuhteiden väkivaltaa moninaisena ilmiönä, jossa miehisen kontrollin määrä näyttää olevan suomalaisen väkivaltatutkimuskeskustelun väittämää vähäisempää. Yleisintä naisten kokemaa väkivaltaa ovat mustasukkaisuus ja nimittely. Väkivallan loppuminen ei aina edellytä eroa, vaan suhteissaan pysyvien naisten ja miesten

auttamiseen tulisi kehittää monipuolisia auttamistapoja. (Piispa 2008; 2004; ks. myös Flinck 2006, 121–122.) Piispa (2008, 122) kuitenkin muistuttaa, että hänen tutkimuksessaan esitetyt naisten kokemien väkivaltatyyppeiden osuudet eivät välttämättä vastaa todellisia suhdelukuja, sillä esimerkiksi parisuhdeterrorismista kärsivät naiset lienevät aineistossa aliedustettuina.

3.2.3 Naisten väkivalta parisuhteessa

Heteroseksuaalisen parisuhdeväkivallan kohteina ovat siis lähinnä naiset (esim. Keskinen 2005b; Jokinen 2001; Ronkainen 2001, 140). Naisten käyttämästä väkivallasta parisuhteessa on tietoa selvästi vähemmän kuin naisten omista uhriuden kokemuksista, mutta väkivallan sukupuolistuneisuuden vuoksi sukupuolistuneen väkivallan viitekehyksessä esitetään, että naisen ja miehen parisuhdeväkivalta ovat erilaisia ilmiöitä (ks. esim. Keskinen 2010, 245–246; Keskinen 2005b, 84; ks. myös Notko 2011, 190–191). Määrällisesti tarkasteltuna miesten ja naisten parisuhdeväkivalta on yhtä yleistä: Markku Heiskasen ja Elina Ruuskasen (2010, 23) tutkimuksen mukaan fyysistä väkivaltaa puolisonsa taholta on kokenut täsmälleen yhtä moni suomalainen mies kuin nainen (kumpikin sukupuoli 10,5 %). Heiskasen ja Ruuskasen tiedon mukaan miehille ja naisille aiheutui parisuhdeväkivallasta yhtä usein fyysisiä vammoja, mutta naiset raportoivat miehiä useammin psyykkisistä seurauksista (ks. myös Nykyri 1998, 117–118). Naisen parisuhdeväkivalta on edellisen perusteella ilmeisesti harvemmin kokonaisvaltaista puolison terrorismia kuin miesten tapauksessa (ks. esim. Flinck 2006, 24; vrt. Piispa 2008, 116; ks. myös Hester 2012).

Mainittakoon tosin, että naisten parisuhdeväkivallan kontrollin puutetta ja lievää laatua painotetaan väkivallan sukupuolisymmetrian kieltävässä tutkimuksessa. Sitä vastoin sukupuolisymmetriatutkijat esittävät, että miesten ja naisten parisuhdeväkivalta on yhtä yleistä ja muutenkin samanlaista. Tutkimukselliset viitekehykset voi jakaa väkivallan sukupuolittuneisuuden suhteen miesten ja naisten väkivaltamäärien ja -tyylien samankaltaisuutta korostavaan perheväkivaltatutkimukseen tai ”sukupuolisymmetriatutkimukseen” ja aiemmassa esiteltyyn asymmetrisen sukupuoliasetelman tutkimukseen, jossa puhutaan naisiin kohdistuvasta väkivallasta taikka sukupuolistuneesta väkivallasta. Sukupuolineutraalin perheväkivaltatutkimuksen havaintojen mukaan miesten ja naisten väkivalta perhesuhteissaan on yhtä yleistä, sukupuolistuneen viitekehyksen mukaan taas miesten väkivalta on yleisin lähisuhdeväkivallan muoto. (Ks. esim. Holma & Partanen 2008;

Hautanen 2005, 68–70; Keskinen 2005a, 32–34; Keskinen 2005b, 92–116; Nyqvist 2004, 102–105; Husso 2003, 41–43.) Viitekehysten tuottama tieto voi olla niiden ontologisten ja metodologisten lähtökohtien vuoksi jopa keskenään täysin päinvastaista. (Piispa 2011, 16.) Naisten ja miehen väkivallan symmetrisyyttä korostavien tutkimusten johtopäätökset perustuvat monesti kvantitatiivisissa survey-tutkimuksissa työkaluna käytettyyn *The Conflict Tactics Approach:iin*, CTS:ään (Johnson 1998, 26). Murray Straussin kumppaneineen kehittämä metodologia perustuu yksittäisten väkivallantekojen laskemiseen. (mt., 27)

Oli naisten väkivalta kuinka yleistä tai harvinaista tahansa, on sitä syytä tutkia, sillä marginaalisuudestaan huolimatta on toki kyse sosiaalisesta ongelmasta. Tuija Nykyri (1998) on tutkinut väitöskirjassaan naisten vihaa, joka todentuu joskus myös väkivaltana. Nykyrin mukaan väkivalta on kulttuurisesti miestapaiseksi määritettyä, joten jo naisille sosiaalistetut olemisen ja elehtimisen pääsääntöisesti passiiviset eikä aktiiviset tavat – ”ruumiillinen suuntautuminen tilaan ja toisiin ihmisiin” – selittää, miksi naisille väkivaltaan tarttumiseen näyttää olevan miehiä suurempi kynnyks (mt., 119–121). Nykyrin haastattelemat naiset kuvasivat vihastaan seurannutta puolisoonsa kohdistamaansa väkivaltaa itsepuolustukseksi, toisaalta myös joku naisista perusteli lyömistään miehen käytökseen hermojen menettämällä. Nykyrin tutkimista naisista vanhimmat, yli 50-vuotiaat naiset, olivat sisäistäneet nuorempia syvällisemmin kulttuurisen käsityksen naisten väkivallattomuudesta, nuorten naisten suhtautuminen väkivaltaan ei ollut yhtä ehdotonta. Osa naisista kertoi pitäytyvänsä väkivallasta, koska pelkäsi, että miehen lyöminen saisi miehen käymään vuorostaan naiseen käsiksi tuhoisin seurauksin. Naiset kertoivat, että joskus riitatilanteissa puolison kanssa he olivat verbaalisesti hyökkääviä, mutta parhaaksi lopettaa tivaamisensa, sillä havaitsivat miehen puristelevan nyrkkejään. Naiset siis olivat sisäistäneet ajatuksen miehen väkivallasta naista kohtaan tämän itsensä aiheuttamana. (Mt., 122–126.)

Aune Flinck (2006) on vertaillut naisten ja miesten kokemuksia parisuhdeväkivallasta, ja hänen mukaansa naiset ovat yleisesti ottaen yhtä aggressiivisiä kuin miehetkin ja useimmiten parisuhdeväkivaltaa käyttävät suhteen molemmat osapuolet, kun suhteen väkivalta ei ole raainta mahdollista (vakavasti väkivaltaisissa suhteissa tekijä on mies). Miesten ja naisten väkivalta on kuitenkin Flinckin mukaan muodoiltaan ja motiiveiltaan erilaista – miesten väkivallan syynä voi olla tämän miehisen aseman uhkaaminen, naisen väkivallan syynä taas ”ihmissuhdetekijät”. (Flinck

2006, 24.) Naiset – samoin kuin miehet – käsittivät väkivaltansa johtuvan heidän lapsuudessaan kokemistaan laiminlyönneistä. Flinckin tutkimukseen osallistuneilla sukupuolesta riippumatta nousi parisuhteissa pintaan aiemmissa suhteissa koettuja huonoja muistoja, jotka muovasivat heidän omaa toimintaansa ja suhtautumista puolisoonsa. Flinckin mukaan ”epäsuorat tunteen ilmaisut sekä tunteiden ja reaktioiden tilanteeseen sopimattomuus saattoivat johtaa väkivaltaan”. (Mt., 62–63.)

Emmi Latun (2006) haastattelemien ja hänen kirjoituspyyntöönsä vastanneiden naisten mukaan he käyttävät väkivaltaa parisuhteissaan joko reaktiona miehen hyökkäykseen tai oma-alotteisesti. Naiset kertoivat riitatilanteissa turhautumisensa aiheuttamasta väkivallankäytöstään, mustasukkaisuudesta johtuvasta pahoinpitelemisestä, oman lapsuuden uhritumisensa parisuhteeseen kantautumisesta omana väkivaltana, itsepuolustuksesta miestä vastaan ja jälkikäteen miehen väkivallan aiheuttaman stressin purkamisesta omalla pahoinpitelyllä. (Lattu 2006.) Riitatilanteissa turhautuminen johtui naisten mukaan kuulluksi tulemisen kokemuksen puutteesta. Tällainen väkivalta oli reaktio parisuhteen konfliktiin, jota nainen koetti haavoittamalla ratkaista. Mies ei vastannut naisen hyökkäykseen väkivallalla. Turhautumisella perusteltu väkivalta oli naisten kertoman mukaan lievää ja he olivat uhrinsa kanssa edelleen parisuhteessa. (Mt., 172–173.) Mustasukkaisuudella perusteltu väkivalta on aiemmin esittämäni perusteella tyypillistä miehille, mutta myös naiset voivat väittää pahoinpitelevänsä puolisoa uskottomuusepäilyjen tai -pelon vuoksi. (Mt., 174–175.) Latun tutkimista naisista useilla oli taustallaan runsaasti hyväksikäytetyksi tulemisen kokemuksia.

Lattu kuitenkin huomauttaa, että feministisessä tutkimuksessa suosittu viktimitisaatioparadigma yksipuolistaa naiset uhreiksi, joita ei voida täysin vastuuttaa väkivallastaan. Naiset essentialisoidaan passiivisen sukupuolen edustajiksi, joiden oma toimijuus on vähäistä. ”Battered woman syndrome” on tunnetuimpia esimerkkejä uhrikoulukunnan naisen väkivallan selitysmalleista. (Mt., 176–177.) Osa naisten henkirikoksista taas selitetään itsepuolustusväkivallalla. Väkivaltaisen miehensä surmanneiden naisten tiedetään kärsineen vakavammasta, pidempiaikaisesta väkivallasta kuin niiden naisten, joiden pahoinpiteleviin miehiinsä kohdistama väkivalta ei ole johtanut tappoon. Naiset ovat kuvanneet henkirikokseen johtaneen yhteenoton olleen luonteeltaan uhkaavampi kuin parisuhteen aiemman väkivallan miehen tehtyä jotakin tavallistakin raaempaa. Ylipäätään naisten itsepuolustusellista väkivaltaa voi tulkita rajojen asettamisena pahoinpitelevälle miehelle, vaikka

Latun mukaan nainen ei kuitenkaan pysty kontrolloimaan miestä, vaan yrittää omalla väkivallallaan suojautua ja lopettaa miehen hyökkäyksen. (Mt., 178–180.) Naisten jälkikäteen purkautuva väkivalta taas on miehen jo päättäneen naisen kohdistaman väkivallan kontrolloimaton seuraus ja fyysisesti vakavaa. (Mt., 180.)

Aune Flinck ja Eija Paavilainen (2010) ovat havainneet naisten väkivaltaperusteluissa samanlaisia kaikuja kuin Emmi Lattu (2006). Myös Flinckin ja Paavilaisen (mt., 188) mukaan väkivaltaa käyttäneiden naisten tausta on – kuten väkivaltaisten miestenkin – traumaattisten lapsuudenkokemusten kontekstoimaa. Naiset oikeuttivat väkivaltaansa itsepuolustuksen lisäksi ”auttajaksi asettumisena”, omien oikeuksiensa puolustamisena ja ylikuormittuneisuudesta johtuvana hätäntymisenä. Itsepuolustuksena käytetty väkivalta oli naisten mukaan heidän miestensä syytä, sillä he perustelivat pahoinpitelemistään vastareaktion miehen vääränlaiseen käytökseen, kuten valehteluun, provosointiin tai muuhun epätoivottavaan toimintaan. Flinckin ja Paavilaisen haastattelemat naiset tunsivat syyllisyyttä ja häpeää väkivallastaan, mutta he eivät hakeneet siihen ammattiapua, vaan ainoastaan terveydellisiin ongelmiinsa ja päihteidenkäyttöön sekä omaan uhriuteensa. Myöskään ammattilaiset, joiden asiakkaina naiset olivat, eivät olleet tiedustelleet naisilta heidän oman väkivaltansa mahdollisuutta. (Mt.)

Marianne Hester (2012) on tutkinut englantilaisia poliisiraportteja kuuden vuoden ajalta parisuhdeväkivaltatapauksista, joihin oli poliisi kutsuttu paikalle. Lähes 170 tapauksesta reilussa kolmessa kymmenessä poliisi oli kutsuttu naisen hyökkäyksen vuoksi paikalle ja toisessa kolmessa kymmenessä tapauksista väkivaltaisista olivat sekä mies että nainen. Edlesonin (1998, ref. Hester 2012, 1068, 1079) jaottelun mukaisesti naisten väkivalta jakautui Hesterin aineistossa pääosin itsepuolustukseksi miehen väkivaltaa vastaan, lisäksi osassa tapauksista naisen väkivalta kategorioitiin pitkän uhritaustan aiheuttamaksi yritykseksi estää uusi uhriutumisen. Edlerson esittää vielä kolmanneksi naisten väkivallan kategoriaksi aloitteelliset hyökkäykset, joilla naiset kontrolloivat puolisoaan, mutta tällaisten tapausten sijaan Hesterin aineistossa oli joitain patologisesti väkivaltaisista naisia.

3.3 Tutkielman analyttiset avainkäsitteet

3.3.1 Uhri-käsite, sen poliittisuus ja vaihtoehdot

Väkivallan kohteeksi joutuneihin ihmisiin viittaavan käsitteen valinta vaatii väkivaltatutkimuksissa oman reflektointinsa, sillä esimerkiksi uhrista tai selviytyjästä puhuminen tuottavat sosiaalikonstruktionistisen ymmärryksen mukaan erilaisia seurauksia (ks. esim. Dunn 2005; Nyqvist 2004, 112–115). Varsinkin miesten naiseen kohdistamaan parisuhdeväkivaltaan liittyviä puhetapoja ja diskursseja on kritisoitu siitä, miten niissä nainen jähmetetään avuttomaksi, passiiviseksi uhriksi (vastaparina aktiiviselle, vallassa olevalle miehelle) (Keskinen 2001, 30; ks. myös Dunn 2005). Sukupuolistuneen väkivallan tutkimuksessa on esitetty väkivallan kohteena suhteissaan elävien naisten olevan etevä selviytymiskeinojen kehittelijöitä, jotka kykenevät rakentamaan vastarintaa väkivallalle ja alistukselle puolison julmista teoista huolimatta. Täten parisuhteen valtaa ei voi aina yksiselitteisesti kiinnittää ainoastaan väkivallan tekijään. (Keskinen 2005b, 28; ks. myös Randall 2010, 421–423.)

Suvi Keskinen (2001, 30) suosittaa uhri-sanankäytössä varovaisuutta, sillä tutkija ei saisi työntää väkivaltaa kokenutta ihmistä passiivisen uhrin asemaan, mutta samaan aikaan tutkijan on vältettävä tutkittavan kokemusten vähättelyä tai hänen syyllistämistään. Uhri-sanankäytöstä voi toisaalta tulkita myös implikaationa Suvi Ronkaisen (2006, 2008) tutkimasta suomalaisesta uhriudesta irtisanoutumisen perinteestä. Uhriustematiikkaa vältellään, mikä perustuu erikoiseen väkivallan ja vastuun suhteeseen, jossa yleensä väkivallan uhrilta vaaditaan kykyä irtaantua väkivallasta tai saada se loppumaan. Jos väkivallan kohteena oleva epäonnistuu, väkivallan jatkumisesta syytetään voimankäytöstä kärsijää eikä pahantekijää. (Keskinen 2005b; Nyqvist 2004, 111; Ronkainen 2002, 213.) Täten siis väkivallan tekijä hahmottuu paradoksaalisesti aktiivisena pahoinpidellessään uhriaan, mutta toisaalta hänet nähdään avuttomaksi oman toimintansa suhteen, ilmeisesti hänen nähdään ikään kuin vastaanpanemattomasti ajautuvan väkivaltaan (Ronkainen 2002, 213–214). Väkivaltaa kokeneiden ihmisten auttamisessa uhreilta edellytetään mahdollisesti liiaksikin toimijuutta, jolloin ohitetaan väkivallan kohteeksi joutumiseen liittyvä uhriutuminen psykososiaalisine seurauksineen, siis väkivallan särkyvyys (Ronkainen 2008, 392; ks. myös Husso 2003; Laitinen 2004, 89). Merja Laitisen (2004) mukaan tämä johtuu yhteiskuntamme erityisen vahvasta selviytymisen eetoksesta ja vahvuuden arvostuksesta, joiden juuria Ronkainen (2008) paikantaa

suomalaisten sotaisaan historiaan. Ronkaisen mukaan sotahistoriamme vuoksi maassamme vallitsee hiljaisuuden kulttuuri, joka edellyttää, että ongelmat on ratkaistava itsenäisesti. Jos ongelmien ratkaisu omaehtoisesti ei onnistu, voi ongelmainen ihminen kohdata torjuvaa kohtelua, sillä heikkous pyritään historiamme vuoksi torjumaan. (Ronkainen 2008; ks. myös samasta teemasta ruotsalaisessa kontekstissa: Enander 2010, 24.)

Naisiin kohdistuvan väkivallan tutkimuksen ja naisten auttamistyön parissa on 1990-luvulta alkaen tarjottu uhri-käsitteellistyksen rinnalle ja sen korvaajaksi positiivissävytteisempää selviytyjän (survivor) käsitettä (Johnson & Ferrado 2000, 956). Selviytyjä on aktiivinen toimija ja väkivallasta selviytyjästä puhuminen osoittaa, että pahoinpitelyjen kohteeksi joutunut ihminen on edennyt toipumisprosessissaan niin pitkälle, että hän kykenee puhumaan itsestään suhteesta selvinneenä. Selviytymispuheella kipeistä haavoittumisen kokemuksista voi puhua toivon värittäminä ja auttaa väkivaltaisessa suhteessa elänyttä naista vahvistamaan toimijuuttaan suhteesta lopullisesti irrottautuakseen. (Nyqvist 2004, 114–115.)

Toisaalta Jennifer Dunn (2005) esittää kirjallisuuskatsauksessaan, kuinka niin uhrin kuin selviytyjän käsitteellä on huonotkin puolensa. Dunnin mukaan uhri-puheen kyllästämisen viktimitisaation tulokulman anti on ollut naisiin kohdistuvan parisuhdeväkivallan saattaminen 1970-luvun lopulta alkaen yleiseen tietoon ja poliittisen puuttumisen kohteeksi. Koska uhri-käsite on ollut naisiin kohdistuvaa väkivaltaa vastaan taistelleiden pioneeriaktivistien strateginen konstruktio, on sen täytynyt kuvata uhriutuneita naisia ”moraalisesti puhtaina” ja täysin viattomina. Kaikkea uhrin toiminnasta ja vastuullisuudesta kiinnostuneisuutta kohtaan on oltu hyvin kriittisiä ja tuo kiinnostuneisuus uhrin vastuuttamista kohtaan onkin helposti tulkittu uhrin syyllistämiseksi. Uhrien absoluuttisen vaihtoehdottoman väkivallan umpikujassa elämisen korostaminen on peittänyt näkyvistä väkivallan kirjoja, siis erilaisten naisten erilaisia kokemuksia. Väkivallan kohteeksi joutuneista naisista on täten tuotettu hyvin avutonta kuvaa. Avuttomuuden rinnalle on nostettu selviytyjän käsite, joka korostaa väkivallan kohteena olevan naisen toimijuutta (agency) ja pyrkii ylittämään perinteisesti feminiinisenä pidetyn moraalisen ”puhtauden” ja passiivisuuden. Selviytyjä-diskurssia on kritisoitu siitä, että se taas saattaa yksilön voimavaroja ja valinnan mahdollisuuksia korostaessaan tulla ohittaneeksi ne rakenteet, joiden vuoksi sukupuolten valta-asetelma on epätasainen. Dunn ei esitä suositusta tietyn käsitteen käyttämisestä, vaan huomauttaa,

että uhrin tai selviytyjän käsitteen käyttöä tulee puntaroida tapaus- ja yksilökohtaisesti. (Dunn 2005.)

Pohjoismainen kriminologia tuo väkivallan kokijuuden tutkimuksen työkaluksi ideaaliuhrin käsitteen. Ideaaliuhri on kulttuurisesti legitiimi uhri, joka on mielikuvien väkivallan tai rikoksien kokema viaton, omalla toiminnallaan mitenkään väkivaltaan vaikuttamaton henkilö (Honkatukia 2011, 7). Ideaaliuhriksi on pääsy fyysisesti heikoilla, moraalisesti moitteettomilla, pahantekijän ylivoimaisuuden kohdanneilla, tuntemattoman tekijän uhriksi joutuneilla, joilla kaiken lisäksi on mahdollisuudet saada muiden hyväksyntä kokemuksilleen (mt., 7–8). Tällainen vääryyksiä kokija ansaitsee itsestään selvästi apua ja tukea, mitä taas ei myönnetä lähtökohtaisesti kaikille rikoksien tai väkivallan uhreille (Honkatukia 2011, 8; Randall 2010, 409). Esimerkiksi päihdeongelmaisuuksien katsotaan erityisesti naisella olevan pikemminkin merkki hänen omasta roolistaan uhriuden aiheuttajana kuin alisteisten olosuhteiden moninkertaistaja (Väyrynen 2009). Kuten tässä luvussa olen esittänyt, väkivaltaa parisuhteissaan kokeville naisille ei välttämättä suoda uhrin asemaa, vaan heidän valintansa ja toimintansa kyseenalaistetaan. Tutkielmani aineistossa on viitteitä ideaaliuhrin idean vaikutuksista myös tutkimukseni naisten avun saamiseen ja saamattomuuteen, kun he eivät väkivaltaa itsekin käyttäneinä väkivallan kohteina ole sopineet ideaaliuhrin muottiin.

Ideaaliuhrin käsite ei ole tutkielmassani yhtä keskeisenä käsitteenä kuin uhrius. Käytän tutkimuksessani epätäsmällisesti ideologisesti latautunutta uhrin käsitettä, minkä lisäksi puhun väkivallan kohteista ja kokijoista. Merja Laitisen (2004, 273–275) tapaan en ole halukas luopumaan uhri-käsitteestä ja puhumaan ainoastaan selviytyjistä. Nähdäkseni uhri-käsitteen poliittisesta painolastista huolimatta sen käyttö on omalla tavallaan eettistä, kun uhrista puhuja tulee myöntäneeksi kohtaamansa ihmisen kokeman vääryyden, sen vaikutuksen tämän toiminnan mahdollisuuksiin ja sen aiheuttaman tuen ja avun tarpeen sekä paikantaen vastuun väkivallasta sen käyttäjälle. Edellinen tiivistyy Laitisen (2004, 274) toteamuksessa siitä, miten ”uhrius ei katoa minnekään, mutta ihmisen on mahdollista rakentua eri tavoin ja eriasteisesti uudelleen”. Laitisen mukaan selviytyjästä puhuminen antaa ymmärtää, että väkivallasta toipumisen prosessi olisi jo valmis ja takanapäin, vaikka ”kyse on eheytymisprosessista, joka tuskin koskaan tulee valmiiksi” (mt.).

Aineistoa kerätessäni käytin melko holtittomasti sekaisin uhrin ja väkivallan kokijan ja kohteen

käsitteitä. Olen kuitenkin pyrkinyt tätä tutkimusraporttia koostaessani olemaan sitoutuneempi ja tarkempi käsitteiden käytössäni kuin mitä haastattelutilanteessa olin. Tavoitteenani on ollut heijastaa naisten käsitevalintoja tutkielmassani laajemminkin kuin suorilla aineisto-otteilla empiriaosiossani. Koska tutkimukseni naiset puhuivat itsestään lähinnä uhreina, olen käyttänyt kyseistä käsitettä myös tutkielmani teoreettisessa taustoituksessa. Vaikka väkivallan kanssa eläneiden naisten toiminnan ja valintojen mahdollisuuksia on tarkasteltava kriittisesti, käytän työssäni analyttisinä avainkäsitteinä moninaisempiakin identiteettejä kuin uhriutta sekä toimijuuden käsitettä.

3.3.2 Uhriudesta moninaisempiin identiteetteihin ja toimijuuteen

Toimijuutta on siis usein liitetty väkivallan osapuolista puhuttaessa ensisijaisesti väkivaltaa käyttäneeseen osapuoleen, kun taas väkivallan kokija on redusoitu pahoinpitelemisen passiiviseksi kohteeksi. Tutkielmassani tutkimusjoukkoni muodostuu kuitenkin vankilaan joutuneista naisista, jotka ovat sekä olleet väkivallan kohteena että käyttäneet sitä itse. Tutkimustehtävänäni onkin selvittää, millaisia identiteettejä ja toimijuutta tällainen ristiriitainen väkivallan molemmat osapuolet yhteen ihmiseen sijoittava asetelma tuottaa.

Toimijuus tarkoittaa Suvi Ronkaisen (2006, 531) mukaan ”suhdetta henkilölle mahdollisen ja häneltä odotetun toiminnan sekä toteutuneen toiminnan välillä”. Toimijuus edellyttää, että toimijalla on mahdollisuus valita itse toimintatapansa (mt., 532; Ronkainen 2008, 388; Notko 2011, 199). Toimijuutta rakennetaan vuorovaikutuksessa ja sitä muovaavat kulttuurilliset käsitykset ja normit. Toimijuus suhteutuu valtaan, joka muotoilee toimijan oikeuksia, hänelle asetettua vastuuta ja häneen kohdistettuja odotuksia. Valta jakautuu yhteiskunnan jäsenten kesken epätasaisesti, joten toimijan vallan määrästä ja laadusta riippuu, miten hänen oikeutensa, vastuunsa ja odotuksensa rakentuvat. Mitä enemmän toimijalla on valtaa, sitä enemmän hänellä on varaa ottaa itselleen oikeuksia ja toisaalta irtisanoutua velvollisuuksista. (Ronkainen 2006, 532.)

Toimijuuden käsite (agency) on lähellä subjektiviteetin (subjectivity) käsitettä, joka taas tarkoittaa minuuden muodostumista – ”se, mitä olemme ja millaisia olemme, juontuu siitä, kuinka olemme tulleet elämässämme diskursiivisesti asemoiduiksi” (Ronkainen 1999, 31). Suvi Ronkaisen mukaan subjektiviteetti, siis minuus, perustuu toiminnalle (mt., 50). Minna Piispa (2004, 30) muotoilee Ronkaisen (1999, 95) pohdinnan pohjalta toimijuuden olevan ”käsitteenä lähellä subjektiviteettia,

mutta sen voisi määritellä oman kokemuksen reflektoinniksi”. Oman kokemuksenreflektointi taas on osa identiteetin rakentamisen vuorovaikutuksellista prosessia (Piispa 2004, 30). Ronkaisen mukaan minuuden (subjektiviteetti) ja identiteetin suhde on sekin vuorovaikutuksellinen – identiteetti ja subjektiviteetti ovat toistensa pohjustajia ja muovaajia. Identiteetti ja subjektiviteetti ovat erilaisia ”minuuden aspekteja, joilla on erilainen dynamiikka ja muoto”: ensinnä mainittu on itselle ennakoitava ja tuttu, subjektiviteetti taas hallinnoinnin ulottumattomissa. (Ronkainen 1999, 76–77.)

Minna Piispan (2004, 37) mukaan väkivaltaa kokeneiden ihmisten toimijuudeksi voi käsittää heidän väkivalta-aiheiseen tutkimukseen osallistuessaan sitä, miten osallistujat ”tunnistavat, määrittelevät ja nimeävät kokemuksiaan väkivallaksi. Aktiivista toimijuutta on myös omista kokemuksista kertomisen sääntely, eli mitä ja miten tutkimukseen osallistuvat ihmiset kertovat ja mitä he jättävät kertomatta väkivaltakokemuksistaan. Huolimatta Piispan survey-tutkimusasetelman erilaisuudesta tämän tutkielman aineistoon katson Piispan tapaan, että tutkimukseen osallistuneiden naisten muotoilemat väkivaltakertomukset merkityksellistävät kaikenlaisen pahoinpitelemisen ja satuttamisen ilmiötä. Kuten Piispakin, tulkitseen toimijuuden osaseksi vallan olla merkityksellistämässä väkivaltaa. (Mt., 37.)

Toisaalta väkivallan kohteen selviytymistä tarkasteltaessa pidän relevanttina Foucault'n teoretisointia tuottavasta vallasta (Keskinen 2005b), joka tosin kuljettaa fokuksen toimijuudesta subjektiviteetin puolelle. Suvi Keskinen (2005b) soveltaa Michel Foucault'n post-strukturalistisia valtateoretisointeja diskursiivisesti rakentuvista subjekteista. Keskinen tiivistää Foucault'n tarkoittavan, että ihmisen toimijuus eli toiminta ja sen mahdollisuudet perustuvat puheelle ja jäsennystavoille. Toimija voi asettua subjektipositioihin neuvoteltuaan toimijuudestaan ympäröivän yhteisönsä ja yhteiskuntansa kanssa. (Mt., 34–35.) Subjektiviteetti ei ole kuitenkaan rajattomasti neuvoteltavissa, ja toimintaa kehystävien diskurssien valintaa voivat väkivaltaisessa parisuhteessa rajata ”lukkiutuneet valtasuhteet”. Lukkiutuneet valtasuhteet eivät ole vallan käytön kohteeksi joutuneen valtasuhteen osapuolen muovattavissa, vaan valta-asetelma säilyy epätasapainoisena. Foucault'n mukaan väkivalta tarkoittaa nimenomaan vastarinnan mahdollisuuden puutetta, kun taas kaikkea ihmisten keskeistä toimintaa välittävään valtaan kuuluu sisäsyntyisesti aina vastutuksen mahdollisuus. Väkivallan toimiikin ”eräänä vallan taktiikkana ja erityisesti toistuessaan”

valtasuhteita lukkiuttavana. (Keskinen 2005b, 45–47.) Aiemmin tässä luvussa esitettyä väkivaltaa kokeneiden naisten pitkäaikasta jäämistä vahingoittaviin suhteisiin voi siis käsitteellistää pahoinpitelijän ylivoimaisen valta-aseman mahdollistamana naisten toimijuuden nujertamisena.

Identiteetin käsitteeseen tarkemmin palatakseni käsitän siis identiteetin Harold Garfinkelin (1967) tapaan ennen kaikkea vuorovaikutuksessa rakentuvana ja elävänä, ei niinkään yksilön jähmeänä sisäisenä ominaisuutena. Garfinkelin tapaa hahmottaa sosiaalisen järjestyksen ja identiteettien rakentuminen arkisissa kohtaamisissa kutsutaan etnometodologiaksi. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2012, 20, 89–90; Antaki & Widdicombe 1998, 1.) Etnometodologiassa identiteettiä rakennetaan sijoittamalla itseä diskursiivisesti erilaisiin kulttuurisesti tunnettuihin kategorioihin, kuten esimerkiksi naiseksi, äidiksi tai vangiksi. Kiinnostuksen kohteena ei ole se, edustaako puhuja tosiasiallisesti väittämänsä identiteettikategoriaa, vaan se, miten hän rakentaa itsestään tuon kategorian edustajaa. Kategorioihin liittyy tiettyjä kategoriasidonnaisia piirteitä, tekoja ja vastuita ja velvollisuuksia, ja tietynlaisiin kategorioihin itseään liittämällä rakennamme siis identiteettiämme. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2012, 20–24, 28–29; Garfinkel 1967, 11.) Etnometodologiassa identiteetti on Arja Jokisen, Kirsi Juhilan ja Eero Suonisen mukaan ”*kaikkea sitä, millaiseksi henkilö on kuvattavissa ja toisten kanssa neuvoteltavissa*” – ”silloin kun *kategorisoimme ihmisiä, on kyse identiteettien rakentamisesta, eli sen tulkitsemisesta, millainen itse tai joku toinen on*” (mt., 89, kursivoinnit alkuperäiskirjoittajien). Avaan kategorisointien tekemistä tarkemmin tutkielman seuraavassa luvussa kategoria-analyysiaiheisessa alaluvussa sekä työni tuloslukuissa, mutta keskeistä soveltamassani identiteetti-käsitteessä on siis identiteetin rakentumisen sosiaalisuus ja neuvoteltavuus – identiteetti elää alati ”*kielellisten kategorioiden kautta rakentuvana ilmiönä*” (mt., 90).

Identiteetti perustuu siis itsen liittämiseen osaksi tiettyjä kategorioita ja erottautumiseen toisista kategorioista. Kategorioihin liittyy kategoriasidonnaisia toimintoja (Jokinen, Juhila & Suoninen 2012, 27). Kategoriat ovat usein keskenään jännitteisiä, joten niihin liittyvistä määreistä ja toiminnoista neuvotellaan alati. Tutkimuksellinen huomio on syytä kiinnittää siihen, kenellä ja missä mahdollisuus neuvotella kategorioista: toimijoiden tiedon ja kompetenssin ei tulkita jakautuneen tasaisesti, vaan toisille niitä suodaan enemmän. Epätasaisten identiteetin kategorisointimahdollisuuksien vuoksi keskeistä on kategorioinnin tekijän kohdentaminen. (Mt.,

62–63.) Tämän tutkimuksen tapauksessa kategorisoinneillaan identiteettejään ja toimijuuttaan rakentavat vankilaan joutuneet väkivaltaa kohdanneet ja käyttäneet naiset. Väkivaltarikostuomion vuoksi vangittujen naisten identiteetiksi voidaan koettaa sysätä väkivaltarikollisen identiteettiä, mutta esimerkiksi haastattelussa naisilla on mahdollisuus rakentaa identiteettejään aivan toisenlaisten kategorioiden varaan. Kiinnostuksen kohteenani on, kuinka pitkälti naiset perustivat identiteettejään väkivallan käyttämisensä ja toisaalta uhritumisen aiheuttaman toiminnan ympärille. Tietynlainen identiteetti mahdollistaa tietynlaista toimijuutta, toisaalta tietynlainen toimijuus rakentaa tietynlaista identiteettiä.

Käsitteellinen tulokulmani uhkaa näyttää huonossa mielessä eklektiseltä. Eklektismi on siis oman muotoiluni mukaan teoreettista omavaltaisesti eri käsitekeskusteluista mieluisten käsitteiden poimimista ja yhdistelyä tutkijasta sopivalla tavalla. Innovatiivisen uuden teoreettisen kehittelyn kääntöpuolena voi olla perustavanlaatuisen paradigmojen ohitus, siis tieteellisten vakiintuneiden oppirakennelmien sivuuttaminen. Tutkielmani analyttisten avainkäsitteiden, identiteetin ja toimijuuden, yhdistelyn logiikka perustuu eklektisten motiivien sijaan mainittujen käsitteiden vuorovaikutukselliseen perustaan. Identiteetin käsitteen käyttämiseni perustuu analyysimetodiini kategoria-analyysiin ja toimijuuden tarkastelu taas sukupuolentutkimuksellisiin vaikuttimiini, joiden myötä koetan antaa tutkimuksessani väkivaltaa kokeneille naisille mahdollisuuden määrittellä itseään laajemmin kuin uhrin olemattomaan toimijuuteen perustuen.

4 KENTÄLTÄ KANSIIN: TUTKIMUSASETELMASTA

Erittelen tässä luvussa, millainen tutkimusasetelma on johtanut vankilakentiltä näissä kansissa esitettyyn lopputulemaan. Esittelen työni metodologiaani metodisten valintojeni kuvaamista laajemmin, mitä haastava sensitiivisen väkivalta-aiheen tutkimus nähdäkseni vaatii. Tutkimustehtäväni esiteltyäni kuvaan tarkemmin naisvankien väkivaltapuheen tutkimisen eettisiä haasteita ja niihin valmistautumistani. Kuvailen tämän jälkeen tuottamani haastatteluaineiston reflektoiden samalla sen etuja ja puutteita, joita kokematon otteeni siihen eittämättä aiheutti. Pohdin myös sensitiivisen tutkimusaiheeni herättämiä tunteita tutkimuksellisenä resurssina, joka on feministisessä tutkimuksessa teoretisoitu käypäksi osaksi analysointivälineistöä. Tunteita refleктоituani tiivistän konkreettisemmalle tasolle palatakseni tapaa, jolla olen soveltanut (jäsen)kategoria-analyysiä empiriani erittelyssä. Summaan lopuksi, millaisia haasteita tutkimukseni raportoimiseen on sisältynyt ja miten olen haasteisin vastannut.

4.1 Kentälle: Tutkimuksen tehtävä

4.1.1 Tutkimustehtävä ja -asetelma

Tutkimukseni tehtävä on selvittää vankilaan joutuneiden naisten näkemystä heidän väkivallan kokijuutensa ja tekijyytensä suhteesta. Näin ollen tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) Miten väkivallan uhrin ja tekijän kategoriat kietoutuvat yhteen naisvankien selonteoissa?
- 2) Miten naiset selittävät yhteenkietoutumilla väkivaltaista toimintaansa, eli miksi naiset kertomansa mukaan ovat tulleet käyttäneeksi väkivaltaa?

Aineistonani ovat seitsemän vankilaan joutuneen naisen kanssa tekemäni teemahaastattelut. Yritin myös kerätä kirjoituspyyntöaineiston (ks. liite 3) haastattelujen lisäksi, mutta en saanut kirjoituspyyntöihini yhtäkään vastausta. Rajasin tutkimusjoukokseni sellaiset vankilaan joutuneet naiset, jotka kokivat olleensa elämänsä aikana sekä väkivallan kohteita että käyttäjiä. Päädyin tutkimustuloksiini eriteltyäni aineistoni kategoria-analyysin metodein. Esitän vastaukseni tutkimuskysymyksiini tätä metodologiakokonaisuutta seuraavissa kahdessa tulosluvussa, joista ensimmäisessä kuvaan tutkimusteni naisten tapoja suhteuttaa väkivallan käyttämistään ja uhriuttaan

toisiinsa. Toisessa tulosluvussani syvennän analyysiäni kuvailevalta tasolta kohti miksi-kysymyksiä selvittäessäni, miten naiset käsittävät väkivallan uhritutensa vaikuttavan heidän väkivallan toimijuuteensa ja identiteetteihinsä.

4.1.2 Eettinen valmistautuminen

Väkivalta on erittäin haavoittuva tutkimusaihe (ks. esim. Honkatukia, Nyqvist & Pösö 2006; Laitinen 2004, 51–52) ja naisvangit ovat moninkertaisesti yhteiskunnastamme marginalisoitunut joukko ihmisiä, joista suurin osa on joutunut kokemaan väkivallan lisäksi paljon muitakin kipeitä ja traumaattisia kokemuksia (ks. esim. Viitanen 2013; Pösö 1986). Tästä syystä väkivalta-aiheinen tutkimus paljon pahaa kokemaan joutuneiden naisten kanssa on eettisesti varsin haasteellinen. Itsekkäästi kuitenkin valitsin tutkimuskohteekseni tämän vaikean aiheen, sillä se tuntui minulle selittämättömän tärkeältä ja tarjosi samalla mahdollisuuden koettaa tuottaa uutta tietoa vähän tutkitusta aiheesta. Valmistauduin haastavaan tutkimustehtävääni paitsi suurin tutkimusteknisin varotoimin, myös pitkäjänteisemmin tutkimusteemoihini vuosien varrella suuntautuen. Pitkäaikainen tutkimukseen valmistautuminen on mielestäni vähintäänkin suositeltavaa, ellei jopa välttämätöntä erityisen haastavien aiheiden tapauksessa.

Väkivaltatutkimuksessa eettiset haasteet ovat aiheen sensitiivisyyden vuoksi erityisen keskeisiä. Väkivaltatutkimuksen etiikasta voisi kirjoittaa loputtomasti, mutta tässä yhteydessä tyydyn nimeämään keskeisimmiksi eettisiksi haasteikseni tutkittavien haavoittuvuuden, laitospöytäkirjojen rajoitukset ja kielellisten valintojen voiman. Laitospöytäkirja on haastava, sillä vankilan muurit eristävät tutkimukseeni osallistuneet naiset konkreettisestikin yhteiskunnasta ja vaikeuttavat lähtökohtaisesti tasaveroisen kohtaamisen mahdollisuuksia vapaan tutkijan ja vangitun naisen välillä (ks. Granfelt 2013). Olen saattanut tutkimushaastattelussani tulla sohaisseeksi niin kipeää aihetta, että se on herättänyt naisessa jälkikäteen pitkäaikaista harmia ja tuskaa, jota hän ei välttämättä osaa käsitellä, eikä kuitenkaan välttämättä ahdistavimpina vuorokauden aikoina pääse jakamaan ajatuksiaan toimistoaikoina tavoitettavissa olevien ammattiauttajan kanssa. Vankilan turvallisuussääntöjen vuoksi en myöskään lähettänyt litteroituja haastatteluja naisille itselleen, koska vartijat avaavat vankien postin. Kaiken kaikkiaan minun on ollut vaikeampi seurata jälkikäteen tutkimukseni naisten vointia heidän rajoitettujen viestimismahdollisuuksiensa vuoksi kuin minun olisi, jos olisin haastatellut vapaita kansalaisia. (Ks. laitoksesta sensitiivisen

tutkimuksen kontekstina esimerkiksi Honkatukia et al. 2004, Honkatukia et al. 2006.) Eettisistä riskeistä huolimatta minulle oli tärkeää päästä keräämään omakohtaisesti haastatellen tutkimusaineistoni, sillä tahdoin opiskella tutkielmaprosessissani paitsi tutkimusaiheittani myös empiirisen tutkimusaineiston muodostamista. Tahdoin saada suoran kontaktin ihmisiin, joilla on väkivallasta kokemuksia, koska pidän omakohtaista kohtaamista tutkimukseen osallistuvien kanssa autenttisempänä ja ravistelevampana kuin valmiiden aineistojen hahmottelemiin kohtaloihin perehtymistä.

Konkreettisempi eettinen valmistautumiseni on ennen kentälle menoa edellyttänyt tutkittavien haavoittumisriskin minimointia, tutkimukseeni osallistumisen vapaaehtoisuuden viestimistä, tutkittavien anonymiteetin suojaamista, vastavuoroisuuspyrkimystä tutkijan ja tutkimukseen osallistujien välillä sekä laitostekstin merkitystä tutkimusasetelmälleni. Keskeistä tutkimukseen osallistuvien hyvinvoinnin turvaamisen kannalta on nähdäkseni (ja tutkimukseni molempien yhteyshenkilöiden⁷ mukaan) osallistumisen vapaaehtoisuuden korostaminen⁸ – myös muistutus mahdollisuudesta perua oma osallistumisensa haastattelujen jälkeen – ja mahdollisesti haastattelun nostamien traumaattisten muistojen ja niiden aiheuttamien ahdistavien tunteiden tapauksessa ammattiauttajan luokse hakeutumisen suosittelu. Tarjosin haastattelemilleni naisille myös tutkielmaseminaaritoverini ehdottamaa mahdollisuutta käydä erillisellä tapaamiskerralla läpi jälkikäteen tutkimukseen osallistuneen tunteita ja palautetta haastatteluista. Tutkimukseni naisista kukaan ei kuitenkaan tarttunut tilaisuuteen.

Tutkimukseen osallistuvien anonymiteettiä valmistauduin suojaamaan parhaani mukaan keksimällä

---

⁷ Koska vankilat – avolaitokset mukaan lukien – ovat ulkopuoliselta väeltä hyvin suljettuja turvallisuusjärjestelyineen, järjestettiin kummastakin tutkimuskenttänäni toimineesta vankilasta kuntoutustyöntekijät (sosiaalityöntekijä ja psykologi) tutkimukseni yhteyshenkilöiksi. He olivat ystävällisesti ja kärsivällisinä kontaktissa kanssani tutkimusjärjestelyasioista ja välittivät tiedon haastatteluista vankilaan naisille ja vastaavasti minulle tiedon haastatteluun ilmoittautuneista. Yhteyshenkilöt myös järjestivät haastatteluajankohdat vankilan ja omiin aikatauluihini sopiviksi ja mahdollistivat tilavarauksillaan ja muutoin koko haastattelukohtaukset ja koko pääsyni vankilan porteilta muurien sisälle.

⁸ Rebecca Campellin et al. (2010) raiskauksen uhrien kanssa tehtyjen haastattelujen metodologiset tutkimukset paljastivat, että tutkimukseen osallistuneille naisille oli tärkeää, että haastattelija oli korostanut tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuutta mainitsemalla selvästi, että tutkimukseen osallistuvalla naisella on täysi valta valita, mihin kysymyksiin hän vastaa ja mihin hän jättää vastaamatta sekä että kaikilla tutkimukseen osallistuvilla on milloin tahansa mahdollisuus perua tutkimukseen osallistuminen ilman että heiltä tullaan vaatimaan perusteluja keskeyttämiselle. Tutkimukseen osallistuneet naiset kertoivat heiltä haastattelujen aiheuttamista tunteista ja tunnelmista kysyttäessä, että vapaaehtoisuuden korostaminen oli ollut heistä niin kunnioittavaa asennetta viestivää, että se oli lisännyt heidän intoaan vastata kysymyksiin. (Campell et al. 2010.) Toin itsekini esiin haastattelujen alussa laaja-alaisen vapaaehtoisuuden.

tutkimukseni naisille peitenimet, olematta keräämättä tunnistetietoja naisista ja jättämättä mainitsematta tutkimusraportissa, missä vankilassa olen aineistoni kerännyt. Muistutin kuitenkin tutkimukseeni osallistuvia siitä, että vaikka varmuusjärjestelyilläni pyrin parhaani mukaan suojaamaan naisten anonymiteettiä, en voi luvata heille täydellistä tunnistamattomuutta, vaan aina on mahdollisuus, että joku tutkimukseni lukeva tunnistaa jonkun osallistujista. Tutkimusprosessin aikana estin tunnistamismahdollisuudet säilyttämällä aineistoani asianmukaisesti, eli lukitussa tilassa, jonne pääsyä ei ole kenelläkään muulla kuin itselläni.

4.2 Kentällä: Aineiston koostaminen

4.2.1 Haastatteluaineisto

Sain tutkimusluvan avovankilaan elokuun 2013 alussa, minkä jälkeen kävin kyseisessä laitoksessa esittelemässä tutkielmaani vankilan naisille. Esittelytilaisuuden tarkoituksena oli motivoida naisia mukaan tutkimukseeni, sillä uskoin vankilaan jo ennen haastatteluja menemiseni osoittavan naisille sitoutuneisuuttani tutkimukseen ja viestivän mielenkiintoani heidän ajatuksistaan kuulemista kohtaan paremmin kuin pelkän paperiyhteydenoton. Tutkimukseeni sai ilmoittautua elokuun (2013) lopusta alkaen, kirjoituspyynnöt (ks. liite 3) toimitin vankilaan muutamaa viikkoa myöhemmin. Sain avovankilan naisista kolme haastateltavakseni, ja suoritin nämä haastattelut kahden viikon aikana lokakuusta. Kaikki kolme naista kertoivat syykseen osallistua tutkimukseeni lähinnä sen, että kuntoutustyöntekijänä vankilassa toimiva tutkimukseni yhteyshenkilö oli heille osallistumista suositellut. Ensimmäisen vankilan naisten jokseenkin vähäisen kiinnostuksen vuoksi otin avovankilan yhteyshenkilön neuvosta yhteyttä suljettuun vankilaan, jonne minut toivotettiin tutkimukseni kanssa tervetulleeksi, kun olin saanut lokakuussa Rikosseuraamuslaitokselta päivityksen tutkimuslupaani. Suljetussa vankilassa haastattelin neljää naista.

Korostin siis haastattelutilanteissa osallistumisen ja yksittäisten vastausten vapaaehtoisuutta, minkä myötä pyysin jokaiselta tutkimukseni naiselta erillisen suostumuksen tutkimukseen osallistumisesta (ks. liite 5) käytyäni laatimani suostumuspaperin lävitse ennen haastattelun aloittamista. Jokainen haastattelemani naisista kertoi puhuneensa väkivaltakokemuksistaan aiemmin ammattiauttajan kanssa – joko jo siviilissä tai ainakin vankilassa. Muutamat haastatelluista naisista vapautuivat lähes heti haastattelupäiviemme jälkeen. Nämä naiset kertoivat, että heillä on siviilissä olemassa

hoitokontaktit sosiaalialan ammattilaisiin. Kaikki haastattelemi naiset kertoivat keskustelleensa elämästään ja väkivallasta jonkun vankilan kuntoutustyöntekijän kanssa. Kun mainitsin haastattelun alussa, että kysymykseni koskevat kipeitä kokemuksia ja asioita ja että suosittelen niiden aiheuttamien mahdollisten jälkituntemusten purkamiseksi hakeutumista vankilan kuntoutustyöntekijöiden luokse, naisista suurin osa vastasi, että he ovat jo jotenkin työstäneet kokemuksiaan ja että tuskin järkyttyvät kysymyksistä. Haastattelun aikana kukaan naisista ei liikuttunut kyyneliin asti tai ilmaissut muuten suuria tunteita. Muutamissa tapauksissa tosin erityisesti läheltä koskettanut lasten seksuaalinen hyväksikäyttö nostatti naisissa hermostuneisuutta ja silminnähtävää suuttumusta. Muutoin kohtaamisemme olivat rauhallisia ja itsellenikin erityisen mukavia, varsinkin kun tutkijakokelaan roolissa minulla ei ollut tarvetta eikä velvollisuutta konfrontoida heidän käsityksiään (toisin kuin sosiaalityöntekijän institutionaalisissa rooleissa tietyillä sektoreilla).

Toivon myös, että onnistuin välittämään tutkimukseni naisille nöyrän asenteeni koko tutkimusasetelmaa kohtaan – siis kiitollisuuteni naisten tutkimukseen osallistumisesta, vilpittömän mielenkiintoni heidän kertomaansa kohtaan ja oman tietämättömyyteni myöntämisen. Toin haastattelujen alussa esiin, että kyse on elämäni ensimmäisistä tutkimushaastatteluista ja että naisten vastaukset kysymyksiini ovat aina oikeita, olivat ne millaisia tahansa. Tutkijan kokemattomuuden hyvä puoli voikin kokeneempien tutkijoiden mukaan olla se, että perinteinen tutkija-tutkittava-asetelma loivenee, kun tutkimusta tekevä ei olekaan vielä kovin rutinoitunut ja itsevarma tietäjä, vaan suo vahvasti tutkimukseen osallistuvalla tietäjän position (ks. esim. Honkatukia et al. 2006; Särkelä 2001; Oinas 2004). Oli nöyryyden kommunikointini onnistunutta tai ei, haastattelujen jälkeen kaikki naisista vastasivat, että haastattelu tuntui heistä aivan hyvältä ja että he odottavat mielenkiinnolla valmista työtäni. Nähdäkseni naisten omaan sanaan luottaminen heidän kyvystään hakeutua tarpeen vaatiessa keskusteluapuun tutkimukseni jälkeen on heidän toimijuutensa tunnustamista. Eräs nainen käytti jopa sanaa terapeutin viitatessaan miellyttäväksi kokemaansa mahdollisuuden kertoa kokemuksistaan ajan kanssa. Yksi naisista piti haastattelua ilmeisesti siinä määrin ajatuksia herättävänä, että hän pyysi saada itselleen oman kappaleen haastattelurungostani, jotta voisi miettiä asioita vielä itsekseen jälkikäteen. Toimitin naiselle haastattelurunkoni jälkikäteen. Toimitan niin toivoville naisille valmiin tutkimusraporttini mukana heidän oman haastattelunsa litteroinnin.

Aloitin aineistoni litteroinnin jo haastatteluvaiheessa, eli (perus)litteroin haastatteluja uusien kenttäkäyntien lomassa. Pysin tutkielmaprosessini vauhdittamisen lisäksi täten jo kenttävaiheen aikana litteroimalla arvioimaan haastatteluotettani ja kehittämään sitä. Viimeisen haastatteluni suoritin 14.11. ja koko aineistoni olin saanut litteroitua muutamaa viikkoa myöhemmin. Haastatteluista pisin kesti kaksi tuntia ja 23 minuuttia, lyhin yhden tunnin ja 13 minuuttia. Keskimäärin haastatteluni kestivät suunnilleen tunnin ja kolme varttia. Erään haastattelun aikana sanelunauhurini oli patterin tyhjentyttyä sammunut kesken haastattelun – minkä onneksi huomasin jo 14 minuutin kuluttua onnettomuudesta. Onneksi haastattelu tarjosi paljon materiaalia pienestä katkoksesta huolimatta.

Litteroitua tekstiä kertyi rivivälillä 1 Times New Romanin fonttikoolla 11 yhteensä 212 sivua⁹. Haastattelumateriaali muodostui kokoamastani teemahaastattelusta (”teemahaastattelurungosta”, jossa tosin oli kokonaisia kysymyksiä), jota opin soveltamaan loppua kohden joustavasti – lopussa karsin kysymysteni toisteisuutta niin rankasti, että viimeinen haastattelu jäi kaikista lyhimmäksi, mutta ei suinkaan muita vähemmän informatiiviseksi. Rakensin haastatteluni soveltamalla etäisesti laadullisen asennetutkimuksen ideoita, käytin esimerkiksi tutkimustietojen esittämistä keskustelun virikkeenä (ks. Rantanen 2007, 171). Otin jonkin verran mallia haastattelurunkooni Sanna Aaltoselta (2009), Päivi Honkatukialta (1992, 1998) ja Minna Piispalta (2004). Kysymykseni olivat laajoja ja niihin saattoi vastata sekä yleisellä tasolla että henkilökohtaisesti. Kaikki naiset toivat jossain kohtaa haastattelua esiin omia kokemuksiaan, toiset enemmän ja toiset vähemmän. Painotin haastatteluni väkivallan määrittelyihin, ja huomasin jälkikäteen, että taustatietoja naisista olisi voinut kysyä enemmänkin (esimerkiksi tarkemmin aiemmista tuomioista, päihteidenkäytöstä, perheestä). Pidän niukkojen taustatietojen etuna sitä, että ne suitsivat minua lähtemästä spekuloidaan vastauksia miksi-kysymyksiin, kun minun pitäisi keskittyä mitä- ja miten-kysymyksiin, joiden etsimiseen olen tutkimuskysymykseni rakentanut ja joiden selvittämiseen analyysimetodini (kategoria-analyysi) on tarkoitettu.

Jälkikäteen olen pohtinut, että haastatteluaineistostani olisi voinut tulla vieläkin toimivampi, jos olisin toiminut muutamissa asioissa hieman toisin. Ensinnäkin käytännön järjestelyissä minun olisi pitänyt huomioida ajankulun valvonta paremmin. Lähes jokaisessa haastattelussa aika loppui ikään

---

⁹ Huomautettakoon, että todellinen informaatiomäärä on reilusti alle kaksi sataa sivua, sillä litteroin omille riveilleen myös aktiivisen kuuntelun merkinä esitetyt äännähdykset.

kuin kesken, mikä pääsi tapahtumaan muun muassa siksi, että minulla ei ollut haastattelutilanteissa mukana kelloa. Tai avovankilan haastatteluissa sain pitää matkapuhelintani mukana, mutta en tullut seuranneeksi ajan kuluu muuta kuin suurpiirteisesti sanelukoneeni tallennusajasta. Haastattelujen yllättävät lopetukset eivät jättäneet mielestäni riittävän rauhallista hetkeä haastattelujen lopettamiseen, vaan loppukeskustelu haastattelun aiheuttamista tunnelmista ja ajatuksista ja avunhakemisesta muistuttaminen jäivät varsin pikaisiksi. Olin myös rakentanut haastattelurunkoni alkupainotteisesti, niin että monotonisiin erilaisia väkivallan muotoja erittelemään pyytäviin kysymyksiin kului suurin osa haastattelusta ja loppupään kontekstoidumpiin ja ainakin omasta mielestäni kiinnostavampiin kysymyksiin jäi vähemmän vastaamisaikaa ja -puhtia (olivathan haastattelut keskimäärin lähes kaksituntisia). Otaksun, että loputtomiin määrittelykysymyksiin vastaaminen saattoi olla naisista toisteisuudessaan tylsää. Myös sosiaalikonstruktivistinen tarve tarkoittaa lähes jokainen sanominen, koska jaettuja ymmärryksiä haasteltavien ja tutkijan merkityksellistyksille ei voi olettaa, aiheutti selvästi joissain naisissa kevyttä kyllästyneisyyttä, joka ilmeni hermostuneena elehdintänä ja huokauksina. Olisin voinut tuoda enemmän naisille ennen haastattelun aloittamista esiin konstruktivistista asennetta, jossa mitään ei voi ottaa itsestäänselvytenä. Jos voisin palata ajassa taaksepäin, olisin hionut haastattelurunkoani tarkoituksenmukaisemmaksi esimerkiksi koettamalla laatia aidosti teemahaastattelurungon muutamine avainsanoineen monisivuisen kysymyslistan sijaan. En uskaltanut haastattelu”runkoa” laatiessani luottaa siihen, että haastatteluissa riittäisi sisältöä, ellen olisi varautunut kohtaamisiin runsaalla kysymyspatteristolla. Muuttaisin myös kysymysten muodon suoraan naisten omista kokemuksista tiedusteleviksi loputtomien määritelmäkysymysten sijaan. Ideanani oli yleisillä kysymyksillä tarjota naisille mahdollisuus olla avaamatta henkilökohtaisia kokemuksiaan. Käytännössä kaikki naisista kuitenkin vastasivat kysymyksiin vähintään peilaten sivulauseenomaisesti omaa taustaansa kysymyksiini. Koetin määrittelykysymyksillä pienentää haastattelujen emotionaalista rasittavuutta, mutta väkivalta-aiheen tapauksessa tutkittavat tuskin säästyvät tutkimusprosessissa ahdistavilta tunteilta. Olisin voinut karsia haastattelujen kognitiivista, määrittelykeskeistä väsyttävyyttä kysymällä suoraan naisten omista kokemuksista. Kaikesta huolimatta naisten avoimuuden ansiosta onnistuin keräämään nähdäkseni erittäin rikkaan ja hyvin kiinnostavan aineiston.

Näin jälkikäteen ajatellen toivon, että en olisi päättänyt kerätä aineistoa vain tätä työtä varten ja

luvata tuhota sen tutkielman valmistuttua, vaan että olisin – jos naisille se olisi sopinut – voinut säästää aineiston mahdollista jatkokäyttöä varten. Toisaalta tutkimukseni ihmisten ollessa suljettujen laitosten asukkaita olisi minun mahdollisesti ollut jokseenkin vaikea pitää yhteyttä tutkimukseni naisiin vastaisuudessa siten, että pystyisin pitämään heidät ajantasalla mahdollisista uusista heidän kertomaansa perustuvista tuotoksistani. Vaikka olen pyrkinyt huolelliseen työskentelyyn, pidän tätä tutkielmaa kuitenkin ennen kaikkea tutkimuksen harjoittamisena, jolla toki koetan tuottaa pätevää ja luotettavaa tietoa, mutta jonka aineisto on kuitenkin allekirjoittaneen ensikertalaisen koostamaa, eikä sellaisena ehkä paras mahdollinen perusta syvällisemmille jatkokehittelyille. Arvostan syvästi aineistoani, mutta tunnustan sen rajoitteet, joita kokemattomuuteni tutkimuksen tekijänä eittämättä sille aiheuttaa.

Itseriittoiselta kuulostamisen uhalla esitän vielä kokemattoman otteeni kielteisiä seuraamuksia välttääkseni – ja Tarja Pösön (1986) lisenssiaattityössään esittämästä samanlaisesta toiveesta vaikuttuneena, että aineisto-otteitani ei siteerattaisi sekundäärisesti toisissa teksteissä. Pidätän siteeraamisoikeuden itselleni, sillä haastattelukeskusteluissa kerrotussa on kyse hyvin kipeistä, luottamuksellisesti juuri tätä tutkimusta varten jaetuista kokemuksista, joiden kertomisen kokonaisesta kontekstista ovat tietoisia ainoastaan tämän tutkimuksen tekijä ja haastateltu nainen. Naisvangeista monet ovat eläneet hyvin haavoittuneissa olosuhteissa ja niiden myötä heidän kertomastaan voi saada hyvinkin räväköitä lainauksia, mikäli sitaatteja irrotetaan asiayhteyksistään. Olen myöskin pyrkinyt tarjoamaan tutkimukseni naisille mahdollisuuden päästä itse näkemään tekstikokonaisuuden, jossa heitä siteerataan, joten siteerausrajoitukseni tavoitteena on myös naisten kartalla pitäminen siitä, missä ja kuka heidän kertomaansa viittaa. Olen törmännyt aiempia naisvankeja koskevassa tutkimuksessa ajoittain aiempiin tutkimuksiin viittauksiin suoraan kyseisen tutkimuksen aineisto-otteita siteeraten. Tämä on ymmärrettävää, sillä vankilaan joutuneiden naisten puheenvuoroja on kuultavissa olemassa olevassa kirjallisuudessa melko rajattu määrä.

4.2.2 Moninaisten tunteiden äärellä – tunteiden metodologiaa

Tämän alaluvun otsikon alkuosa on intertekstuaalinen viittaus Suvi Keskisen (2001) artikkeliin ”Ahdistavien tunteiden äärellä”, jossa Keskisen kirjoittamista epämiellyttävistä tunteista koin itsekin monia, mutta joiden lisäksi haluan seuraavassa esittää lyhyesti muunlainsiakin ahdistuksen

paikkoja kuin naisten tuskien suremisen. Pyrkimyksenäni on myös referoida tutkielmaprosessin aikana oppimaani ideaa tunteista metodologian välineinä¹⁰. Olen pohtinut tunteiden metologiaa tutkimusprosessini aikana ainakin marginaaliryhmien tutkimukseen liittyvää emotionaalista voyerismia pohtien (ks. Thorne 1983, 225, ref. Blee 1998, 389) ja Lauren Berlantin (2004) inspiroimana myötätunnon poliittisuuden ja valtarakennelmiin liittymisen kannalta (ks. myös Vaahteran & Vähäpassin 2014, 21) sekä tutkimusaineistoni herättämiä tunteita reflektoiden ja niiden myötä uusia tulokulmia aineistoon etsien. Esitän seuraavassa lyhyesti, miten hyödynsin tunteita osana analyysiäni.

Tutkimusprosessissani tunteeni ovat käsittäneet surua ja ahdistusta, mutta myös tunteiden laimeutta tai puutetta sekä hämmentäviä ja häiritseviä tunteita. Tunteiden puuttumisella viitataan tutkimushaastattelutilanteiden asiakeskeiseen ilmapiiriin ja tunteellisten reaktioiden maltillisuuteen. Odotin jännittyneenä tutkimushaastattelujeni tunteellisuutta, sillä suuri osa väkivaltatutkimuksen eettisestä haastavuudesta perustuu nimenomaan tutkittavien traumaattisista kokemuksistaan puhumaan joutumisen aiheuttamille kipeille tunteille. Tutkimuksen ihmisten kertoma voi olla haavoittavaa ennen kaikkea heille itselleen, mutta myös tutkijalle (ks. esim. Campell et al. 2009, 601; Keskinen 2001, 30; Laitinen 2004, 51–52, 67). En ollut rajannut sitä, millaista väkivaltaa olen tutkimassa, vaan jätin sen naisten määriteltäväksi, mistä syystä jännitin ennen haastatteluja, kuinka rankkoja kokemuksia haastattelukohtaamisissa jaetaan. Aiheet hermostuttivat minua etukäteen, sillä en arvellut osaavani vastaanottaa tällaisia kokemuksia ”oikein”, ennakoitiin jääväni musertavien aiheiden edessä sanattomaksi, minkä ajattelin aiheuttavan haastattelemassani traumansa avanneessa naisessa turvattomuuden tunnetta ja epäluottamusta. Mietin väkivaltaa syvällisin haastatteluin tarkastelleiden tutkijoiden teksteistä vaikuttuneena, täyttääköhän tutkimusaihe omankin elämäni ja miten osaan käsitellä asiaa, jos näin käy. Uupumuspelostani huolimatta halusin toteuttaa juuri

---

¹⁰ Sukupuolentutkimuksessa myönnetään, että objektiivisuuspyrkimyksistään huolimatta tutkijalla on työskentelyssään – kuten kaikessa elämässään – mukana myös tunteita, jotka vaikuttavat esimerkiksi siihen, miten hän tarttuu aineistoonsa. Kyse ei ole siitä, että tunteita tulisi tai saisi sokeasti seurata, vaan kyvystä reflektoida tutkimusprosessin tunteellisuuden merkitystä. (Ks. esim. Irni 2013, 6.) Kirjoitan tässä alaluvussa, miten jotkut naisten sanomat asiat yllättivät, järkyttivät tai jopa ärsyttivät minua. Keskeistä ei tunnemetodologisesti ole se, että jokin liikutti minua, vaan se, miksi jokin liikutti minua ja jokin toinen asia ei niinkään ja mitä liikuttuneisuudestani seuraa. Esimerkiksi ärtymys voi olla merkki siitä, että puhuja on ylittänyt kulttuurisesti tai kuulijan arvomaailman kannalta soveliaat rajat (Irni 2008, 60–63; ks. myös Jokinen, Juhila & Suoninen 2012, 71–72). Ärtyminen voi tällöin olla yhteiskunnallisesti tuntijalle sosiaalistettu reaktio, sillä myös tunteminen on osaltaan sosiaalisesti rakennettua. (ks. esim. Ahmed 2004, 6–7.) Sukupuolentutkimuksessa korostetaan, että tunteet paljastavat myös valtasuhteita, mitä avaan tarkemmin tämän luvun leipätekstissä (Irni 2013, 14).

väkivaltaa koskevan haastattelututkimuksen, sillä mikään muu aihe tai metodi ei tuntunut yhtä tärkeältä. Lopulta haastattelut eivät aiheuttaneetkaan itselleni erityisiä jälkiseuraamuksia, eikä haastatteluistani ollut ainakaan tutkimukseni yhteyshenkilöiden tiedon mukaan aiheutunut naisille kohtuuttomia haittoja.

Naisista kukaan ei haastatteluiden aikana osoittanut voimakkaasti tunteitaan, eli hieman odotuksieni vastaisesti itku, korotettu ääni tai vaikeneminen loistivat poissaolollaan. Pikemminkin tulkitsin naisten ajoittaisten huokausten viestivän haastatteluni kognitiivisesta kuormituksesta emotionaalisen rasituksen sijaan, kysyinhän hyvin toisteisin ja tylsän käsitekeskeisin kysymyksin melko samanlaisia asioita (ks. liite 3). Olenkin tutkimusprosessini aikana ollut huolissani kyvystäni hillitä tunteeni niin vahvasti haastattelutilanteessa – onko moinen hillittävyys normaalia, entä tutkimukseni naisten silmissä? Hillittyjen tai monissa kohtaa haastattelujani lähes puuttuvien tunteiden hämmentävyys pakottaa täsmentämään, mitä oikeastaan tarkoitan tunteilla. Käsitteellistin tunteita Sara Ahmedin (2005) tapaan myös sosiaalisena ilmiönä esimerkiksi sisältä-ulos-tuntemallin perusteella, jonka mukaan tunteet elävät vuorovaikutuksessa – kun kohtaamisen toinen osapuoli ilmaisee tunteitaan, ne tarttuvat toiseen osapuoleen. Tunteita on siis olemassa yksilöstä riippumatta. (Mt., 9.) Miten sitten enemmän tai vähemmän omaehtoiset tunteet eivät tulleet enempää mukaan tutkimushaastatteluihini? Ehkä olisikin relevantimpaa kysyä miksi tunteiden vaikeus kummastuttaa.

Omalla kohdallani väkivaltatutkimuksen tunteellisuusvaatimus kumpuaa lukemastani koskettavasta aiemmasta laadullisesta väkivaltatutkimuksesta (esim. Keskinen 2005; Laitinen 2004; Husso 2002) ja osittain myös feministisen haastattelun metodologiasta, joka peräänkuuluttaa objektiivisuuden simuloimisen tilalle rehellisiä kokemuksia ja tunteellisuutta (Oinas 2004, 211–215). Toisaalta väkivalta sensitiivisenä aiheena tuntuu edellyttävän tietynlaista suhtautumista, mitä voi tarkastella Arlie Russell Hochschildin (1979, 551) tunnesääntöjen teoretisoinnilla. Tunnesäännöt edellyttävät ihmisiä tuntemaan kuhunkin tilanteeseen 'sopivia' tunteita. Tunteita voi työstää toivomaansa suuntaa. Tunnetyö tulee tietoiseksi yleensä silloin, kun omat tuntemukset eivät tunnu oikeilta ja niihin on kiinnitettävä huomiotaan. Oman väkivalta-aiheisen tutkimukseni tapauksessa tunnesääntömuistuttajina voisi pitää niitä väkivallantutkijoita, joiden teksteistä olen vaikuttunut. Lukemastani väkivaltakirjallisuudesta mieleeni on jäänyt myös kuva siitä, miten väkivallan uhreihin

saatetaan suhtautua 'tunteettomasti', eli ymmärrystä ja empatiaa suomatta (ks. esim. Husso 2003), mistä toivoisin omalla tuntemiselläni erottausta. Toisaalta tunnesäännöt koskettavat ennen kaikkea väkivaltaa kokeneita ihmisiä, mistä karuimpana esimerkkinä lienee raiskauksen uhriksi joutunut nainen, jonka kertoman todenmukaisuus saatetaan kyseenalaistaa, sillä ei itkuttoman ja rauhallisen olemuksensa vuoksi vastaakaan mielikuvaa raiskauksen uhrista (Jokila 2008, 421; Randall 2010, 427). Johtopäätöksenä voisi siis todeta, että haastattelutilanteen rauhallisuus oli kiinni niin haastattemieni naisten tunteista kuin omistani. Toisaalta oma tyylini pitää yleensä tunteeni visusti hallinnassa vieraampien ihmisten seurassa saattoi luoda haastattelutilanteen dynamiikasta sellaisen, että haastattelemanikaan nainen ei kertomansa tunteellisesta sisällöstä huolimatta lähtenyt osoittamaan suureellisesti tunteitaan. Asiaa ei tarvitse arvottaa huonoksi tai hyväksi, vaan keskeistä on se, miten tutkimusraportissani käsittelen naisten sanoman tunteellisuutta.

Yllätyksenä tulleen haastattelutilanteiden tunteellisesta pidättyneisyydestä ja myös joidenkin puheenvuorojen aiheuttamasta oudoksunnastani huolimatta päällimmäinen tunteeni aineistoa työstäessäni on ollut suru ja – epätasa-arvoisen etuoikeutetun asemani ja naisten haavoittuvien elämänhistorioiden ristiriidasta mahdollistuva – myötätuntoinen toive paremmasta tulevaisuudesta naisille. Sureminen ei kuitenkaan tarkoita omasta onnekkuudestani katkeransuloisesti ilakoimista, vaan surua siitä, miten toinen – vielä kasvotusten niin mukava, henkilöitynyt, aito toinen – ihminen voi joutua väkivallan uhriksi. Surussaan toivoisi voivansa pyyhkiä uhrin kärsimykset pois, mikä on omanlaistaan parempiosaisuudesta viestivää myötätuntoa (ks. Berlant 2004). Perhetyön ammattilaisten tapoja kohdata parisuhdeväkivaltaa käyttäneitä miehiä ja heidän uhrinaan olleita naisia tutkinut Suvi Keskinen (2001, 29) muistuttaa, että väkivaltatutkijassa heräävä voimakas halu suojella tutkittaviaan kielii tutkijan implisiittisestä ajatuksesta tutkittavasta heikkona ja tutkijasta itsestään vahvana toimijana. Keskinen pohtii, onko hän tutkimuksensa aikana tullut myötätuntonsa varjolla redusoineeksi mielessään tutkimukseensa osallistuneita naisia ainoastaan ”pahoinpidellyn naisen” kategoriaan ja unohtanut heidän moninaiset toimijuutensa paikat, eli selviytymisen keinot (mt., 30). Oman tutkimukseni väkivallan kohteina mutta myös tekijöinä olleita naisia kuunteleva asetelma ohjaa minua lähtökohtaisesti vahvemmin pois naisten leimaamisesta pelkiksi uhreiksi. Toisaalta tunnistan itsessäni yliyhteiskunnallistusta (ks. Granfelt 2002, 136), jossa riisun yhteiskuntamme marginaalisimmaksi ryhmäksi (ks. esim. Granfelt 2010) tietämältäni vankien populaatiolta liikaakin vastuuta vääristä teoistaan. Riitta Granfelt (2002, 136) muistuttaa, että

rikollisuudesta – tai tässä tapauksessa ylipäättään väkivallasta – kirjoittaessaan tutkija ei saisi redusoida asennettaan ”hurskastelevaksi moralisoinniksi, naiiviksi psykologisoinniksi tai yksioikoiseksi yhteiskunnallistamiseksi”.

Mykistävien pitkäkantoisen väkivaltaisen elämänhistorian kuvaukset haastavat tasapainoilemaan toimijuuden myöntämisen ja uhriuden sallimisen välimaastossa. Rankoista aiheista kertova tutkimus ei saisi ”legitimoida toivottomuutta”, eli kuvata sosiaalisia ja psykososiaalisia ongelmia lähes ylitsepääsemättöminä (Rauhala & Virokangas 2011, 237). Tutkimuksen voimaannuttavana – eli tutkijan vallankäytöllä, joka pyrkii vallaannuttamaan tutkimukseen osallistunutta (Lennie et al. 2003, 61) – työkaluna voi hyödyntää selviytymisen näkökulmaa. Päivi Honkatukia (2008) erittelee nuorena koetun seksuaalisen väkivallan – jolta osa tutkimukseni naisista ei ollut säästynyt – käsittelemisen selviytymisen näkökulmasta tarkoittavan seksuaalista väkivaltaa kokeneen minuuden uudelleen kokoamisen huomioimista, selviytymisen prosessimaisuuden tunnistamista ja suhdetta toisiin ihmisiin. Seksuaalista väkivaltaa kokeneet naiset olivat Honkatukian (mt., 95–96) tutkimuksessa tulkinneet selviytymistään asenteena, joka mahdollisti selviytymisen repivästä vastoin käymisestä huolimatta ja saattoi muotoutua jopa opetustarinaksi. Väkivallasta puhuminen mahdollistaa tapahtuman ottamisen haltuun omilla ehdoilla. (Mt., 99.) Tältä kannalta naisten haastatteluissa kertomaa voi tarkastella positiivisenakin asiana, kun naiset ovat työstäneet kokemiansa tuskia ainakin sen verran, että kykenevät niistä minullekin kertomaan.

Huomautettakoon kuitenkin vielä lopuksi, että kaiken kaikkiaan murheellisista kohtaloista on löydettävissä myös selviytymisen ja toimijuuden paikkoja, jotka rakentavat omanlaista tunteellisuuttaan ja joita olen pyrkinyt nostamaan tutkimusraporttiini esille. Molemmat tutkimukseni yhteyshenkilöistä kokivat eettisesti riittävän turvallisena ratkaisuna, että naisia on kannustettu ottamaan mahdollisen haastattelun herättämän ylitsepääsemättömän ahdistuksen ilmetessä yhteyttä ammattiauttajiin vankilassa tai vankilan ulkopuolisessa auttamisverkostossaan. Toinen yhteyshenkilöistä arveli, että pelkkä tietoisuus mahdollisuudesta hakea apua ahdistukseen voi riittää ahdistuksen rauhoittamiseen. Kumpikin yhteyshenkilö oli kanssani toimijuutta tukevalla linjalla, kun heistä sensitiivisen aiheen tutkimus on riittävän sensitiivistä, kun tutkimukseen osallistuneet ovat lähteneet mukaan täysin vapaaehtoisesti.

4.3 Kentältä: Aineiston analyysi ja raportointi

4.3.1 (Jäsen)kategoria-analyysin soveltaminen

Aloitin systemaattisemman aineistoanalyysini perehtymällä (jäsen)kategoria-analyysikirjallisuuteen (esim. Antaki & Widdicombe 1998, Baker 1997, Garfinkel 1967, Jokinen et al. 2012, Järviluoma & Roivainen 1997, Järviluoma & Roivainen 2003, Nikander 2010, Schegloff 2007). Kategoria-analyysi on Harvey Sacksin uransa alkupuolella kehittämä sovellus hänen kuuluisammasta metodistaan keskusteluanalyysistä (Nikander 2010, 245; ks. myös Schegloff 2007, 462). Metodin perustana on sosiaalikonstruktivistinen käsitys (ks. esim. Jokinen, Juhila & Suoninen 1993; Burr 1995) todellisuudesta puheteoin muovattavana moninaisena totuuksien kokoelmana (Jokinen, Juhila & Suoninen 2012, 26). Sacksin lisäksi kategoria-analyysin oppi-isäksi voi nimetä Harold Garfinkelin, jonka etnometodologiaan kategoria-analyysi perustuu. Etnometodologiassa ollaan Arja Jokisen, Kirsi Juhilan ja Eero Suonisen mukaan kiinnostuneina ihmisten tavasta perustaa vuorovaikutuskäytäntöjään selontekojen antamiselle – ”ihmiset ikään kuin tietävät, tuntevat ja rakentavat yhteiskunnan sisältäpäin, käytännöistä käsin”. Mielenkiinnon kohteena ei ole ”sosiaalisen järjestyksen selittäminen”, vaan se, ”miten yhteiskunnan jäsenet itse aikaansaavat sosiaalista järjestystä omien itsestään selvien käytäntöjensä kautta”. (Mt., 20.) Kategoria-analyysi on tarkkuudeltaan löyhemmän diskurssianalyysin ja yksityiskohtaisen keskusteluanalyysin välimaastossa (Järviluoma & Roivainen 1997, 16). Kategoria-analyysissä on paljon soveltamisen varaa, mutta lähtökohtana on nimenomaan, että rakennamme itseämme ja toisistamme vuorovaikutteisesti. Kohdatessamme toisiamme viestimme identiteeteistä erilaisin keinoin, joilla on määrätyn laisia seurauksia. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2012, 19–20; Nikander 2010, 248; Widdicombe 1998, 191–192; Baker 1997, 131; Järviluoma & Roivainen 1997, 15–16.)

Kategoria-analyysissä kiinnostuksen kohteena on juuri tämä ihmisten taipumus liittää itseään ja erottautua yhteisöistä ja yhteiskunnasta käyttämällä puheessaan kulttuurisesti vakiintuneita kategorioita. Kategoria-analyysissä puhutaan myös vakiopareista (relational pares), joista pelkästään toisen mainitseminen tuo puheenvuoroon mukaan kategorian vastinparin. Esimerkiksi naisen mainitseminen tuo – ainakin heteronormatiivisessa yhteiskunnassa – mieleen myös miehen. Kategorioihin liittyy kulttuurin jäsenten tuntomia vakiintuneita kategoriasidonnaisia piirteitä. Esimerkiksi ”opiskelija”, ”tutkija”, ”vanki” ja ”nainen” ovat kategorisointeja, jotka herättävät

suomalaisessa tai länsimaiden kansalaisissa jaettuja merkityksiä. Opiskelija kategorisoituneelle monelle nuorena ihmisenä, jota motivoi oppimisen halu ja/tai ammattilaiseksi taikka asiantuntijaksi valmistuminen. Vangin kategoria taas sisältää premissit rikoksen tekemisestä, tuomitukseksi tulemisesta ja vankilaan joutumisesta. 'Vanki' voi myös herättää mielikuvan pelottavasta tai pahasta ihmisestä, todennäköisesti ensisijaisesti miehestä, jolle oletetaan tietynlainen älyllinen kapasiteetti ja ylipäätään kyvykkyys elämässä pärjäämiseen ja tietynlainen habitus ulkomuotoineen, puhetyyleineen ja olemuksineen. Kategoria voi olla stigmatisoitunut – tai vastaavasti varsin myönteisesti väritty –, joten puhuja voi aktiivisesti puheteoillaan ottaa etäisyyttä luokitukseen, jota vuorovaikutuksen toinen osapuoli (oli se yksilö tai yhteisö) hänelle oletettavasti tarjoaa. Väkivaltaisen ihmisen ja erityisesti väkivaltaa käyttäneen naisen kategorisoinnit ovat niin kielteisesti latautuneita, että niiden kanssa neuvottelemisesta voi hyvinkin tehdä kokonaisen tutkimuksen – mitä tässä tutkielmassa on nimenomaan harjoiteltu. Kategorioista poisneuvottelemisessa puhuja voi hyödyntää vakiopareja, joista omia yhteyksiään itselleen epätodennäköisempään puoliskoon esittäessään puhuja voi muovata identiteettiään. Näin siis väkivaltaa käyttäneiden, väkivaltaa kokeneiden ja naisvangin kategorioille perustuvan tutkimusasetelmani haastattelut sisälsivät paljon naisten puhetta siitä, miten he ovat pikemmin väkivallattomia kuin väkivaltaisia ja enemmän uhreja kuin väkivallan käyttäjiä. (Ks. esim. Jokinen, Juhila & Suoninen 2012; Nikander 2010; Schegloff 2007.)

Viittaan tutkimusraportissani analyysimetodiini ”(jäsen)kategoria-analyysinä” ja puhun kategoria-analyysin sovelluksista. Jäsenkategoria-analyysi on Sacksin luoman moninaisen analyysikaluston soveltamista, jolla tarkkaillaan esimerkiksi tiettyihin kategorioihin liittyviä toimintoja ja rakennetaan kuvaa kulttuurisesti oikeanlaisesta kuhunkin kategoriaan sijoittumisesta – esimerkiksi lapsen kategoriaan liittyy leikkiminen. (Nikander 2010, 244–248.) Oma sovellukseni jäsenkategoria- ja kategoria-analyysin välimaastosta keskittyy ensisijaisesti tutkimusteni naisten puheen sisältöön, vaikka tutkinkin heidän diskursiivisia tapojaan rikastaa sanomaansa implisiittisillä merkityksillä. Näin ollen olen tyytynyt litteroimaan aineistoni perustasoisesti, vailla yksityiskohtaisia äänneiden ja sanojen painotuksia. Nähdäkseni tutkimukseni naisten kertoman rikas sisältö tarjoaa tutkimustehtäväni kannalta riittävän informaation peruslitteroinninkin myötä. Analyysiotteeni on siis pikemminkin diskurssianalyysistä vaikuttanut kuin eksaktista keskusteluanalyysistä (ks. Järviluoma & Roivainen 1997, 16). Toisaalta tunnustettakoon, että

diskurssianalyysistä vaikuttuneisuuteni tarkoittaa lähinnä opinnoissani vastaan tulleista diskurssianalyysillä tehdyistä tutkimuksista inspiroitumista, ei niinkään diskurssianalyysiin seikkaperäisesti metodisella tasolla perehtymistä.

Edellä esitetyn tyyppisen kategoria-analyttisen ajattelun ohjaamana aloitin aineiston työstämiseni palastellen sitä poimien sieltä ensin kaikki sellaiset kohdat, erillisiksi repliikeiksi nimeämäni naisten sanomiset, joissa he käsittelivät väkivallan tekemistä ja tekijyyttä. Sittemmin raaka-analysin tutkimusraporttini tuloslukujen edeltäviksi versioiksi hahmottuneiden kokonaisuuksien sisällä sitaattien kategoriapareja, kategoriasidonnaisia piirteitä, identiteettejä ja moraalisen järjestyksen murtumia tarkastellen ensinnä kunkin repliikin oman luokkansa (esimerkiksi henkiseen väkivallan muotoon perustuvassa luokassa) sisällä ja sitten repliikin taustakategoriassa, eli tuloslukujeni mukaisesti väkivallan kuvausten ja seurausten sekä perustelujen kontekstissa. Tuloslukuja kirjoittaessani hyödynsin aiemmin mainitsemistani metodologiateksteistä koostamaani kysymyspatteristoa, jolla sapluunoin tutkimukseni naisten väkivaltarepliikejä. Naisten eksplisiittisesti tai implisiittisesti viittaamien kategoriaparien, kategoriasidonnaisten toimintojen ja moraalien kuvauksien lisäksi kiinnitin huomiotani esimerkiksi naisten tapoihin autentisoida puhumaansa (vastaanpanemattomaksi) esimerkiksi tunteilla (ks. Nikander 2010, 261) tai maalaisjärjellä (Paoletti 1998, 188) ja millaisissa tapauksissa naiset käyttivät ”diskursiivisia puskureita” (ks. Nikander 2010, 261) pehmentämään sanomaan huomauttamalla esimerkiksi joidenkin asioiden harvinaisuudesta ja niin edelleen. Koska kategoria-analyysissä tunnustetaan tutkijan merkitys aineiston rakentajana tutkimusryhmän lisäksi, tarkastelin myös haastattelussa sanomaani naisten kategoriatyöskentelyn resurssina, eli sitä miten vuorovaikutuksellisessa kohtaamisessamme itse syötin keskusteluun erinäisiä virikkeitä väitteistä naisten sanomisten myötäilyihin. Toisaalta joissain tapauksissa naisten reagointi kysymääni tai sanomaani ei selittänyt pelkästään vuorovaikutuksemme dynamiikalla, vaan kyse oli haastattelutilanteeseen välittyneiden ja sitä kehystävien kulttuuristen kategorioiden kanssa neuvottelemisesta (ks. esim. Irni 2008, Widdicombe 1998). Tällaisiin tapauksiin kiinnitin huomiota esimerkiksi kun haastateltava tuntui vastaavan aivan kysymykseni ohi lähtien samalla puolustuskannalle sellaista sanomaa vastaan, jota en sanamuodoillani tarkoittanut tai käsittänyt viestineeni.

Raaka-analysoituani aineistoni lähdin keskusteluttamaan tuloksiani aiemman tutkimuksen kanssa.

Vertasin löydöksiäni väkivaltatutkimukseen, mutta koetin myös peilata niitä mahdollisimman paljon erityisesti kategoria-analyttisesti toteutettuihin tutkimuksiin, joiden havainnoissa oli analogiaa tutkimukseni naisten puheeseen, vaikka kyseisen kategoria-analyysin substanssiasia ei olisikaan väkivalta. Antoisimpia oivalluksia tuotti tietysti keskusteluyhteyden löytäminen aiemman väkivallan osapuolten kanssa tehtyjen diskursiivisten tutkimusten ja oman aineistojeni välille, jolloin sain kiinni tutkimuksellisista jatkumoista.

4.3.2 Eettinen esitystapa

Tutkimukseni eettinen raportointi edellyttää tutkimukseen osallistuneiden naisten anonymiteetin varmistamista tunnistettavat yksityiskohdat heidän kertomastaan häivyttämällä, kunnioittavaa tapaa kirjoittaa haastatteluissa keskustelusta sekä tutkimuksen parhaaseen validiteettiin pyrkimistä. Yksityisyydensuojaksi tutkimuksessa on ymmärrettävä anonymiteetin turvaamisen lisäksi tutkittavien ihmisten itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen sekä heidän jakamiensa tietojen luottamuksellisuuden turvaaminen (Kuula 2006, 125). Luonnollisesti aineisto-otteet ovat tutkielmassani anonymisoidussa muodossa. Olen viitannut tutkimusraporttini ensimmäisessä tulosluvussa naisten aineisto-otteisiin täysin anonymisti ja taas toisessa empiricaluvussa viitannut heihin peitenimillä. Päädyin tähän valintaan, sillä en halunnut lukijan kykenevän muodostamaan naisten kertomasta kokonaisia tarinoita, jotka lisäisivät tutkimukseni naisten tunnistettavuusriskiä. Pseudonyymeillä siteerattuihin naisiin viittaaminen luo nähdäkseni tekstiin inhimillisemmän vaikutelman, mutta tunnistettavuuden takia käytin peitenimiä vain toisessa empiricaluvuista. Olen luonnollisesti muokannut aineisto-otteiden ihmisten ja paikkojen nimiä ja ajankohtia sekä pitäytynyt yhdistämästä naisille keksimiäni nimimerkkejä heidän vankilatyyppeihinsä. Olen käyttänyt joillekin naiselle useampaa peitenimeä tutkimusraportissani, jälleen jotta yksittäisten naisten kertomaa ei voisi koota tunnistettavaksi tarinaksi.

Pyrkimyksenäni on ollut kirjoittaa helposti leimautuneesta vankiteemasta ja sensitiivisestä väkivalta-aiheesta niin, että en kirjoituksellani rakenna vääristyneitä, yksipuolisia tai muuten halventavia kuvia tutkimistani ihmisistä ja ihmisryhmistä (ks. esim. Granfelt 1998, 2002). Käsitevalinnat ovat keskeisiä konstruoitaessa käsityksiä väkivallan osapuolista, mistä puhutaan erityisesti väkivallan uhreja tutkittaessa. (ks. esim. Granfelt 1998, Granfelt 2001, Keskinen 2001, Keskinen 2005, Laitinen 2005.) Käsitteellisillä valinnoillani toteutan sosiaalityön tehtävää vaikeissa

asemissa olevien ihmisten todellisuuksien esiintuomisesta (Granfelt 2002, 19), mihin taas vaikuttaa oma tulkintani. Tämä on eettisen väkivaltatutkimuksen ydinhuomio. Se edellyttää itsekriittistä suhtautumista kielellistykseen, sillä väkivaltaa käyttänyt nainen näyttäytyy yleisesti ottaen kulttuurissamme poikkeavana, jopa outona ja sairaana yksilönä (ks. esim. Honkatukia 1998), millaista käsitystä pyrin tutkimuksellani perkaamaan ja purkamaan. Tutkittavien leimaamisen tai loukkaamisen ohella tutkimuseettinen riski on ”toivottomuuden legitimoiminen”, kun sosiaalisia ja psykososiaalisia ongelmia saatetaan kuvata lähes ylitsepääsemättöminä (Rauhala & Virokangas 2011, 237).

Sosiaalityöllisesti ja samoin feministisesti orientoituneen tutkimuksen on oltava vastavuoroista, eli sen tavoitteena on antaa tutkijan ohella myös tutkittavalle jotakin tärkeää, sen tulisi olla heille rakentavaa ja hyödyllistä (Rauhala & Virokangas 2011, 238, 246; Gordon 2006; Laitinen 2005, 52; Oinas 2004). Merja Laitinen (2005b, 73) puhuu myös kanssatutkijuudesta, jolla hän on pyrkinyt lisäämään tutkimussuhteen tasa-arvoisuutta lähettelemällä väitöskirjaprosessinsa aikana tutkittavilleen litteroituna heidän haastattelumateriaaliaan, kirjoittamalla heille säännöllisesti kirjeitä ja toimittanut heille kaikki tutkimusprosessinsa aikana laatimansa artikkelit. Gradutasoisessa tutkimuksessa, jossa vieläpä tutkimukseeni osallistuvien ihmisten itsemääräämisoikeutta on rajoitettu vankilaolosuhteiden pakosta, kanssatutkijuus ei ole ollut parhaalla mahdollisella tavalla toteutettavissa, mutta olen pyrkinyt siihen toimittamalla informanttieni saataville valmiin tutkimusraporttini. Immateriaalisesti olen pyrkinyt tutkimuksellani tekemään väkivallan vastaista työtä yrittäessäni parhaani mukaan lisätä tietoa naisten väkivallasta ja naisvangeista ja tuottaa näin lisää ymmärtämisen mahdollisuuksia niistä aiheista, jotka tutkimukseni naisten kannalta ovat keskeisiä.

Tutkittavien subjektiviteetti on keskeistä, ja sitä väheksymättä ja toisaalta sen ymmärrettäväksi tekemiseksi on syytä etsiä aineistostaan tutkittavan toimijuutta mahdollistavia ja rajaavia konteksteja (Gordon 2006, 252), minkä liitän Granfeltin (2002) tiivistykseen eettisesti kestävästä pahasta kirjoittamisesta, johon kuuluu tutkittavien tekemien vääryyksien ymmärtäminen niitä kuitenkaan puolustelematta. Aineisto-otteista ei saa tehdä tarkoitushakuisesti häkellyttäviä tai vastenmielisiä irrottelemalla räikeimpiä kuvauksia kontekstistaan ja ylipäättään maltillisemman, laajemman aineistomassan seasta (Gordon 2002, 247; Granfelt 2002, 131). Toisaalta varsinkin

naistutkimuksessa tutkijalla katsotaan olevan vastuu puuttua tutkittavien eettisesti hankaliin, esimerkiksi rasistisiin mielipiteisiin, jolloin tutkija joutuu tavanomaisesta roolistaan poiketen ottamaan selvästi kantaa informanttinsa tarjoamaan tutkimusmateriaaliin. Todettakoon kuitenkin, että haastattelut sisälsivät erittäin harvoja eettisesti haastavia kommentteja. (Gordon 2002, 241, 246; Rauhala & Virokangas 2011.)

Kirjoitustyöni haasteena on ollut myös löytää tapa, jolla kirjoittaa jokaiseen sanaan tarttuvaa diskursiivista analyysiä siten, että erittelytyyli ei vaikuttaisi tutkimukseni naisista epäreilulta. Tutkielmani perustuu yksillä ainoilla kohtaamisilla muodostetulle haastattelumateriaalille, jossa jokaista sanaa ei ehkä ole puntaroitu niin tarkasti kuin mitä taas aineiston analyysi edellyttää. Olen koettanut tehdä tulkinnoistani läpinäkyviä melko laajoin aineisto-ottein sekä mahdollisimman seikkaperäisesti analyysiketjuni auki kirjoittaen. Tekstit ovat aina jonkin verran plastisia, siis kirjoittajan tarkoittamattomia tulkintoja mahdollistavia (ks. Irni 2013), mutta olen parhaan etiikkani mukaan koettanut pitää tekstini tutkimukseni naisia kunnioittaviin tulkintoihin kannustavina.

5 VÄKIVALLAN UHRIUDEN JA TEKIJYYDEN YHTEENKIETOUTUMAT

Vastaan tässä luvussa tutkielmani ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni ”*miten väkivallan uhrin ja tekijän kategoriat kietoutuvat yhteen naisvankien selonteoissa*”. Kuusi tutkimukseni seitsemästä naisesta paikansi väkivallan kokijuutensa parisuhteisiin ja taustoitti omaa väkivallan käyttämistään nimenomaan parisuhteissaan kokemansa kaikenlaisen pahoinpitelyn seurannaisvaikutukseksi, joten ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni voidaan ensinnäkin vastata selontekojen kontekstin olevan parisuhdeväkivalta ja yhteenkietoutumisen perustuvan parisuhdeväkivallan uhriutumiseksi, joka on johtanut naisten omaan väkivallankäyttöön. Tutkimushaastatteluiden voi kuvata itsessään olleen suuria selontekoja, joilla naiset perustelivat pääasiallisesti uhrin kategoriaan itsensä sijoittaen sitä, kuinka he eivät edusta varsinaisten väkivallan käyttäjien kategoriaa. Naisten väkivallan yhteenkietoutumien konteksteissa oli kuitenkin eroja, mikä jakoi heidän toimijuuttaan muutamiksi erilaisiksi tyyleiksi. Tutkimukseni naisten kokemukset parisuhdeväkivallan kohteena olemisesta ja tilanteet, joissa he olivat käyttäneet väkivaltaa, erosivat siis toisistaan, joten heidän selonteoissaankin oli erilaisia vivahteita samanlaisesta ydinideasta huolimatta. Keskityn tässä luvussa erittelemään tuota naisten selontekojen yhteistä ydinideaa, joka aiheuttaa yhtenäisen vastauksen ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni kuvaamalla parisuhdeväkivallan uhrista tekijäksi suuntautuvasta väkivallan osapuolikategorioiden yhteenkietoutumisesta.

Toisekseen ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni voidaan vastata eritellen, kuinka väkivallan osapuolten kategorioiden yhteenkietoutumiseen selonteoissa vaikuttaa naisten tapa vedota selonteoissaan joko väkivallan sukupuolittuneisuuteen tai sukupuolineutraaliuteen. Sukupuolittuneisuus oli naisten selonteoissa yleistä huolimatta siitä, että kaikkien tutkimukseni naisten omat kokemukset väkivallasta perustuivat naisen uhriuteen ja miehen väkivallan käyttämiseen. Väkivallan uhrin ja tekijän kategorioiden yhteenkietoutumiin selonteoissa vaikuttaa siis naisten laajempi käsitys väkivallan ja sukupuolten yhteydestä, joka luo lähtökohdiltaan yhtenäiseen aineistooni variaatiota.

Kolmanneksi tutkimuskysymykseen väkivallan käyttäjä-uhri-vakioparin käytöstä selonteoissa on vastattava yhteenkietoutumia täydentävillä toistuvilla väkivallan sivujuonteilla. Osa naisten esiintuomista sivujuonteista täydentää väkivallan uhriuden ja tekijyyden yhteenkietoutumista

esittäen syynä naisen uhriuden ja väkivallan käyttämisen mahdollistumiselle esimerkiksi ulkopuolisen avun puuttumisen. Osa sivujuonteista ei suoranaisesti liity parisuhdeväkivaltaan, mutta nekin on syytä tiiviisti esitellä, sillä kyse oli selvästi naisille tärkeistä aiheista.

5.1 Parisuhdeväkivallan reaktiot, oireet ja seuraukset

Parisuhteen väkivalta oli tutkimukseni naisten kokemuksissa miehen harjoittamaa yksipuolista alistamista, jonka seurauksena nainen turvautui itsepuolustukselliseen väkivaltaan joko suhteen sisällä ja/tai joissain erillisissä tilanteissa aiemman parisuhdeväkivallan traumaattisen uhriutumisen vuoksi. Toisaalta osa naisista kertoi myös oma-alotteisesta väkivallastaan, jota he eivät perustelleet itsepuolustuksena. Naisten selonteot väkivallan uhriuden ja tekijyyden yhteenkietoutumisista jakautuvat kolmeksi erilaiseksi yhteenkietoutumisen tyyliksi, joille naiset selontekonsa implisiittisesti perustivat. Kukin tutkimushaastattelu oli ikään kuin osastensa summana rakentunut selontekokokonaisuus naisten oman väkivallan käyttämisestä. Suhteessa olleessaan väkivaltaa käyttäneet naiset kertoivat sen olleen joko 1) suora itsepuolustuksellinen reaktio pitkäaikaisesti heitä pahoinpidelleen miespuolison hyökkäykseen tai 2) oireellista, oman uhriuden aiheuttamaa patoutuneen pahan olon joko puolisoon tai suhteen ulkopuolisiin ihmisiin purkamista ruumiillisena tai henkisenä pahoinpitelemisenä. Oman uhriuden aiheuttaman olotilan purkaminen toisiin ihmisiin juontui tutkimukseni naisilla parisuhdeväkivallan välittömän uhriuden lisäksi myös heidän lapsuudestaan tai nuoruudestaan asti alkaneilla kaltoinkohdelluksi tulemisen kokemuksillaan. Väkivallan uhriuden ja tekijyyden yhteenkietoutuma saattoi olla niin ikään 3) pitkäsaikaisia oman uhrin historian vuoksi harjoitettua itsepuolustukseksi määritettyä fyysiseksi voimankäyttöä, mutta sen naiset kategorisoivat oireen sijaan pikemminkin seuraukseksi eri kontekstissa koetusta väkivallan uhriudesta kuin mille naiset kokivat olleensa uhattuina itsepuolustusta vaatineessa tilanteessa.

Väkivallan uhrius ja tekijyys limittyvät toisiinsa kaikissa esitetyissä yhteenkietoutumatyyliissä samantyyppisesti, joskin yhteenkietoutumista selon tekemisen tyyli voi hahmottaa väkivaltaisen suhteen kertomuksessa¹¹ eri vaiheisiin pysähtyviksi. Yhteenkietoutumatyylien pysähtymispisteeksi

¹¹ Tunnustettakoon, että olen käsitteiden käytön täsmällisyyden kustannuksella päätenyt analyysin raportoinnissani toisteisuuden välttämiseksi ja kieleni tiivistämiseksi viittaamaan väkivallan uhriuden ja tekijyyden yhteenkietoutumisen erilaisiin tyyliihin myös ”selontekotyyleinä” ja ”yhteenkietoutumaselontekoina”. Puhun myös ”väkivallan kronologiasta”, ”väkivaltakertomuksista” tai ”väkivaltaisen elämänhistorian tarinasta”, vaikka en analysoi aineistoani narratiivisesti. Olen ottanut vapauden tarinallisuuteen viittaavien käsitteiden käyttöön, sillä väkivallan kehityskaaresta tai väkivaltaisen elämänhistorian kronologiasta puhuminen tuo mielestäni osuvasti esiin

olen hahmottanut väkivaltarikoksen, jonka perusteella naiset haastatteluhetkellä tuomiotaan suorittavat. Kutsun naisten erilaisia väkivallan uhriuden ja tekijyyden yhteenkietoutumien tyyliä 1) reaktiiviseksi, 2) oireelliseksi ja 3) seuraukselliseksi väkivallan yhteenkietoutumaksi.

Oireelliseksi oman väkivallankäytön kategorisoivaan yhteenkietoutumatyyliin perustuvissa selonteissa puhuja on taustoittanut väkivaltakertomustaan lapsuuden tai nuoruuden aikaisiin kaltoinkohtelun kokemuksiinsa viitaten ja esittäen, kuinka elämänsuhteensa ja suhteen luonteen vuoksi hän on tullut jääneeksi salakavalasti sidotuksi väkivaltaiseen parisuhteeseen. Naiset jättävät tässä yhteenkietoutumatyyliissä väkivaltaisen parisuhteen todellisuuden kuvailun väkivallan uhrin oireiluun – päihteidenkäyttöön ja omaan väkivallan käyttämiseen – ja todellisuuteen suhteen sisällä. Toisaalta he kuvailevat myös väkivallan uhriuden seurauksia suhteen ulkopuolelle päästyään. He eivät kerro, miten ovat päässeet väkivallasta ja suhteesta eroon, vaikka naiset mainitsevatkin kokeneensa väkivaltaa useammassa eri suhteissa.

Myöskään reaktiiviseen itsepuolustukseen vedonneet naiset eivät selvittäneet, miten olivat eronneet ja toisaalta päätyneet uudelleen väkivaltaisiin suhteisiin. Heidän yhteenkietoutumaselontekonsa kuitenkin kulminoituu väkivaltaisen suhteen päättymiseen traagisella tavalla, kun he ovat puolustautuessaan puolisonsa hyökkäystä vastaan tulleet puolustaneeksi itseään astalolla tuottaen samalla hyökkääjän kuoleman. Reaktiiviseen väkivallan yhteenkietoutumaan perustuvat selonteot ovat paikoittain hyvin lähellä oireellista yhteenkietoutumatyyliä, mutta erona on nimenomaan väkivallan kehityskaaren loppuun asti kertominen ja kerrotun lopun traagisuus – naisten tuomioon johtaneiden väkivaltarikosten tapauksessa.

Seurauksellisesta väkivallan uhriuden ja tekijyyden yhteenkietoutumasta puhuneet naiset olivat sen sijaan päässeet eroon ja eteenpäin uhriuttavista parisuhteistaan, mutta käyttäneet uhriutumisensa iskostaman satutetuksi tulemisen pelon vuoksi itsepuolustuksellista väkivaltaa, joka oli johtanut naisten tarkoittamatta hyökkääjän kuolemaan. Tarkennan tutkielman seuraavassa luvussa yhteenkietoutumatyylien tuottamia erilaisia toimijuuksia, mutta esitän seuraavaksi uhriuden ja väkivallan tekijyyden yhteenkietoutumien yhtäläiset piirteet väkivaltaisen suhteen kronologian mukaisesti väkivallan alkamisesta sen seurauksiin edeten.

---

sen, kuinka erilaiset naisten selonteissaan käyttämät väkivallan uhriuden ja tekijyyden yhteenkietoutumat ovat osa samanlaisia ajallisia ja väkivallan tahallisuuteen ja tahattomuuteen liittyviä jatkumia.

Naiset tekivät selkoa yhteenkietoutumista implisiittisesti, keskittyen kertomaan oman uhriuden kokemuksistaan ja perustellen niillä yhteiskunnassamme moraalista järjestystä murtavaksi (ks. esim. Jokinen, Juhila & Suoninen 2012, 70–72, 132–133; Nikander 2010, 246) määritettyä väkivallan käyttämistä. He eivät pääasiallisesti sanallistaneet uhriuden ja tekijyyden yhteenkietoutumista tietyin toistuvien määrein, sillä puhumalla erittäin mittavasta väkivallan uhriuden historiastaan he osoittivat selontekojensa lähtökohdan olevan, että he ovat uhriutumisensa vuoksi käyttäneet väkivaltaa. Mainittakoon kuitenkin, että naisten monipuolisista selonteoissa toistuivat ilmeisen pahoinpitelijä–uhri-vakioparin lisäksi sitä täsmentävät vakioparit mies–nainen, fyysinen–henkinen ja heikko-vahva sekä muutamien naisten mainitsema vakiopari narsistinen–normaali. Myös menneisyys–nykyisyys-vakiopari oli naisten selonteoissa esillä. Aikaulottuvuudella tehostettiin uhriutumisen ja väkivallan tekijyyden kontrastia: viisi tutkimukseni kuudesta parisuhdeväkivaltaa kokeneesta naisesta sijoitti väkivallan uhriutumisensa ja sen käyttämisensä menneisyyteensä, entisiin parisuhteisiinsa. Yksi parisuhdeväkivaltaa kokeneista kuudesta naisista oli edelleen väkivaltaa sisältäneessä suhteessa. Hän kuitenkin sijoitti omaa väkivaltaansa aiheuttaneen uhriutumisen juuret aiempaan parisuhteeseensa, jossa hän kuvasi olleensa paljon rankemman, yksipuolisen väkivallan uhrina kuin nykyisessä suhteessaan.

Naiset käyttivät selonteoissaan useiden eri yhteenkietoutumatyylien kategorisointeja. Aineistosta hahmottuneet yhteenkietoutumatyyliä muodostavatkin tiukkojen, toisensa poissulkevien kategorioiden sijaan jatkumon, jossa yhteenkietoutumatyyliä ovat lähellä toisiaan, mutta sijoittuvat kuitenkin väkivallan käytön tahallisuuden ja aktiivisuuden perusteella hieman eri kohtiin. Kaikkien naisten selonteot väkivallan käyttämisestä ja uhriksi ”jämisestä” perustuvat tahattomuuteen ja passiivisuuteen vetoamiseen, mutta sijoittuvat passiivisuus/aktiivisuus- ja tahattomuus/tahallisuus-akselilla hieman eri kohtiin. Erään tutkimukseni naisen kertoma ei kuitenkaan sisälly tälle jatkumolle, sillä hänellä ei kertomansa mukaan ollut kokemuksia väkivallan uhriksi joutumisesta parisuhteessa, ja hän mainitsi ainoastaan lyhyesti saattaneensa käyttää tahattomasti henkistä väkivaltaa parisuhteissaan. Tämän naisen väkivallan yhteenkietoutumatyyppiä voisikin kutsua ”parayhteenkietoutumaksi”, yhteenkietoutumien poissaoloksi ja toisaalta rinnakkaisuudeksi, sillä hän kertoi väkivallasta elämässään varsin erilaisessa kontekstissa kuin muut tutkimukseni naisista.

Yhteenkietoutumatyyliä siis rakentavat naisten väkivallasta ikään kuin progressiivisen aikajanan,

johon yhteenkietoutumat sijoittuvat eri kohtiin sen mukaan, milloin väkivalta on tullut naisten elämään ja missä vaiheessa he ovat päässeet siitä eroon. Kolme naisista kuvasi joutuneensa parisuhdeväkivallan kohteiksi niin nuorina ja ihmissuhteista kokemattomina, että väkivallan yllättävyys ja järkyttävyys paradoksaalisesti johti väkivallan normaalistumiseen naisille (ks. esim. Piispa 2004, 41–42). Naiset siis ehdollistuivat ensin ensimmäisen väkivaltaisen parisuhteen sisällä ja myöhemmin myös toisissa haavoittavissa suhteissa käsittämään väkivallan luontaisena osana suhdetta. Väkivalta oli naisille niin käsittämätön kokemus, että he ulkoisen syyn puuttuessa alkoivat etsiä pahoinpitelyille syytä heistä itsestään. Seuraavassa yksi mainituista kolmesta naisesta kategorisoi itsensä väkivallan uhrina nuoreksi ja kokemattomaksi naiseksi, jota hänen sairaaloinen nuoruuden poikaystävänsä alisti heikon itsetuntonsa vuoksi:

Aikoinaan mä oon esimerkiks ollu 19, niin mulla oli semmonen narsisti poikaystävä, jonka mä sanon ihan suoraan, että oli vähän psykopaatti ja muuta, ja näin. Että, et hän käytti ihan suoraan väkivaltaa niinku hallitakseen minua, alistaakseen, oman itsetuntonsa niinku pönkittämiseen ja muuta, että. Hän yli kaks vuotta hakkas mua – murs käsiä ja neniä ja raikas ja teki niinkun, sulki mua huoneisiin, otti avaimet ja mun rahat ja muut, mä en ees tienny, koska mä pääsen pois, mä asuin ulkomailla sillon, et mulla ei ollu perhettä siellä ja muuta, että.. Sen takia hän mut sinne veiki, että sai rauhassa toimia, koska mun äitihän ois puuttunu siihen asiaan. - - Ja siitä oli hirveen vaikee erota, siitä suhteesta. Et siinä oli todella semmonen viha-rakkaus-suhde, ja sitten seksuaalinen suhde oli oikeesti aika voimakas, mut mä olin niin älyttömän nuori, mä todella luulin ensin, että se todella johtu minusta, että mä teen jotain väärin. Että mulla oli yks ainoa seurustelusuhde niinku ollu ennen sitä, niinku pidempiaikainen, niinku, mikä sit taas oli niinku ihan toisentyyppinen ihminen ja muuta, niin niin.. Ja meillä ei oo koskaan kotona ollu väkivaltaa – päinvastoin, et niinku todella.. todella ni päinvastoin, ja sitten ni.. Niin niin, se oli jotenki niin shokki ja se muutti koko mun, ihan tänne päivään asti, se muutti mut ja mulle tuli semmonen vihasuhde.. niinku väkivaltaa miehiä kohtaan esimerkiks.

Suomalaisessa yhteiskunnassa väkivallan kohteeksi parisuhteessaan joutuneen ihmisen edellytetään kykenevän pysäyttämään väkivalta joko onnistumalla muuttamaan väkivallan käyttäjän käytöstä tai lähtemällä suhteesta (Laitinen 2011, 69; Ronkainen 2006, 535). Tässä uhria väkivallasta vastuuttavassa kontekstissa on ymmärrettävää, että edellisen aineisto-otteen puhuja kokee tarpeelliseksi tehdä välittömästi selkoa syistään ”jäädä” väkivaltaiseen parisuhteeseen useamman vuoden ajaksi. Mainitsin suhteen jäämisen lainausmerkeissä, sillä uhrin toimijuutta painottava diskurssi antaa ymmärtää suhteesta lähtemisen ja siihen jäämisen olevan yhtä aktiivisia valintoja, jotka perustuvat yhtäläisille mahdollisuuksille. Nainen tulee kannattaneeksi uhreja vastuuttavaa diskurssia kategorisoimalla itsensä viattomaksi ja tietämättömäksi väkivallan uhriksi, joka joutuu

persoonallisuushäiriöisen pahoinpitelijän vallan käytön kohteeksi. Nainen puolustautuu etukäteen uhriutumisen aiheuttaman moraalisen järjestyksen murtumasta olettamansa mukaan seuraavia vastuutussyytöksiä vastaan osoittamalla, että hänen tapauksessaan uhrius mahdollistui ensisijaisesti pahoinpitelijän ominaisuuksien vuoksi, eikä hänen omien valintojensa takia. Oman entisen puolison kategorisoiminen niin stigmaattisten jäsenkategorioiden kuin narsistin ja psykopaatin edustajaksi rakentaa väkivaltaisesta ihmissuhteesta erityisen synkän kuvan. Entisen poikaystävän häiriintyneisyyttä viestii myös naisen kertomus tämän väkivallan suunnitelmallisuudesta, jota naisen ”vieminen” asumaan ulkomaille, kauas läheisistään. Suunnitelmallisuudesta huolimatta siteerattu haastateltava kategorisoi suomalaisittain väkivallan käyttäjän suhteen heikoksi ihmiseksi, joka vajavaisen itsetuntonsa ”pönkittämiseksi” ottaa oikeudekseen alistaa puolisoaan. Pahoinpitelijän heikkouteen vetosi suurin osa tutkimukseni naisista, jotka puhuivat otteen naisen tapaan väkivallan tekijän rikkinäisyydestä, mutta eivät välttämättä tämän patologisuudesta.

Edellisen aineisto-otteen puhuja vetoaa myös suhteen ambivalenttiin, mutta voimakkaaseen vetovoimaan luokitellessaan väkivallan kontekstiksi viha-rakkaus-suhteen. Leo Nyqvistin (2008) haastattelemat väkivaltaa naisystäviinsä käyttäneet miehet perustelivat väkivaltaisuuttaan merkinä intohimoisesta sitoutumisestaan suhteeseen. Miesten mukaan parisuhteen kariutumishuoka naisen potentiaalisen uskottomuuden vuoksi ajoi heidät tunteiden kuohuessa ylitse käyttämään seksuaalista väkivaltaa puolisoaan kohtaan. (Nyqvist 2008, 141–146.) Edellä siteeraamani tutkimukseni nainen tulee viitanneeksi samantyyppiseen käsitykseen väkivallasta intohimon sivutuotteena, joskaan hän ei oikeuta miehen väkivaltaa sillä, vaan omaa uhriksi kategorisoitumistaan.

Nainen palaa kuitenkin aineisto-otteen lopussa puhumaan jälleen nuoruuden tietämättömyydestään, jota hän avaa vielä lisää korostamalla, että hänen lapsuudenkotinsa on ollut täysin väkivallaton. Vahvan korostuksen lapsuuden turvallisuudesta voi tulkita väkivallan järkyttävyyden osoittamisen ohella merkinä siitä, että puhuja pyrkii selventämään, että hänen uhriutensa ei ole toistuvaa, lapsuudesta opituille vääristyneille parisuhteiden malleille perustuvaa (ks. Enander 2010, 16). Naista ei siis voi vastuuttaa vääristyneiden ihmissuhdemallien vuoksi väkivaltaiseen suhteeseen ”hakeutumisesta” (ks. esim. Keskinen 2005, 168). Puhuja tuo esiin väkivallan traagisuuden, kun hän oman selontekonsa mukaan on vailla omaa syytään joutunut sattumalta erittäin haavoittavaan suhteeseen, joka on muuttanut hänen koko loppuelämänsä. Nainen selvittää elämänsä mullistumisen

tarkoittaneen ”vihasuhdetta väkivaltaisista miehiä kohtaan”, minkä hän selvitti haastattelun aikana tarkoittavan, että hän reagoi väkivaltaiseksi tietämiensä miesten uhkaavaan käytökseen aggressiivisesti. Puhujan väkivallan uhrius ja tekijyys kietoutuvat toisiinsa aiemmin mainituista kolmesta tavasta seurauksellisesti, jolloin aiemmin koettu rankka uhriutuminen on naisen selonteon mukaan aiheuttanut hänen oman väkivaltaisen käytöksensä mainitunlaisissa uhkaavissa tilanteissa.

Edellä purettu aineisto-ote havainnollistaa tutkimukseni naisten selonteolle – yhteenkietoutumatyylisiä riippumatta – tyypillisinä piirteinä väkivallan käyttäjän heikkouden ja uhrin nuoruuden kokemattomuudesta johtuneen tempautumisen huomaamattaan ja vailla omaa syytään väkivaltaiseen suhteeseen. Tutkimukseni naisista useat kategorisoivat heitä kohtaan väkivaltaa käyttäneitä miehiä ja ylipäättään väkivaltaisia ihmisiä monesti narsistisiksi, minkä yhteydessä mutta myös erikseen he puhuivat väkivallan käyttäjän heikkoudesta. Seuraavassa kahden naisen puheenvuorot havainnollistavat väkivallan tekijään liittyvän heikkouspuheen vivahteikkoutta:

- - [O]nhan sitte taas.. Semmosiiki, jotka joka asian hoitaa väkivallalla, olematta sitte sen ihmeellisemmin mukamas heikko tai vahva. Mut jotenki musta tuntuu, että mitä enemmän heiluttelee nyrkkejä ja mitä enemmän niinku kiusaa muita henkisesti tai mitä vaan, ni semmonen ihminen niinkun.. se on ihan oikeesti sisältä niinku tosi rikki. Et sit semmonen, joka oikeesti lähtee pois paikalta, tai niinku.. mistä käytetään nimitystä ”nössö”, esimerkiks, ni oikeesti semmonen ihminen on todella vahva. Mutta tota.. Mun mielestä tota ihminen on kyllä vähän häiriintynykki, jos se hoitaa asiat väkivallalla.

- - - [M]itä siitä [väkivallasta] niinku vaikka henkisesti seuraa sille, joka sitä käyttää? Että tuntuuks se missään..?

- Kyl se tuntuu. Kyl mä mun miehestki huomaan, et kerran lättäs mua, eikä oo niin pitkää aikaa, lättäs mua ihan kunnolla, vaikka minähän nyt siihen kävin kiinni ku emäsika. Ni lättäs mua sillai, että mulla meni silmä mustaks, tiäksä, ni jumalauta, et sil oli paha olo. Siis se oli ihan niinku muutaman kuukauden tiätsä, se oli ku piesty koira ja pyys joka päivä anteeks. ”Mut ei sun hei tarvi enää pyytää anteeks, et anna olla.” Mä tiesin, et mä huomasin ku se alko itkee, ku se katto mua, ku mulla oli se silmä musta. Et kyl sil niinku on varmastii vaikutuksii, sellasiin ihmisiin, jotka ei oo ihan tiätsä pinttyneitä. Ja munki mies, tosi hyväsydäminen niinku. Ja se tilanne oli niinku sillee, et oltiin kyllä molemmat tosi rankasti päihtyneitä, eikä varmastikka kummallaka ollu tarkotus lähtee sellaseen sotaan, että. Mun mieski, mun mies on kehonrakentaja ja hänelle ei enää sovi alkoholi, ku hänellä on sitä kasvuhormonia niin paljon siel selkäytimes, ni se vaikuttaa siihen kyllä, et tulee niitä blackoutteja ja vaikka mitä. Mulla ei sit itsellä oo tommosta tekosyytä, mihin tiätsä vedota.

Ylemmässä aineisto-otteesta ei ole luettavissa, viittaako puhuja väkivallan käyttäjistä puhuessaan

toisten ihmisten väkivallan käyttöön vai myös omaan väkivallan käyttämiseensä. Nainen näyttää pyrkivän tekemään ymmärrettäväksi myös väkivallan käyttäjän toimintaa, vaikka hän puheenvuoronsa lopussa lisääkin väkivallan käyttämisen perustuvan myös ainakin osittain tämän häiriintyneisyyteen. Selonteko väkivallan käyttämisen perustumisesta pahalle ololle ja haavoittuneisuudelle ja häiriintyneisyydelle riisuvat vastuuta väkivallan käyttäjältä, joka ei puhujan sanoman perusteella hallitsekaan väkivaltaa, vaan pikemminkin väkivalta hallitsee käyttäjänsä. Väkivallan käyttäjän rikkinäisyydestä ja häiriintyneisyydestä puhunut nainen toi muualla haastattelussa esiin, että hänellä itsellään on diagnosoitu persoonallisuushäiriö. Lisäksi hän kertoi omasta vaikeasta lapsuuden taustastaan ja sen myötävaikutuksesta päihdeongelmaansa, joka taas naisen mukaan sai hänet käyttämään väkivaltaa. Heikkoudesta puhuminen näyttää olevan tapa inhimillistää väkivallan käyttäjää ja purkaa mustavalkoista pahoinpitelijä-uhri-asetelmaa, kun myös pahoinpitelijä on omanlainen uhrinsa. Toisaalta ensinnä siteerattu nainen huomautti myös, että vaikka väkivalta voi olla oireellista, sen käyttäjällä on vastuu hakea ongelmaansa apua, jos tahtoo jatkaa ihmissuhdetta puolison kanssa, jota on pahoinpidellyt.

Jälkimmäisen sitaatin puhuja ulkoistaa ensinnä siteerattua haastateltavaa selvemmin väkivallan syyt käyttäjästä – hän ei kategorisoi puolisoaan luonteeltaan väkivaltaiseksi, vaan hyväsydämiseksi ihmiseksi, joka tunnustaa tekemänsä vääryydet ja katuu niitä. Miehen väkivalta selittyy naisen omalla hyökkäyksellä ja humaltuneisuudella, jota on pahentanut vielä miehen kasvuhormonikäytön historia. Nainen esittää vakioparina pinttyneen eli paatuneen, tunteettomaksi kyynistyneen ihmisen, jolle väkivalta ei aiheuta tunnontuskia ja oman miehensä, joka ei lähtökohtaisesti ole väkivaltainen eikä muutenkaan pahantahtoinen. Nainen on muualla haastattelussa paikantanut oman väkivaltansa juuret aiempaan parisuhteeseensa, jossa hän oli useita vuosia miesystävänsä väkivallan uhrina. Myös toisena puhuva nainen kuului tutkimukseni osallistujista vähemmistöksi muodostuneeseen joukkoon, jonka mukaan suhteen väkivalta voi loppua ja suhde jatkaa. Edellä siteeratut kaksi naista esittivät parisuhteen väkivallan ilmiön ja sen käyttäjät moninaisempina kuin esimerkiksi rajuimman väkivallan kuvauksiin keskittyvissä tutkimuksissa on tavattu esittää tai kuin tutkimukseni neljä yli 40-vuotiasta naista ne kuvasivat.

Heikkous oli kuitenkin – ymmärtäväisemmin tai kriittisemmin esitettynä – keskeinen osa naisten selontekoja väkivallan yhteenkietoutumista. Heikkous kietoutui niin väkivallan tekijän kuin

käyttäjänkin kategorisointeihin. Väkivallan käyttäjän heikkouden lisäksi naisista jokainen selvitti tarkemmin väkivallan normaalistumista, joka nimenomaan heikensi heidät uhreiksi. Seuraavassa eräs tutkimukseni naisista kuvaa kahdesta eri kohdasta haastatteluaan esittämässään puheenvuoroissa kokemansa parisuhdeväkivallan kokonaisvaltaisuutta ja sen aiheuttamaa normaalistumista:

Oon joskus ajatellut, että fyysistä väkivaltaa vastaan pystyy vielä jotenki puolustautumaan, joissain olois ainakin. Mutta sitte että jos siihen liittyy henkistä väkivaltaa, niinkun uhkailua, kiristämistä, mitätöintiä, alistamista.. mitätöimistä, kaikkee näitä, ni semmost vastaan on paljon vaikeempi puolustautua. Et sitä niinku oppii sietämään, ennen ku huomaa, että ”hetkinen, mitä tää oikein on?”. - - [J]a sit semmonen vähän niinku piilossa oleva.. vainoominen, vois sanoo. Oppii tulkitseen toisen, et ”aha, kohta se räjähtää”. Että.. Silläkin tavalla niinku automaattisestikin, tai minä koen ainaki sen painostuksena, niinku että täytyy oppia tulkitsemaan toisen ilmettä, niinku että ”aha, koskas se pimahtaa?”. Mut se, että fyysinen väkivalta on jossain mieles kyl seki ehkä henkistä, että siinäki, et sitäki oppii pelkäämään. Tai että sitte tulee ite sellaseks, et hyökkää jo ennen ku toinen ehtii tehdä mitään. Että.. sit sitä tämmösis suhteissa, missä esimerkiks molemmilla on alkoholiongelma, kuten tässä mun viimesessäki liitossa, niin.. - - Se oli niinku semmosta.. Sitä oppi olemaan, joko nöyristeli tai oli sitten niinku, hyökkäs takasin.

– Miten sä itte määrittelisit, että millasta se on se parisuhteen väkivalta?

– No.. Niin no on se sekä henkistä että fyysistä, ja sit tosissaan, et se alkaa vähän lievempänä. Sit, sit ku se pahenee niinku hiljalleen, sanotaan näin, ni siihen rupee tottumaan. Sitä rupee pitää normaalina, ja uskoo ansainneensa sen. Semminki jos itsellä on päihdeongelma, niinku mullakin on alkoholiongelma, mullakin oli, niin tota.. Se syyllisyys niinkun naisena ja äitinä siitä omasta juomisesta.. ja tota.. ja ja sitten vielä se, ku toinen syyllistää.

Väkivallan käyttäjä näyttäytyy naisen selonteoissa suunnitelmallisesti puolisoaan alistavana. Alistavaa asetelmaa näyttää täydentävän pahoinpitelijän räjähdysherkkyys, johon omaa käytöstä säädellen mukautuminen saattaa säästää naista fyysisesti pahoinpidellyksi joutumiselta, mutta toisaalta ylläpitää painostavaa pelon ilmapiiriä. Alituinen pelkääminen saa naisen selonteossa uhrin alistumaan väkivallan käyttäjän vaatimukseen, mutta voi toisaalta saada uhrinkin käyttämään väkivaltaa – jopa oma-alotteisesti, joskin ikään kuin pahoinpitelijän hyökkäystä ennakoivana ”itsepuolustuksena”. Itsepuolustukseksi oma-alotteista hyökkäämistä ei voi varsinaisesti kutsua, sillä itsepuolustushan viittaa jo alkaneelta vahingoittamisyrittämiseltä puolustautumiseen. Ensimmäisessä aineisto-otteessa puhuja ei väitäkään omaa hyökkäämistään itsepuolustukselliseksi, mutta hän viestii sanavalinnoillaan ”jo ennen ku”, että väkivaltaisessa suhteessa pahoinpitelevän

puolison väkivalta on varmuudella toistuvaa ja voi siten aiheuttaa uhrin reaktiivisen väkivallan lisäksi myös oireellista, pelon vuoksi käytettyä väkivaltaa.

Toisessa sitaatissa nainen viittaa väkivallan sykliseen luonteeseen mainitessaan pahoinpitelemisen alkamisesta lievänä – jolloin nainen tulee implisiittisesti viestineeksi väkivallan pahentuvan jatkuessaan. Nainen puhuu kummassakin aineisto-otteessa myös päihdeongelmista, joiden yhteydessä väkivaltaa paljolti koetaan – päihdeongelmat voivat olla niin väkivallan syynä kuin seurauksenakin (ks. esim. Väyrynen 2009, Granfelt 1998). Puhuja selvittää ensimmäisessä sitaatissa päihdeongelmaisuuden aiheuttavan väkivaltaa ja toisessa sitaatissa vääristävän uhrin ajattelua, jolloin hän luulee aiheuttaneensa väkivallan ja kokee siitä syyllisyyttä.

Tutkimukseni naisista kaksi muutakin kuin edellisessä siteerattu puhuja mainitsivat päihdeongelmasta väkivaltaan liittyvänä naisia leimaavana ilmiönä. Toinen näistä naisista piti ihmisten yleistä suhtautumista päihdeongelmaisiin naisiin niin kielteisenä, että hänen mukaan ihmiset tuntuvat ajattelevan, että miesvaltaisissa alkoholistiporukoissa liikkuva nainen ”ei oo niinku tavallaan ihminenkään, että se on vaan joku juoppo nainen”. Toinen kolmesta päihdeongelmaisen naisen syyllistämisestä puhuneista naisista taas toi esiin lähipiirinsä sukupuolittuneet reaktiot hänen päihdeongelmaansa, joka kauhistutti sukulaisia enemmän kuin hänen lasten isän alkoholin liiallinen käyttäminen, sillä naisen äitiyttä pidettiin ilmeisesti tärkeämpänä kuin miehen isyyttä. Joka tapauksessa tämänkin tutkielman aineisto toistaa aiemmissa tutkimuksissa esitettyä havaintoa väkivaltaa kokeneiden naisten syyllisyydestä (Granfelt 1998, 145). Syyllisyys liittyy keskeisesti tutkimukseni naisten selontekoihin väkivallan uhriuden ja tekijyyden yhteenkietoutumia, kun syyllisyys saa pysymään väkivaltaisen puolison kanssa, mikä taas johtaa myöhemmin naisen omaan väkivallan käyttämiseen.

Tutkimukseni naisten selonteoissa yhteistä väkivallan uhriuden ja tekijyyden yhteenkietoutumatyylisiä riippumatta on siis asetelma, jossa mies pahoinpitelee naista ja jossa pahoinpitelijä henkilöityy entiseksi puolisosksi ja itsetunnoltaan heikoksi ihmiseksi, joidenkin naisten mukaan jopa narsistiseksi henkilöksi. Väkivalta on tullut suhteeseen järkyttävänä yllätyksenä, joka on kuitenkin salakavalan fyysisestä muunlaisiksikin pahoinpitelemisen muodoiksi laajennuttuaan ja normaalistumisprosessin myötä jähmettänyt naisen suhteeseen. Väkivallan päättymisen kuvaukset eroavat erityyppisissä yhteenkietoutumaselonteoissa. Tutkimukseni naisista

oireelliseksi kategorisoituvasta väkivallan yhteenkietoutumasta puhuneet haastateltavat eivät tuoneet esiin, miten olivat onnistuneet irrottautumaan väkivaltaisesta suhteesta. Eräs oireellisuusyhteenkietoutumalla uhriutumistaan ja väkivaltaansa selittäneistä naisista kuitenkin kategorisoi seuraavassa väkivallan jatkumisen uhrin vastuulle avaten kuitenkin ymmärrystä tällaisen uhrin toiminnalle:

- *No sit mulla oli vielä tästä, et loppuuko par-, tai loppuuko väkivalta ku suhde loppuu?*
- *Ei. Vain kohde vaihtuu.*
- *Mutta se, joka lähtee, tai pääsee pois siitä suhteesta, ni se pääsee eroon siitä? Vai..?*
- *Tai sitten se automaattisesti taas hakeutuu samanlaisen ihmisen seuraan. Tai sitten just päinvastasen... Mutta.. Monesti käy niinkin, että sit on vaan niin, niinku mää sanoin iteki, vaikka nuori onkin ollu, ni siihen niin tottuu. Ettei oikein osannu elääkään ilman sitä. Et oli ihan ihmeissään, et mitä nyt tapahtuu, ku ei tuu turpaan. Ja tuli semmonen – mä olin tosi nuori sillon, 16—17, ni sitten muutaman vuoden jälkeen siitä, ni musta tuntu siltä, että ”eks toi toinen oikeesti enää välitä, tai oo yhtään mustasukkanen tai rakasta mua, ku se ei lyö mua”.. Niinku sillee.. Et jotenki tottu siihen, et se näyttää vaan niin vahvasti sen, että kuinka paljon se välittää, että se lyö mua sen takia, et jos mä vaikka katon liikaa toista miestä. Ni ohan se nyt aika kieroon menny ajatusmaailma jo.*

Puhuja selvittää uhriuden mahdollistuvan väkivallan kohteen nuoruuden ja kokemattomuuden vuoksi, mitä erittelin jo aiemmin tässä alaluvussa tarkemmin. Puhuja kuitenkin laajentaa uhrin väkivaltaan normaalistumisen suhteesta toiseen mahdollisesti jatkuvaksi. Nainen kategorisoi uhrin ajatusmaailman kieroutuneeksi, sillä uhri on naisen mukaan omaksunut ajatuksen väkivallasta tunteiden kiihkeyden merkkinä – millaiseksi osa väkivaltaa käyttäneistä miehistä sen on heidän haastattelututkimuksissaan itekin esittänyt (Nyqvist 2008; Hearn 1998). Oireellisen väkivallan yhteenkietoutumaselonteot siis ikään kuin pysähtyvät suhteen sisälle, vaikka väkivallan kohteena ollut ja väkivaltaa itse sen myötä käyttänyt nainen kuvailisikin oireiluaan useammassa eri parisuhteessa.

Oireellisuusselonteko oli aineistostani hahmottuneista väkivallan uhriuden ja tekijyyden yhteenkietoutumista yleisin: siihen vetosi viisi naista ja tutkimukseni ”seitsemäs nainen” ikään kuin käänteisesti. Hän perusti selontekonsa omasta väkivallattomuudestaan lapsuutensa oloihin, joiden kaltaisilla muut naiset selittivät väkivaltaan uhriksi ja tekijäksi ajautumistaan ja joista taas ”seitsemäs nainen” kertoi ottaneensa ennakoivasti omalla kohdallaan opiksi ja välttäneensä lapsuuden olojensa vuoksi päihteisiin sekaantumisen. Naisen selonteoissa väkivallan uhriuden kokemukset sijoittuivat lapsena koettuun biologisen äidin henkiseen laiminlyöntiin ja sijaisäidin

kuritusväkivaltaan, joiden aiheuttamasta uhriutumista hän ei oikeastaan puhu lainkaan. Hänen puheensa perusteella hän ei kategorisoi itseään lainkaan suhteessa väkivaltaan, joten hänen kategorisoinneissaan väkivallan kokijuuden ja tekijyyden sidettä ei oikeastaan ole lainkaan. Nainen ei edes puhu kokijuudesta ja tekijyydestä samassa yhteydessä, vaan erillisinä puheenvuoroina. Kutsuisin tämän naisen kertomaa muiden naisten puhumaan verrattuna oikeastaan ”parayhteenkietoutumaksi”, sillä nainen erottautuu sekä väkivallan kokijuudesta että tekijyydestä. Hänen kertomansa luo mielenkiintoisen kontrastin muiden naisten naisvangeille tutkimusten (esim. Comack & Brickey 2007) perusteella tyypillisemmille väkivallan yhteenkietoutumille ja muistuttaa, että naisvankien kokemusten kirjo on monipuolista. Erittelen mainittua kontrastia tarkemmin tutkielman seuraavassa luvussa.

Sitä vastoin saumattomasti ainakin sukupuolistuneen väkivallan tutkimuksessa jaettuun käsitykseen naisen väkivallasta hänen aiemman erittäin raa'an ja pitkäaikaisen väkivallan kohteena olemisensa seurauksena (ks. esim. Hester 2012, 1068; Huss et al. 2006, 1064) sopii tutkimukseni naisista kahden rakentama oireellisuusyhteenkietoutumapuhe. Nämä naiset määrittivät oman uhriutensa ja väkivallan käyttäjäjyhtensä parisuhteista alkavaksi ja päättyväksi, ja heistä toinen toi tämän yhteenkietoutumistavan muutamia kertoja yksinkertaisena eksplisiittisenä mainintana esiin, kuten seuraavassa puheenvuorossa:

Niin ku nainen on saanu tosi kauan turpaansa, oikein kunnolla, ni jossain vaiheessa – et melkein kaikki nää tapaukset, mitä on täällä linnassakin – ni, ni jossain vaihees nainen saa tarpeekseen. Ja niinku sitten se puolustautuu, ja yleensä se on se veitsi siellä kotona sitten, ja ja sitten niinku siitä sitten istutaan, naiset istuu täällä. Et kyl nää, niinkun varmaan mun tuomioillani.. Niin kyllä voi sanoo, että suurin osa naisista on, on tota niin hakattuja naisia. Joo. Että se vaan tulee, semmonen, semmonen sitte, että.. et tota nin.. No, nainenhan se on sitten loppujen lopuks käyny siihen, mutta.. Suomen laki ei niinku hirveesti tunne itsepuolustusjuttuja, eikä tämmösiä, että jos, jos käy niinku veitseen kiinni ja sillä sit huitasee nainen, ni, niin tota se on sit siinä. Että yleensä nainen istuu siitä aina ainakin sen.. sen neljä ja puol vuotta.

Siteerattu nainen kategorisoi suurimman osan vankilaan joutuneista naisista väkivallan uhreiksi, mitä hän perustelee omilla havainnoillaan vankilamaailmasta, jossa on kohdannut naisia, joilla on ollut samankaltainen kohtalo kuin hänellä itsellään. Vaikka nainen puhuu uhriutuneista naisista, jotka ovat henkeään puolustaakseen tarttuneet väkivaltatilanteessa aseeseen, nainen tuo esiin myös uhrille kumuloituneet tunteet, jotka voivat purkautua väkivaltaisina. Patoutuneet tunteet purkautuvat

ilmeisesti nimenomaan väkivaltatilanteessa, eivät itsenäisesti, sillä nainen kytkee väkivallasta ”tarpeeseen saamisen” seuraavassa virkkeessä sitten-sanalla puolustautumiseksi. Puhuja perustelee vankilaan joutuneiden naisten uhritaustaa omalla ikään kuin kokemusasiantuntijan tiedollaan, jota taas oikeusjärjestelmässä ei huomioida, kun naisen väkivallan käytön konteksti, eli uhriuden aiheuttama itsepuolustus, ohitetaan. Väkivaltaa käyttänyt nainen on paitsi välittömän parisuhdeväkivallan uhri, myös yhteiskunnan säälimättömät asenteet tuomion muodossa kokeva oikeusjärjestelmän altavastaja. Yllä siteeratusta puheenvuorossa naisen käsitys naisten väkivallan käyttämisestä ja vankilaan joutumisesta stigmatisoivempina kuin miesten tapauksissa ei käy ilmi niin selvästi kuin hänen haastattelukokonaisuuksissaan. Nainen kuitenkin nojaa kategorisaatioissaan samanlaisiin diskursseihin, joita ainakin viktimitisaatiovaikutteisessa naisvankitutkimuksessa esitetään naisten väkivallasta – se on reaktiivista itsepuolustusta, joka kuitenkin stigmatizoi naisen (ks. esim. Kruttschnitt & Gartner 2008; Lattu 2008, 177; Comack & Brickey 2007, 3). Otteen puhujan kategorisointi henkii viktimitisaatioajatteluun liittyvän battered women syndrome -teorian asetelmaa erittäin vähäisen toimijuuden omaavasta naisesta, jolta väkivaltaisesta parisuhteesta irrottautuminen onnistuu helpommin omalla väkivallalla kuin muin keinoin, sillä naisen toimintakyky on väkivallan vuoksi lamaannutettu. (Ks. esim. Lattu 2006, 176–177.)

Kolmanneksi mainitussa yhteenkietoutumatyypissä, joka perustuu vakioparille syy-seuraus, uhriuden ja oman väkivallan tekijyyden aikajänne oli pidempi kuin edellä esitellyssä reaktiivisessa väkivallassa. Seurauksellisuusyhteenkietoutumassa oma uhrius ja väkivallan käyttö eivät todentuneet saman ihmissuhteen (siis parisuhteen) sisällä. Seuraavien lainauksien puhuja kategorisoi aiemmassa siteeratun naisen tapaan oikeuden sivuuttaneen hänen tuomiotaan langettaessaan hänen pitkäaikaisen rankan uhriutensa ja katsoneen yksiulotteisesti hänen yhtä väkivaltaista tekoaan. Seuraavassa siteerattu nainen kertoi erittäin rankasta parisuhdeväkivallan uhriutumisesta useammassa parisuhteessaan, mutta hänet vankilaan ajanut teko oli itsepuolustuksellisen väkivallan käyttöä väkivaltaista miestä kohtaan, jonka kanssa nainen ei ollut lähisuhteessa. Ensimmäisessä aineisto-otteessa nainen kategorisoi itsensä tosiasiallisesti epäväkivaltaisena ihmisenä ja toisessa puheenvuorossaan hän kertoo todellisen luonteensa vastakkaiselle ulkopuolisten käsitykselle hänen itsepuolustuksellisesta väkivallan teostaan perustuvasta epäreilusta kohtelusta:

- - [Y]hteiskunta tuomitsee väkivallan kaikissa muodoissaan ja muuta, mut nimenomaan sen syntyperää tai sitä, että mistä se johtuu – Niinku tässä munki tapaukses nyt -- että niitä niinku paskat kiinnostaa, oonko mä joskus väkivaltaa kokenu vai en, ku ne ei tajuu semmost tilannetta, nimenomaan tää käräjäoikeus, ne vaan lukee siitä paperilta, mitä on tapahtunu, niinku sen tilanteen. Siinä ei vaikuta tausta. Et mä sanon, et jos minut, et mä en oo, niinku jos mut ajetaan semmoseen tilanteeseen, että mulla on seinä vastassa, kaikkialla näin ja mut uhataan tappaa tähän ja muuta, ni näillä taustoilla.

Aineisto-otteissa puhuva nainen on haastattelun aikana tehnyt selkoa väkivallan kokemuksistaan haastattelun mittaan hyvin konkreettisesti ja yksityiskohtaisesti kertoen, joten hänen selontekonsa väkivallan uhriuden ja tekijyyden seurauksellisesta yhteenkietoutumasta on varsin vastaanpanematon. Oikeusjärjestelmässä naisen selonteon rakentamaa kuvaa hänen väkivaltansa välttämättömyydestä ja viattomuudesta ei kuitenkaan ole hyväksytty. Samanlainen kokemus oli tutkimukseni naisista kaikilla neljällä taposta tuomituilla. Näiden naisten selonteoissa siis väkivaltaisen suhteiden kehityskaari päättyi traagisesti joko suhteen sisällä tai sen seurannaisvaikutuksena väkivaltaiseen itsepuolustukseen, josta naista rangaistiin.

Naisten väkivallan uhrius ja tekijyys siis kietoutuvat toisiinsa parisuhteen kontekstissa, jota luonnehtii ylitsepääsemätön alistettuna oleminen, jota uhri oirehtii erittäin todennäköisesti päihteidenkäytöllä, väkivaltaan normaalistuen ja omalla väkivallallaan. Täsmennän tutkimukseni naisten yhteenkietoutumaselontekojen eroja syvällisemmin tutkielman seuraavassa luvussa. Pohjustettakoon tässä yhteydessä yhteenkietoutumatyylien eroja ja toisaalta yhtäläisyyksiä kuitenkin vielä niiden nivoutumisella laajempaan keskusteluun väkivallan sukupuolittuneisuudesta ja sen puutteesta.

5.2 Väkivallan sukupuolittuneisuutta puoltavat ja kieltävät diskurssit

Tarkastelen erikseen tutkimukseni naisten tapaa työskennellä mies-nainen-vakioparilla väkivallan uhriuden ja tekijyyden yhteenkietoutumisen selonteoissaan. Tutkimukseni naisten väkivallan tekijyyden ja uhriuden yhteenkietoutumia kuvaavien selontekojen perustana oli siis naisten omasta väkivallasta puhuessaan miespuolisen väkivallan tekijän heille aiheuttama uhrius ja uhriudesta seurannut itsepuolustuksellinen väkivallan käyttäminen miestä kohtaan. Tämän tutkielman aineistossa väkivalta on varsin sukupuolittunutta – miehet ovat väkivallan aloitteellisia käyttäjiä ja naiset selontekojensa perusteella pääasiassa uhreja. Tutkimukseni naisista kuitenkin suurin osa

haastoi käsitystä väkivallan sukupuolittuneisuudesta vetoamalla sitä torjuviin diskursseihin, jolloin he siis selvittivät väkivallan olevan heidän omista kokemuksistaan huolimatta pikemminkin sukupuolineutraali kuin sukupuolistunut ilmiö. Osa naisista sen sijaan vetosi aktiivisesti väkivallan sukupuolittuneisuuden puheen miehistä väkivallan käyttäjinä ja naisista uhreina ja korkeintaan väkivallan uhrista väkivallan tilanteen pakottamaksi tekijäksi.

Tutkimukseni naisista suurin osa pääsääntöisesti vastusti sukupuolittuneen väkivallan diskurssia. Toisaalta kaikki naisista käyttivät niin sukupuolittuneisuutta kuin sukupuolineutraaliutta kategoriointinsa kontekstina, toiset enemmän ja toiset vähemmän. Sukupuolineutraaliuteen naiset vetosivat puhuessaan miesten ja naisten väkivallan määristä ja sukupuolesta riippumattomasta kyvykkyydestä väkivaltaan. Suurin osa naisista mainitsi vähintään ohimennen, että oletusarvoisen miesten väkivallan lisäksi myös naiset kykenevät väkivaltaan, mitä osa naisista vielä avasi tarkemmin naisten väkivallasta puhumalla. Osa naisista kuitenkin puhui väkivallasta myös miehisenä vallan käytön muotona, joka aiheuttaa naisille kielteisempiä seurauksia kuin väkivaltaiselle miehelle.

Hahmotan tutkimukseni naisten väkivallan sukupuolittuneisuuteen liittyviä diskursseja feministisen tutkimuksen erittelemien eriävien tasa-arvokäsitysten tuotteina. Jaana Kuusipalon (2002) mukaan tasa-arvokäsitykset voivat perustua 1) liberaalifeminismissä julistettuun ja suomalaiseen maltilliseen konsensusajatteluun sopivaksi sukupuolineutraaliuteen, jossa korostetaan naisten ja miesten samanlaisuutta, 2) naisten ja miesten eroa alleviivaavaan ja vaalivaan radikaalifeminismiin ja 3) sukupuolen moninaisuutta korostavaan jälkimoderniin feminismiin. Tutkimukseni naisista kukaan ei kutsunut itseään feministiksi, eikä aihe ollut eksplisiittisesti haastatteluissa esillä lukuunottamatta kahden naisen lyhyttä sivuhuomautusta feminismitematiikasta. En myöskään itse puhunut haastatteluissa feminismistä(ni), joskin mainitsin itseäni esitellessäni kiinnostuneeni väkivallasta sukupuolistuneena ilmiönä sukupuolentutkimuksen sivuaineopintojeni vuoksi. Luultavasti tämä maininta kirvoitti mainituissa kahdessa naisessa haastattelujen aikana kommentit, joissa toinen nainen sanoi pitävänsä parisuhteen tasavertaisuutta tärkeänä, vaikka hän ei olekaan kovin feministinen ja joissa toinen nainen arveli feministien pyrkimysten lisätä naisten valtaa aiheuttavan naisille ”tarpeen päästä niskan päälle”, jonka myötä he terävällä verbaliikallaan saattavat aiheuttaa miehille ja kanssanaisille ”epävarmuuden tunteita”.

Tasa-arvokäsitykset välittyvät myös väkivallan erilaisiin hahmotuksiin arkiajattelusta lähisuhdeväkivallan jännitteiselle tutkimusalalle. Tutkimukselliset viitekehykset voi jakaa väkivallan sukupuolittuneisuuden suhteen miesten ja naisten väkivaltamäärien ja -tyylien samankaltaisuutta korostavaan perheväkivaltatutkimukseen tai ”sukupuolisymmetriatutkimukseen” ja asymmetrisen sukupuoliasetelman tutkimukseen, jota edustavat naiseen kohdistuvan väkivallan koulukunta ja sukupuolittuneen väkivallan viitekehys. Sukupuolineutraalin perheväkivaltatutkimuksen havaintojen mukaan miesten ja naisten väkivalta perhesuhteissaan on yhtä yleistä, sukupuolittuneen viitekehysten mukaan taas miesten väkivalta on yleisin lähisuhdeväkivallan muoto. (Ks. esim. Holma & Partanen 2008; Hautanen 2005, 68–70; Keskinen 2005a, 32–34; Keskinen 2005b, 92–116; Nyqvist 2004, 102–105; Husso 2003, 41–43.) Viitekehysten tuottama tieto voi olla niiden ontologisten ja metodologisten lähtökohtien vuoksi jopa keskenään täysin päinvastaista (Piispa 2011, 16). Suomalainen väkivallan tutkimus ja auttamistyö on kehittynyt pitkälti sukupuolisokeaksi kritisoidun perheväkivaltadiskurssin ympärille (Husso 2003, 41–42; Jokinen 2000, 24–25; Keskinen 2005b, 16; Nyqvist 2004, 101). Perheväkivaltadiskurssissa parisuhteen väkivaltaisuuksien katsotaan olevan osa tasaveroisten osapuolien riitaa, ja vaikka kiistakumppaneina ovatkin mies ja nainen, ei tilanteen sukupuolittuneisuuteen kiinnitetä huomiota (Husso 2003, 41; Keskinen 2005b, 14).

Haastatteluihin välittyi nähdäkseni selvästi erilaisten lähisuhdeväkivallan diskurssien ohella myös erilaisten tasa-arvokäsitysten muovaamia diskursseja, joista tutkimukseni naisten puhe liittyy väkivallan sukupuolittuneisuutta kieltäessään liberaalifeministiseen sukupuolten tasaveroisuusajatteluun sukupuolten (aiheuttamat sosiaaliset ja yhteiskunnalliset) erot väkivallassa minimalisoidessaan. Samaa eroista irrottautumista on luettavissa perheväkivaltadiskurssissa. Sitä vastoin naisten puhe väkivallan uhriuden ja tekijyyden ja väkivallan ”miehisempien” ja ”naisellisempien” muotojen erilaisuudesta juontuu osaltaan radikaalifeministiselle sukupuolierojen käsitykselle. Sukupuolia käsitetään tällöin olevan kaksi, mies ja nainen, ja näiden kahden vastakohtaisen sukupuolen katsotaan täydentävän toisiaan, eli sukupuolikäsitys on komplimentaarinen. Naiseen kohdistuvan väkivallan diskurssissa oletetaan siinäkin olevan jonkinlainen essentiaalinen naisellisuus, jota väkivalta rikkoo. Tämän tutkielman tutkimusasetelman lähtökohtana taas on allekirjoittaneen opiskelijan postmodernistispainotteinen käsitys sukupuolesta kaksijakoisuuden ylittävänä materiaalisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakentuneena ilmiönä,

jonka ohella ihmisten elämän mahdollisuuksia ja todellisuuksia rajaavat sukupuolen kanssa risteävät muut keskeiset yhteiskunnallisen jaottelun kategoriat, kuten seksuaalisuus, ikä, etnisyys, kansalaisuus ja terveys/vammaisuus. Näiden erilaisten sukupuoli- ja tasa-arvokäsitysten kohtaaminen sai naiset rakentamaan mies-nais-vakiopariin perustuvia selontekoja naisista väkivallan pääasiallisina uhreina ja toisaalta naisten kyvykkyydestä yhtä julmaan väkivaltaan kuin mitä miehetkin ovat käyttäneet ja väkivallasta kaksinapaisen sukupuoliasetelman luonnollistamasta miesten väkivallan fyysisyyspainotteisuudesta ja naisten väkivallan henkisyyspainotteisuudesta. Muutamat naisista toivat myös esiin sukupuolittuneen väkivaltakäsityksen – jonka mukaan miehet ovat aina pahoinpitelijöitä ja naiset uhreja – mahdollistaman naisten sepittämän väkivallan naisten vallankäyttönä.

Seuraavassa eräs tutkimukseni vanhempiin, yli 40-vuotiaisiin naisiin lukeutuvista osallistujista tuo esiin väkivallan uhrin konnotoitumisen naiseksi, mitä vastoin kahdessa alemmassa sitaatissa tutkimukseni nuorempiin naisiin kuuluva puhuja erottautuu houkuttelevasta uhrin naiseksi kategorisoimisesta:

– *No sitten kysyisin, että millanen on väkivallan kohde, millanen ihminen hän on?*
– *No mä katon, et väkivallan kohde on.. monesti nainen, että.. että se on niinkun rahallisesti ja, ja.. siis monessa asiassa, nainenhan joutuu niinku lapset, nainen on niinku, suojelee lapsia, ja ja, suojelee niinku sitä, että, että jopa sitäkin, että häpee, että on niinkun, niinkun.. joutunu kokemaan tällöisiä ja miltä näyttää ja ja ja.. Se ei oo vaan hyväksyttävää jotenki, että, että.. Että aina kun nainen on jossain vaikeuksissa, niin.. Niin sit taas jos mies on, niin se.. se on jotenkin.. jopa hienoo. Että mies, mies käyttää väkivaltaa ja miehet on sitä ja miehet on tätä.*

– *Kuka on fyysisen väkivallan kohde yleensä?*
– *No yleensä varmaan.. Heikompi. – Tekis mieli sanoo nainen, mutta ku se on ennen just tai yleensäki sitä niin paljon hoetaan, että kun ”mies lyö naista”, ku se ei mee enää niin, vaan pelkästään. Mutta heikompi ihminen.*

--

– *Mää jäin kiinni tohon, ku sää sanoit, että ”ei voi enää sanoo, että naiset on vaan väkivallan uhreja”, että minkä, millon niinkun sun mielestä on tapahtunu se käänne, että naisekki on selvästi niinkun muutaki ku vaan uhreja väkivallassa?*

– *No en mä osaa sanoo, et oikeestaan, että millon, mutta ku.. Naisilla on taipumusta vaan.. No totta kai sitä ny huomaa joka paikasta niinkun – ja varsinki tällee vankilaelämässä – että kun ”se hakkas mua joka päivä ja blaablaablaa”, ni sitten että ”mitä sä sit teit?”, että niinkun. Siis.. No miettii, et naisvankien määrä kasvaa koko aika.. Enkä mää tiä, missä vaiheessa se muutos on tapahtunu, mutta se niinkun.. Mä en millään tarkota sitä – sanon vielä kerran, että on oikeutettua lyödä yhtään ketään missään tilanteessa, mutta se niinkun..*

semmonen.. joittenkin naisten marttyyriepustus siitä, kuinka mies juo ja hakkaa.. Ni se lähtee joskus oikeesti ihan lapasesta, sillee et menee tosissaan hermot. Niinku kuunnella sellasta – vaikka se varmasti joissain tilanteissa onkin niin, mutta se ei tarkoita sitä, että sillon silti voi ite kohdella niinkun toista osapuolta miten sattuu. Ja se, että.. Ku sitte jotkut sanoo, että he vaan heittelee tavaroita tai rikkoo paikkoja, niin en mä nyt tiedä, onks se yhtään sen kivempaa, että hajottaa kotia ja sit jos toinen lyö kerran päähän, ni sitte se on maailmanloppu.

Ensinnä siteerattu vanhempi nainen kategorisoi väkivallan uhriksi pääsääntöisesti naisen, jolla on taloudellisia ja monenlaisia muita ongelmia, mutta joka väkivallan uhriudestaan huolimatta tahtoo kantaa hoivaavana naisena vastuun lapsistaan ja jopa väkivaltaisen miehensä maineesta. Puhuja korostaa uhriutuneen naisen yritystä pärjätä väkivallasta huolimatta, sillä puhujan mukaan kulttuurissamme ongelmassa oleva nainen leimataan kielteisesti. Nainen toi haastattelussaan esiin, kuinka hän itse on kokenut jääneensä sosiaalisten ongelmiansa kanssa vailla apua avunpyynnöistään huolimatta ja kuinka se on johtanut hänen väkivallan käyttöön, joka taas on johtanut naisvankeuteen omine lieveongelmineen. Ensimmäisen puhujan esitys naisesta ongelmista selviytymistä kiivaasti vaativien asenteiden kohteena on osa hänen selontekoaan siitä, miksi hänen väkivallan uhriutensa ja tekijyytensä ovat voineet kietoutua yhteen. Vaikka nainen on siteeratusta puheenvuorossaan puhunut yleisellä tasolla naisista väkivallan pääasiallisina uhreina, hän on esimerkeillään selvittänyt omaa väkivaltataustaansa.

Kahden jälkimmäisen sitaatin puhuja taas myöntää väkivallan uhrin konnotoituvan helposti naiseksi, mutta puhuja kieltää uhriuden ja väkivallan tekijyyden sukupuolittuneisuuden mustavalkoisuuden. Nainen erottautuu niistä vankilassa kohtaamistaan naisista, jotka loputtomasti konstruoivat itseään viattomina uhreina ”marttyyriepustuksillaan”. Puhuja tietää olevansa vaarassa tulla tulkituksi toisten ihmisten uhriuden oikeuttajana, joten hän eksplikoi olevansa kaikenlaista väkivaltaa vastaan. Kuten nainen itsekin sanoo, ei hänen puheenvuoroaan tule tulkita osoitukseksi hänen väkivallan sallivuudestaan. Kyse on nimenomaan omaa väkivaltaansa vähätteleviksi, ”martyyreiksi” kategorisoituvista naisista erottautumisesta. Nainen myös pyrkii selonteollaan pitämään esillä väkivallan monimuotoisuuden – väkivaltaiset teot ovat muutakin kuin toiseen käsiksi käymistä ja väkivallan kokemuksiin voi käsitellä monella tapaa, mieluiten myös omaa osallisuuttaan pohtien. Puhujan mukaan naisten käyttämä väkivalta on tosiasiallisesti lisääntynyt, sillä naisvankien määrä on kasvanut. Sukupuolten tasaveroisuuteen väkivallassa vedonneet naiset

toivat esiin naisten väkivaltaisuuden lisääntymisen merkkinä nimenomaan naisvankiluvun kasvun, kun taas ensimmäinen puhuja ja kaksi muuta naista eivät pitäneet naisvankimäärän lisääntymistä suorana merkkinä naisten väkivallan lisääntymisestä. Kaksi naista sanoi, että naisten itsepuolustuksen määrä on saattanut kasvaa, mutta itsepuolustautuminen naisille suotakoon. Siteeratut kahden naisen puheenvuorot osoittavat, kuinka naiset perustivat selontekojaan sekä naisten väkivallan yhteiseen uhriutumiseen vetoamiseen että siitä ja toisenlaisista väkivallan kokijoista erottautumiseen.

Naiset kategorisoivat poikkeuksetta fyysisen väkivallan miehille tyypilliseksi pahoinpitelemisen muodoksi miesten naisia suuremman koon ja voimakkuuden vuoksi ja naisten tyypilliseksi väkivallaksi taas henkisen alistamisen, sillä tutkimukseni naisten mukaan naisilla on miehiä paremmat verbaaliset taidot. Toisaalta naiset puhuivat paljon miesten harjoittaman parisuhdeväkivallan moniulotteisuudesta, kun se oli niin ruumiillista kuin psyykkistäkin ja siksi niin lamaannuttavaa, eikä jättänyt parisuhteeseen tilaa resistanssille. Naiset mainitsivat ohimennen myös omasta kyvystään käyttää henkistä väkivaltaa. Eräs naisista teki poikkeuksellisesti selkoa omasta henkisestä väkivallastaan parisuhteissaan vedoten sekä entisten miesystäviensä että omiin piirteisiinsä:

– Mä en itse oikeastaan ikinä niinku.. joutunu parisuhtees pahemmin väkivallan niinku uhriks. Mutta oon saattanut harrastaa sitä, en oikeastaan fyysisesti niinkään.. kun psyykkisesti tai.. Se ei välttämättä oo ollu tarkotuksillastakaan, niinku mikään välttämättä, vaan niinku sitä on vahva persoona, niinku vahvat mielipiteet ja näin pois päin, niin sitte niinkun.. Niin mies on melkein omasta halustaan niin sanotusti ryöminyt tossun alle.. Mutta tota.. Mikä on sit aiheuttanu sen, että oon ollut myös tyytymätön suhteeseen, koska niinku kaipaa kuitenkin sitä tasaverosuutta. Eikä vaan niinku alistuvaa osapuolta.

– Mistä sää oot sit huomannu sen – ilmeisesti jälkikäteen oot ruennu miettiin – että sää oot ehkä ollu ite.. henkisesti vaikka väkivaltanen? Mistä sää oot niinku tajunnu sen sitte?

– No siitä lähinnä, niinku ettei sitä.. Ehkä sitä on tavallaan myös niinku ollu itsekäs, tai sillee niinku en oo välittäny niinkään.. Vaik mä oon nyt täällä itseasiassa prosessoinu tosi paljon monia asioita koskien itseeni. Sitä on niinku ollu tyytymätön itseensä tosi monissa eri asioissa ja näin pois päin tota, niin sitä on.. Sitten mäkään en oo niinku välittäny siitä, että jos.. partneri on esimerkiksi esittäny jonku toivomuksen. – Niinku että ”et lähtis tänään ulos” tai jotain, ni mä oon paskat välittäny, vaan lähteny joka tapauksessa. Jollon sille niinku automaattisesti tulee joko nöyryytetty tai heikko olo sitten, että ei oo.. mitään sanavaltaa tai niinku.. näin pois päin, ettei oo.. Oon mä tietysti kompromissejaki tehny ja joutanu, niinku.. Ehkä sitä on se tietty, elämäntilanteet huomioon ottaen.. ottanu jotenki, tuntenu jollain tavalla vetoa heikompiin miehiin, tai silleen.

Edellisessä selonteossa väkivalta parisuhteessa mahdollistuu ennen kaikkea kumppanin alistuvuuden vuoksi. Puhuja kategorisoi alistuvaksi puolisoiksi heikon miehen, joka ei onnistu saamaan naisystäväänsä noudattamaan toiveitaan. Heikon miehen vastinpariksi nainen kategorisoi itsensä vahvojen mielipiteiden persoonana, joka on mahdollisesti tullut käyttäneeksi henkistä väkivaltaa puolisoonsa, joskaan ei tarkoituksellisesti. Heikkoutta näyttää olevan se, että ”partneri” ei onnistu saamaan puolisoaan noudattamaan toiveitaan ja että heikko puoliso tyytyy tähän toistuvasti. Heikostakin osapuolesta hänen pyyntöjensä ohittaminen on pahasta, sillä se aiheuttaa hänelle häpeää, ”automaattisesti nöyryytetyn tai heikon olon”. Vahvaan persoonan kategorisointiin puhuja sisällyttää oman mielensä mukaan toimimisen, joskin vahva ihminen kaipaa vahvaa puolisoa, jotta suhteessa toimittaisiin tasaveroisesti, eikä aina toista alistaen. Koska nainen paikantaa henkisen väkivaltansa epätasavahvuisiin suhteisiin, kategorisoi hän samalla toivottavaksi, hyväksi ja siis väkivallattomaksi suhteeksi tasaveroisen kumppanuuden, jossa ei ole alistumista. Pohjimmiltaan henkisen väkivallan potentiaali perustuukin naisen kategoriointien mukaan suhteen epätasapainoiseen dynamiikkaan, ei suoranaisesti henkistä väkivaltaa käyttäneeseen puolisoon. Jos vahva persoona seurustelee toisen vahvan kanssa, ei kumpikaan puoliso salli alistamista, vaan nousee tarvittaessa vastustamaan sitä.

Puheenvuoronsa aikana nainen kuitenkin pyöristää selontekoaan kertoen diskursiivisin puskurein, kuten sanoin ”ehkä”, ”tavallaan” ja ”myös” pehmentäen, että hänen oman vahvan luonteensa ja puolison heikkouden lisäksi hänen henkisen kaltoinkohtelemisensä taustalla on ollut osittain hänen itsekäs käyttäytymisensä, johon hän on aiemmassa elämässään sortunut ja jota hän nyt retrospektiivisesti arvottaa epätoivottavaksi toiminnakseen. Vahvuuden ilmentäminen itsekkäällä toiminnalla puolison toiveiden kustannuksella on naisesta epätoivottavaa käytöstä, toisaalta myös itsekkyyden mahdollistavat epätasaiset suhteet kategorisoituvat epätoivottaviksi. Naisen selonteossa suhteen moraalijärjestyksen rikkomisen henkisellä väkivallalla perustuu kummankin puolison luonteiden yhteensopimattomaan yhdistelmään, ei niinkään yksilön toimintaan. Puhuja tulee osoittaneeksi pohtivansa myös oman toimintansa väkivaltaisuutta, mutta erottaen samalla tahallisista ja alistamisen halusta puolisoaan henkisesti pahoinpitelevistä ihmisistä. Periaatteessa naisen erottautumista suunnitelmallisesta väkivallasta tukee jo hänen sukupuolensa – parisuhteiden väkivallan tutkimusten mukaan kun naisten parisuhteissa käyttämä väkivalta on harvemmin kokonaisvaltaista alistamista, jollaisena taas miesten parisuhdeväkivaltaa on sukupuolistuneen

väkivallan viitekehäksessä menneinä vuosikymmeninä tehty tunnetuksi (Hester 2012, 1068; Heiskanen & Piispa 2010, 23; Dunn 2005, 2; Johnson & Ferrado 2000, 949).

Kiinnostavaa oli myös kahden tutkimukseni nuoremmista naisista esiin tuoma tekaistu väkivalta, jollaisena he mainitsivat naisten perättömät raiskaussytyökset miehille, joiden kanssa naiset olivat omasta tahdostaan harrastaneet seksiä sekä toisen näistä naisista mainitsema ”usean naisen” tapa levittää tekaistuja juoruja erosta katkeroituneena entisen poikaystävänsä väkivallasta. Naisten ”asemansa väärinkäytön mahdollistamaa” miesten syyttelyä väkivallasta, jota nämä eivät tosiasiallisesti naisia kohtaan ole käyttäneet, voi pitää eräänlaisena naisten henkisen väkivallan muotona, eräänlaisena naisten parisuhteisiin liittyvänä ”paraväkivaltana”, olemattomana väkivaltana, joka kuitenkin saa oman todellisuutensa materiaalisine seurauksineen syytetyn miehen maineen tahrautumisesta mahdollisesti rikostutkintaan asti. Huomautettakoon, että kumpikin tekaistusta väkivallasta maininneista naisista ryhtyi puhumaan tekaistusta väkivallasta vastatessaan haastattelijan naiseen kohdistuvan väkivallan diskurssia selvästi implikoineisiin sanomisiin. Näin toinen naisista kertoo tekaistusta väkivallasta:

- *No tota, ku musta tuntuu, että sää oot miettiny näitä aika paljon yhteiskunnalliseltaki kannalta, ku sää tuot aina välillä sitä esiin, niin mistä sää aattelet, että sitten esimerkiks suomalaisessa yhteiskunnassa johtuu se, että raiskauksesta ei saa kauheen pitkiä tuomioita?*
- *En tiää, mut se on myös vaikee sanoo välillä, mikä on raiskaus, koska niitä on sellasiikin naisia esimerkiks paljon, jotka.. sanoo, että niinku – ne on vihasii jolleki entiselle tai jotain muuta, ei vaan tykkää jostain ihmisestä tai katuu, että on harrastanu seksiä jonku kanssa, ja sitte niinku sen takia sanoo, että se on raiskannu. Että yhtä mun ex-jätkää syytettiin, yks muija syytti sitä raiskauksesta, mutta tota myöns sitte lopuks, että ei se oikeesti ollu.*
- *Okei..*
- *Et se oli ihan vapaaehtosesti maannu sen kanssa, ja sitte sitä oli vaan kaduttanu myöhemmin. Että noi on vähän niinku vaikeita tilanteita, ellei niinku.. raiskatut tulee niinku poliisiasemalle hakattuna ja siemennesteet vielä sisällänsä, niin sit on vaikee sanoo. Ja jotku ihmiset ymmärtää esimerkiks joutuneensa niinku.. raiskauksen kohteeks vasta niinku vuosikausia myöhemmin. Että kun kuulee esimerkiks jostain samantyylisestä tapauksesta, missä niinku on henkisesti ahdistettu siihen tilaan, että on niinku antanu jolleki. Ni mä luulen, et se on niinku.. vaikee määritellä niinku kaikkia niitä, niinku jotka tulee, että kuinka moni niistä ilmoituksista, mitä vuodessa tehdään, että kuinka moni on oikeesti aitoja. Mut ne on kuitenkin mun mielestä sellasii asioita, mitkä pitäis tutkia siinä tapauksessa kunnolla.*

Aineisto-otteen aluksi tutkija kehuu haastateltavaansa tämän ”yhteiskunnalliselta kannalta” pohtimista vastauksista naisen puhuttua aiemmin esimerkiksi siitä, miten sallittu käytös on sukupuolittuneesti jakautunut erilaiseksi miehille ja naisille muun muassa väkivallan käyttämisen

hyväksyttävyyden suhteen. Nainen aloittaa vastauksensa tutkijan aineisto-otteen alussa esittämään kysymykseen tuomalla keskusteluun aidosti raiskauksen uhriksi joutuneiden naisten vastinpariksi väkivaltasyytöksiä tekaisevien naisten kategorisoinnin. Nainen autentisoi tekaisijanaisten kategorisaatiota omilla kohtaamisillaan näiden naisten kanssa. Haastateltava asettuu vuorovaikutustilanteessa asiantuntijaposition tuoden väkivallan kirjaviisaalle, haastattelun alussa itsensä sukupuolentutkimusta opiskelleeksi esitelleelle ”alustavalle asiantuntijalle” esiin väkivaltatapauksen selvittämisen monimutkaisuuden sen sijaan että nainen tarttuisi tutkijan selvästi tarjoamaan vastausmalliin yhteiskunnan epätasa-arvoisuudesta naisille. Puhuja autentisoi asiantuntijuuttaan lähipiirinsä kokemuksilla ja toisaalta vedoten psykologiseen asiantuntijuuteen, jonka terminologiaa hän käyttää puhuessaan minäkuvan vääristymisestä ja kertoessaan raiskauksen kaltaisen traumaattisen kokemuksen torjumisesta.

Nainen kuitenkin lähtee tekaistusta väkivallasta puhuttuaan lähentymään myös tutkijan kalastelemaa näkökulmaa siitä, että raiskaustapaukset tulisi selvittää perusteellisesti, jotta seksuaalisen väkivallan käyttäjät saataisiin vastuuseen. Tutkijan kalasteluyrityksestä huolimatta nainen ei vastannut kysymykseen raiskaustuomioiden ankaruuden puutteesta vetoamalla naisen arvon ja raiskauksen merkityksen yhteiskunnalliseen vähättelyyn, mutta hän sivusi asiaa tuomalla esiin tapauksia tutkivan poliisin hankaluudesta tunnistaa tekaistujen syytteiden seasta aidot tapaukset. Naisen selonteon voi tulkita monipuolistuksena tutkijan tarjoamaan kuvaukseen seksuaaliseen väkivaltaan vain vähäisin tuomioin puuttumisesta tuomalla esiin erinäisiä syitä, joiden vuoksi suhtautuminen raiskaussyytöksiin on mahdollisesti kehittynyt skeptiseksi. Toisaalta naisen puheenvuoron voi tulkita myös liian kyseenalaistamattomasti sukupuolittuneen uhri-tekijä-vakioparin kriittiseksi tarkasteluksi sen aiheuttamien ennako-oletusten mahdollistamista naisten väkivaltasyytösten väärinkäytöksistäkertomisena.

Myös eräs tutkimukseni vanhempaan ikäluokkaan kuuluvista naisista toi esiin naisten mahdolliset aiheettomat raiskaussyytökset puhuessaan edellisen aineisto-otteen puhujan tapaan hankaluudesta selvittää, onko kyse ollut aidosta seksuaalisen väkivallan tapauksesta vai tapauksesta, jossa syyllisiä ovat sekä mies että nainen, jos nainen on ilmaissut halunsa keskeyttää intiimi toiminta vasta hyvin myöhäisessä vaiheessa. Tämänkin naisen tapauksessa hänen huomautustaan naisen vastuullisuudesta väitetyissä raiskaustapauksissa edelsi tutkijan provokatiivinen, selvästi naisiin

kohdistuvan väkivallan diskurssiin sitoutumisesta viestivä väite yhteiskunnan syyllistävästä ja kyseenalaistavasta asenteesta raiskauksen uhria kohtaan (tutkijan mainittua esimerkkinä raiskatun naisen habituksen ja reittivalintojen ynnä muun vaikutukset uhrin kohteluun).

Hämmentävää on, että vaikka perättömistä raiskauspuheista maininneet nainen toivat haastattelussa eksplisiittisesti esiin sen, miten he eivät näe raiskauksille lieventäviä asianhaaroja eivätkä ylipäätään vähättele toisen ruumiillisen koskemattomuuden loukkaamista, nämä naiset vetosivat kuitenkin osaan niistä diskursseista, joilla raiskauksen uhrien kertomaa on kyseenalaistettu (ks. Randall 2010). Kyseenalaistus on liittynyt paitsi kuuluisaan naista tämän päihtyneisyyden ja/tai vaatevalintojen vuoksi raiskatuksi tulemisesta vastuuttavaan diskurssiin (Keskinen 2005, 71; Randall 2010, 413) myös tutkimuksen naisten mainitsemaan ajatukseen raiskauksesta syyttämistä ”naisellisena” kostona (Jokila 2008, 432). Helena Jokilan mukaan naisten raiskauskertomuksiin on oikeustieteellisesti suhtauduttu lähtökohtaisesti epäilevästi, mikä perustuu 1600-luvulta asti eläneeseen ajatukseen raiskaussyytöksen esittämisen helppoudesta ja syytetyn vaikeudesta puolustautua sitä vastaan.

Kiinnostavaa on, että tutkimukseni neljästä naisesta, jotka eivät tuoneet esiin kokeneensa seksuaalista väkivaltaa, kolme vastasi tutkijan esittämiin raiskauksen naisuhrin syyllistämisväitteisiin niiden rinnalle tekaistun väkivallan esiintuoden, kun taas seksuaalista väkivaltaa kokeneet kolme naista eivät puhuneet lainkaan tekaistusta väkivallasta – päinvastoin heistä kaksi puhui seksuaalisen väkivallan uhriuden tunnustamisen ja sensitiivisen kohtelun tärkeydestä. Kuten tekaistuista väkivaltasyytöksistä maininneet naiset itsekin eksplisiittisesti toivat esiin, he eivät suinkaan tahtoneet vähätellä kenenkään väkivallan kokemuksia. Mahdollisesti näillä naisilla oli kuitenkin tarve tuoda esiin seksuaaliseen väkivaltaan liittyvät moninaiset asetelmat, joista osa on aitoja ja osa tekaistuja, kun taas seksuaalista väkivaltaa omakohtaisesti kokeneille naisille valheelliset raiskaussyytökset eivät tulleet (ainakaan relevantteina) mieleen seksuaalisesta väkivallasta puhuttaessa.

Ylipäätään sukupuolen merkityksestä väkivallassa puhuminen kontekstoituu sukupuolineutraalin ja sukupuolistuneisuutta korostavien diskurssien muotoilemaan viitekehykseen, joka saa puhujat intuitiivisesti tuomaan selonteoissaan esille, kumpaa diskurssia he kannattavat. Näin oli myös Kate Lockwood Harrisin ja kollegoidensa (2012) tutkimuksessa, jossa fokusryhmähaastattelussa

keskustelleiden korkeakouluopiskelijoiden puhetta luonnehti selontekotarve väkivallan sukupuolistuneisuudesta puhuttaessa. Puhujat eivät sen sijaan kokeneet tarvetta antaa selontekoa käyttämänsä diskurssin valinnasta tarkastellessaan parisuhdeväkivaltaa yksilöpsykologisena ongelmana. Lockwood Harrisin et al. mukaan puhujat allekirjoittivat yksilökeskeisen kulttuurin jäsenenä käsityksen, jonka mukaan tasa-arvo oli jo saavutettu, joten sukupuoleen ei enää tarvitse kiinnittää huomiota. Individualistisessa hengessä ongelmalähtöistä sukupuolistuneisuuden diskurssia pidetään niin ikävänä, että puhujille on ehdollistunut tarve erottautua eksplisiittisesti rakenteisiin vetoavista ilmiöiden sukupuolittuneisuusselityksistä. Samanlaisia viitteitä oli luettavissa omasta aineistostani, jossa väkivallan käyttäjää patologisoitiin medikalisoivin termein, mutta väkivallan sukupuolittuneisuuden noustessa esiin aihe torjuttiin tai sivuutettiin väkivallan tasapuolisuudesta mainiten.

Voidaan summata, että tutkimukseni naisten eriävät tavat ottaa väkivallan uhriuden ja tekijyyden yhteenkietoutumia perusteleviin selontekoihinsa vaikutteita erilaisesti orientoituneista väkivallan sukupuolittuneisuus- ja tasavertaisuuskäsityksistä olivat naisten keino yhdistää ja erottaa itseään toisista väkivallan käyttäjien kategorian jäsenistä. Naisten ja miesten väkivallan yhtäläiseen määrään ja laatuunkiin vetoamisen funktiona oli irtisanoutua naisten väkivaltaisuuden puolusteluoletukselta. Naisten uhriuden määrän rajallisuudesta muistuttaminen saattoi olla myös tapa luoda itselle uskoa mahdollisuudesta väkivallattomaan tulevaisuuteen. Toisten haastateltavien korostus naisista väkivallan pääasiallisina uhreina saattoi olla yritys pitää esillä naisten uhriutumista, jota ei näiden naisten omassa historiassa oltu heidän mielestään riittävästi huomiota. Kaiken kaikkiaan naisten erilaiset tavat vedota väkivallan sukupuolittuneisuudella/tasaveroisuudella mies-nais-vakiopariin osoittivat, että väkivallasta tuomittujen naisten näkökulmissa on vaihtelua ja että he täten hahmottavat omaakin väkivallan uhriutumistaan ja tekijyyttään erilaisten selontekologiikoiden kautta.

5.3 Yhteenkietoutumia täydentävät sivujuonteet

Naisten väkivallan uhriuden ja tekijyyden yhteenkietoutumia täydensi osan naisista tapauksessa kokemus heidän auttamatta jättämisestään, mikä naisten mukaan mahdollisti parisuhteen väkivallan eskaloitumisen heidän omaan väkivallan tekoonsa. Auttamatta jättämiseen rinnastuu myös

vääränlainen puuttuminen, joka oli auttamatta jättämisen ohella viranomaisten toiminnan kritisoimista. Viranomaisten väkivallaksi eräs naisista nimesi lastensuojelun taholta kokemansa mielestään erittäin epäoikeudenmukaisen ja parisuhdeväkivaltaakin haavoittavamman kaltoinkohtelun, muutamat muut naiset taas puhuivat vankilan vartijoiden henkisestä väkivallasta ja suuri osa naisista vankien keskinäisestä niin ikään henkisestä piinaamisesta. Tutkimukseni naisista osa tarttui myös haastattelun lopuksi tarjoamaani vapaaseen puheenvuoroon, joina esitetyjä naisten vetoamuksia esittelen tämän alaluvun päätteeksi.

Eräs tutkimukseni naisista koki tullessa lastensuojelun asiakkuudessaan kohdelluksi niin epäoikeudenmukaisesti ja mielivaltaisesti, että hän nimesi lastensuojelun häneen käyttämän henkisen väkivallan pahimmaksi kokemukseen väkivallaksi. Hänen tapauksessaan ei varsinaisesti voikaan puhua viranomaisten kuvatusta väkivallasta pelkästään naisen parisuhdeväkivallan uhriuden ja tekijyyden yhteenkietoutumia täydentävänä sivujuonteena, sillä naisen mukaan hänen lapsensa huostaanottaminen ja hänen kokemuksensa lastensuojelun äärimmäisen alentavasta kohtelusta aiheuttivat hänen ajautumisensa päihteisiin ja väkivaltaisiin suhteisiin. Nainen ei avannut lastensuojeluasiakkuutensa taustaa, mutta hän toi toistuvasti esiin kokemuksensa lastensuojelun sosiaalityöntekijöistä ammattitaidottomina ja törkeinä vallankäyttäjinä. Nainen toivoi ylipäätään väkivallan uhrien kanssa työskenteleviltä ammattilaisilta taitoa ja motivaatiota soveltaa tietopääomaansa käytännön kohtaamisiin. Toisaalta nainen kuitenkin kiitti vankilan työntekijöiden ammattimaisuutta ja asiantuntemusta ja toivoi sosiaalialan opiskelijoille enemmän tutustumisia väkivaltaa kokeneiden kanssa työskenteleviin toimipisteisiin ja vankilamaailmaan.

Kolme tutkimukseni naista olivat joutuneet väkivallan kanssa tekemisiin myös oman perheensä lasten uhriutumisen vuoksi. Kaksi naista kertoi, että heidän oma lapsensa oli joutunut väkivallan uhriksi lastensuojelulaitoksessa, kolmas nainen mainitsi lapsenlapsensa joutuneen entisen perhetuttavan hyväksikäyttämäksi. Kaikki naisista olivat luonnollisesti hyvin järkyttyneitä läheisten lastensa uhriutumisesta. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten äitien järkytystä lisäsi heidän kokemuksensa laitosten ja toisessa tapauksessa myös lastensuojeluviranomaisten yrityksestä peitellä tai vähätellä tapahtunutta, murensivathan ne luottamusta lasten turvallisuuteen ja laitosten toimintatapoihin. Lapsenlapsensa uhriutumisen käsittelemään joutuneen naisen järkytystä taas syvensi hyväksikäyttäjälle annettu naisen mukaan hyvin vaatimaton rangaistus. Nainen käyttikin

tutkimushaastattelun lopussa tarjoamani puheenvuoron vetoamalla kaikkien ihmisten velvollisuuteen puuttua väkivaltaan kehottamalla lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyksen saanutta ottamaan asiasta ehdottomasti yhteyttä viranomaisiin. Samainen nainen tahtoi viestiä myös siitä, kuinka seksuaalisen väkivallan uhrien syyllistäminen uhriutumisestaan pitäisi ehdottomasti lopettaa, sillä hän syyllistämiseen on edelleen törmännyt.

Naisten vetoomuksia yhdisti pitkälti toive väkivallan ennaltaehkäisemisestä, minkä mahdollistamiseksi he myös toivoivat mahdollisuutta kertoa avoimesti väkivallasta ja saada siihen apua. Eräs naisista esitti ennaltaehkäisevän puuttumisen mahdollistavan poliittisen päätöksenteon hintansa väärinä, kun monien ihmisten vankilatuomiot onnistuttaisiin näin välttämään. Naisista useat korostivat, että mikäli he olisivat saaneet väkivallan uhriuteensa ajoissa apua, heidän rikoksensa olisi jäänyt tekemättä. Toisaalta eräs naisista halusi haastattelunsa lopuksi tuoda esiin, että väkivalta ei ole välttämättä suunniteltua, tahallista satuttamista, vaan mahdollisesti oireilua jostakin ongelmasta, jota pahoinpitelijä ei itsekään tunnista. Viestit, joita naiset tahtoivat välittää, olivat siis sävyltään vetoavia. Niiden voi katsoa sisältävän selonteon naisten väkivallan tekijyyden ja kokijuuden yhteenkietoutumista: jos he olisivat saaneet tarvitsemansa avun vakavan uhriutensa aikana, heidän väkivaltansa ei olisi eskaloitunut ja he olisivat säästyneet vankilalta.

6 VÄKIVALLAN RAJAAMAT TOIMIJUUDET JA IDENTITEETIT

Selvitän tässä luvussa vastauksena toiseen tutkimuskysymykseeni, *miten naiset selittävät yhteenkietoutumilla väkivaltaista toimintaansa, eli miksi naiset kertomansa mukaan ovat tulleet käyttäneeksi väkivaltaa*. Tutkimusteni naisten selonteoissa siis heidän väkivallan uhriutensa ja tekijyytensä kietoutuvat toisiinsa parisuhteen väkivallan myötä, kun naiset uhriuduttuaan tulivat itsekin käyttäneeksi väkivaltaa. Naisten selonteot implikoivat kolmea erilaista yhteenkietoutuman tyyppiä, jotka olivat siis reaktiivinen, oireellinen ja seurauksellinen väkivallan tekijyyden ja yhteenkietoutuma. Esitin edellisessä luvussa, miten yhteenkietoutumatyylit muodostivat yhteneväisen väkivaltaisen parisuhteen kehityskaaritarinan, jossa yhteenkietoutumien erona oli se, mihin asti väkivaltaisen elämänhistorian ja parisuhteen kronologiaa naiset selonteoissaan etenivät. Toisena mainitussa oireellisessa väkivallan uhriuden ja tekijyyden yhteenkietoutumassa naiset eivät selvittäneet, miten pääsivät väkivaltaisista suhteista pois. Oireellisessa yhteenkietoutumassa selonteko perustui lapsuudesta asti alkaneen kaltoinkohtelun uhriuden kuvaukselle, jolla ajautuminen väkivaltaisiin suhteisiin selittyi. Reaktiivinen, väkivaltaisessa parisuhteessa tapahtunut itsepuolustuksena perusteltu naisten oma väkivalta oli sillä väkivallastaan selkoa tehneiden kahden tutkimukseni naisen tapauksessa johtanut pitkäaikaisen alistavan puolison kuolemaan. Niin ikään kolmantena mainitussa seurauksellisen väkivallan selonteossa naiset perustelivat omaa voimankäyttöään välittömällä itsepuolustuksella. Aggressiivisen puolustautumisreaktion juuret paikannettiin kuitenkin itse hyökkäystilannetta kauemmaksi, omaan parisuhdeväkivallan uhriuden historiaan, jonka vuoksi uusiin uhriutumistilanteisiin reagoitiin erittäin vahvasti.

Erittelen toimijuuden ja identiteetin käsitteiden avulla sitä, miten naiset perustelevat väkivallan uhriuden ja tekijyyden yhteenkietoutumilla omaa väkivallan käyttämistään. Kuten tutkimusraportin kolmannessa luvussa esitin, tarkoitan toimijuudella naisten toiminnan mahdollisuuksia ja sitä, miten he ovat toimineet (Notko 2011, 196–200; Ronkainen 2006, 531–532; Ronkainen 2008, 388; Piispa 2004, 29–31). Toimijuus tuottaa tietynlaista identiteettiä – esimerkiksi väkivallan käyttäminen voi tuottaa väkivaltaisen naisen identiteettiä. Parisuhdeväkivallan kohteena olevan ihmisen toimijuus on aiempien tutkimusten mukaan usein vähäistä, sillä hänen toimintansa on niin tiukasti alistavan puolison rajaamaa (ks. esim. Husso 2003). Erityisen rajoitetut toiminnan mahdollisuudet ja niiden aiheuttama niukka tai puuttuva toimijuus liittyivät uhrin identiteettiin, kun taas väkivallan kohteen

selviytyjäksi identifioiminen liittää alistettuun puolisoon myös kyvyn toimia ja tehdä valintoja (Nygqvist 2004, 113–115). Tutkimukseni naiset identifioivat itsensä pääasiallisesti väkivallan lamaannuttamiksi loputtoman alistamisen kohteiksi, mutta tarkemmalla tarkastelulla naisten selontekokokonaisuuksista löytyy myös varovaisia vihjeitä moninaisemmista identiteeteistä ja niiden suomista toimijuuksista.

Esitän seuraavassa, millaisin erityisin ominaispiirteinen kukin kolmesta väkivallan uhriuden ja tekijyyden yhteenkietoutumatyylistä rakentaa puhujansa toimijuutta ja identiteettiä. Luvun lopuksi pohdin, kuinka hienojakoiset vivahde-erot tutkimukseni naisten väkivallan yhteenkietoutumien selonteissa suhteutuvat aiemman naisvankitutkimuksen havaintoon vankilaan joutuneiden naisten väkivallan reaktiivisuudesta.

6.1 (Laimin)lyötynä päihteisiin ja väkivaltaan

Tutkimukseni naisista kaksi perusti selontekonsa väkivallan tekijyytensä ja uhriutensa yhteenkietoutumisesta ainoastaan oireellisen väkivallan kuvaamiselle, lisäksi yksi välittömästi reaktiivisesta itsepuolustuksesta puhunut nainen vetosi ajoittain myös tähän oireellisuusselontekoon samoin kuin yksi seurauksellisesta väkivallasta puhuneista naisistakin. Tutkimukseni ”seitsemännen naisen”, siis naisen, jonka väkivallan kokijuuden ja tekijyyden kontekstina ei ole parisuhde, pohdinnat väkivallasta muodostivat ikään kuin antikertomuksen suhteessa varsinaisiin oireellisuusselontekoihin. Väkivallan uhriuden ja tekijyyden yhteenkietoutuma perustui siis tässä yhteenkietoutumatyyppissä pääsääntöisesti lapsuuden ja nuoruuden kaltoinkohtelun kokemusten myötävaikutuksesta väkivaltaisiin suhteisiin ja päihdeongelmiin ajautumiseen. Oma väkivallankäyttö saattoi olla muutakin kuin suoranaista itsepuolustautumista puolison hyökkäystä vastaan, mutta kuten sanottua, oma väkivalta rakentui selonteissa oireelliseksi, ei suunnitelmalliseksi vallankäytöksi.

”Teresa” tiivistää seuraavassa, kuinka väkivallan oireellisuudelle rakentuva yhteenkietoutumatyyli on selonteko lapsesta asti laiminlyödyn ihmisen ajautumisesta päihteiden liikakäyttöön ja väkivaltaisiin parisuhteisiin:

VV: Miten tota, miten sää sit aattelet, että ihmiset alkaa käyttää – miks ne alkaa käyttää päihkeitä?

Teresa: On kuule monta syytä varmaan, mä oon omalta kohdaltani, jotenkin uskon siihen, että.. Mun molemmat vanhemmat on, oli alkoholisteja, mä uskon, että mulla juontaa juurensa just siitä, että.. Mää en tiedä, onks se geeneissä, mutta niinhän nuo väittävät, että saattaa ollakin. Ja sitten.. mulla oli rankka lapsuus – mä oon ihan tyypillinen, mitä täällä tytöiltä kuulee – laitoslaps, ja.. Että se on semmonen jatkumo mun kohdalla ollu, että.. Että tota.. Mulla on just ne kaikki, mitä päihdeongelmaiselta, mikkä voi ollaki – huono lapsuus ja.. kaikki mahdolliset.

Teresan puheenvuoro on vastaus kysymykseen päihteidenkäyttöön ajautumisesta, mutta hän tuo puheenvuorossa esiin eksplisiittisesti laiminlyönnin luonnehtiman elämänkulkunsa, jolla hän perustelee päihteisiin ajautumistaan. Teresa on kategorisoinut läpi haastattelunsa itsensä alkoholin ongelmakäyttäjäksi ja selvittänyt väkivaltaisen käytöksensä olevan päihtyneisyyden ja toisaalta miesten häneen käyttämän väkivallan seurausta. Teresan selvitys päihdeongelmaistumiselle altistavista tekijöistä rakentaa hänestä kuvaa olosuhteiden uhrina, jonka sosiaalisen taustan lisäksi hänen ongelmaansa voi selittää myös geneettinen taipumus, jonka myötä päihteitä vastaan kamppailu vaikuttaa vaikeammalta kuin jos päihderiippuvuuden altistajat olisivat ulkokohtaisempia. Teresa perustelee käsitystään päihdeongelmiensa taustasta vankitovereidensa samankaltaisilla kohtaloilla. Teresan selonteossa päihteet ovat hänen rankan, päihdeongelmaisille tyypilliseksi kulttuurisesti tunnetun ylisukupolvisen taustansa vuoksi niin vahva kielteinen vaikutin hänen toimintaansa, että ne onnistuvat hänen omasta vahvuudestaan huolimatta saamaan hänet rikkomaan hyväksytyt ja turvallisen käytöksen rajoja:

Sekin on niin jännä juttu, että mäkin oon varmaan aika.. aika tota omalla tapaa voimakas ihminen ja muuta, mutta.. Mä jotenkin lankesin niihin päihteisiin ja lankesin sitten uhrikskin väkivallalle ja sit tekijäkskin.

Teresa on muualla haastattelussaan tuonut esiin, että vaikka hän on väkivaltaa elämänsä aikana käyttänyt, hän ei hyväksy sitä millään muotoa. Myös sanavalinta ”langeta” paljastaa päihteiden ja väkivallan käyttämisen – mutta myös sen uhriuden sijaitsevan hyväksyttävien valintojen kaidan polun ulkopuolella. Samoin muut kolme oireellisesta väkivallan tekijyyden ja kokijuuden yhteenkietoutumasta puhuneet naiset toivat haastatteluissaan esille rankat lapsuuden tai nuoruuden kokemuksensa, jotka ajoivat heidät ongelmalliseen päihteidenkäyttöön ja väkivaltaisiin suhteisiin. Teresan lisäksi eräs toinen näistä naisista nosti esiin ”rosoisen lapsuutensa” alkoholitiperheessä, kaksi muuta oireellisuudesta puhunutta naista taas paikansivat ensimmäisiksi – ja ainakin toinen heistä myös eksplisiittisesti pahimmaksi – väkivallan kokemukseen seksuaalisen hyväksikäytön

kohteeksi joutumisensa.

Rankat kokemukset tekevät väkivaltaisiin suhteisiin ja päihteisiin ajautumisesta ymmärrettävämpää kuin ilman vaikeaa elämän lähtökohtaa stigmatisoivaan väkivallan uhriuteen päätyminen (ks. esim. Enander 2010, 16). Tutkimukseni ”seitsemäs nainen”, jota kutsun toiseuttavan ”seitsemäs nainen”-nimityksen sijasta jatkossa ”Lailaksi”, esitti kuitenkin vaikean taustansa ja kokemansa laiminlyönnin kaikenlaisilta riippuvuuksilta suojaavaksi:

Et mun biologinen [äiti] – sitä kai sit voi sanoo henkiseks väkivallaks.. Mutta se, se ei tehny sitä tahatt-, niinku tahallisesti. Että tota, mut huostaanotettiin, tai pakkohuostaanotettiin vauvana. Ja tota.. Mä asuin sitte lastenkodissa muutaman vuoden ja sitten mun kasvattiäiti tuli sinne töihin, ku mä olin muutaman vuoden ikänen, ja se sai sitte huostaanottaa mut vuotta myöhemmin. – Niin mun biologinen äiti tuli sitte.. aina tyyliin just ku mä luulin olevani sinut asian kanssa, nin tuli taas mukaan mun elämään ja halus olla äitinä ja näin pois päin. Ja sit just ku mun toivo oli taas heränny, että ”se ehkä sittenkin”, että kaikki menee taas kivasti ja näin pois päin. Just se, että ”sittenkin ehkä välittää musta”, niin tota.. Niin tota sitte se, – se on alkoholisti – niin tota retkahti taas ja jäi pois tapaamisista ja niinku mitä mä olin sopinu sen kanssa. Tai tuli humalassa ja näin pois päin.. niin tota.. Niin se romutti silleen monet kerrat niinku henkisesti. - - Että siitä jäi tietty niinku sitä kohtaan sellanen tietty katkeruus ja kauna, mut niinku mä oon selvitelly sitäki niinku täällä.. Että en mä enää oo silleen vihanen tai katkera. Tai mitään niinku tollasta, että pikemminkin niinku säälin sitä. Että.. ennen en muutaku halveksinu sen heikkoutta. Ku toisaalta ehkä sen heikkous viinaa kohtaan on saanu aikaseks sen, että mä en oo ite ikinä jääny mihinkään koukkuun. Että siitä sitte pitäis lähtee niinku vaan kiittään..

Lailan kertomus hänen biologisen äitinsä tahattomasta tyttärensä henkisestä heitteillejätöstä saa ajattelemaan biologisen vanhemman vastaparina naisen kasvattivanhempaa, siis hänen sijaisäitiään. Myös sijaisäiti käytti Lailaan väkivaltaa tämän lapsuudessa ja nuoruudessa, mutta Laila ei katsonut sen uhriuttaneen häntä. Lailan mukaan hänen sijaisäitinsä kuritti häntä fyysisesti loogisena seurauksena hänen tottelemattomasta käytöksestään, mistä ei siis Lailan mukaan aiheutunut hänelle henkisiä eikä fyysisiä vahinkoja¹². Laila kategorisoi itsensä vahvaksi biologisen äitinsä kielteisen esimerkin ansiosta. Näin ollen Lailan lapsuuden kaltoinkohtelu ei hänen selonteoissaan murennakaan hänen toimijuuttaan, vaan on sen perustana. Toisaalta Laila tuo esiin kasvaneensa ilmeisesti kuritusväkivallasta huolimatta turvallisen vanhemman kanssa, kun taas myös lapsuuden oloillaan kaltoinkohdellun identiteettiään selittävät tutkimukseni naiset eivät maininneet parempiin olosuhteisiin pääsemisestä. Täten näyttää siltä, että Lailan selonteot perustuvat vahvemmalle

¹² Valitettavasti tämän enempää en voi aiheesta mainita, sillä nauhuri oli sammunut naisen kertoessa tarkemmin lapsuuden kurituksestaan.

toimijuudelle ja kauemmas väkivallasta erkanevaan identiteettiin kuin oireelliseksi väkivallan uhriuden ja tekijyyden yhteenkietoutumiaan selvittäneillä naisilla.

Lailan pohdinnat väkivaltaisista parisuhteista niitä omakohtaisesti kokemattoman ulkopuolisen havainnoitsijan näkökulmasta olivat melko usein vastahangassa muiden tutkimusteni naisten puheenvuorojen kanssa. Laila pohti väkivaltaa paljon psykologiselta kannalta ja koetti tuoda esiin väkivallan kummankin osapuolen vaikutuksia ja vaikuttimia. Lailan puheessa näkyi psykologisoiva diskurssi (ks. esim. Keskinen 2005), josta viesti yksilötason painottaminen ja psykologian käsitteiden runsas käyttäminen esimerkiksi minäkuvasta, vääristyneestä ajattelusta ja traumaista puhumisena. Muutkin naiset puhuivat väkivallasta psykologiselta kannalta, mutta lähinnä väkivallan seurauksia itselleen kuvaten traumoihin viitattaessaan. Kiinnostavaa Lailan kertomassa oli se, kuinka hän ei juurikaan pohtinut oman lapsuutensa vaikutuksia minäkuvaansa tai toimijuuteensa. Koska hän ei varsinaisesti esittänyt väkivallan tekijyyden ja kokemuksen kietoutuvan yhteen hänen identiteetissään ja toimijuudessaan, hän ei ehkä katsonut tarpeelliseksi purkaa kovin laajasti oman psyyken rakentuneisuuttaan väkivalta-aiheisessa haastattelussa.

Toisaalta muutkaan naiset eivät käyttäneet selonteoissaan läheskään yhtä paljon aikaa varhaisesta uhriutumisestaan puhumiseen kuin parisuhteissa kokemansa väkivallan kuvaamiseen. Parisuhteen väkivalta oli niin vakavaa aiheuttamansa jatkuvan pelkotilan ja naisen rankan alistamisen vuoksi, että se johti naisten oireiluun väkivaltaisesti: yksi naisista puhui itsetuhoisuudestaan, kaksi naista kategorisoi väkivaltaansa oman uhriutumisen kostamiseksi, kaksi naista myös hermojen menettämiseksi ja tavallaan viestinsä tehostimeksi parisuhteen riitatilanteissa. Seuraavassa ”Elisa” kuvaa omaa väkivallan käyttöään sekä purkautumisena että toisen uhriuttamisena:

- - [S]iis mä oon niinku hirveen herkkä ja kiltti tällee selvinpäin esimerkiks, ja muutenkin. Että ainoastaan sitten, jos mä juon kirkasta viinaa tai sekotan pääni, ni sithän musta tulee hirvee raivohullu. Ja sen, musta tuntuu, et se käy oikeestaan kenelle vaan, mutta kyllä mä luulen, että siihen vaikuttaa kuitenkin kaikki se, mitä elämässä on ollu ja mitä on kokenu. Niinku lapsuudesta saakka. - - [M]ul on ainaki sillee, että mulla on sit aina ku mä oon sekasin ollu, purkautunu kaikki mahdollinen ja sit mä oon ollu väkivaltanen, että en mä niinku muuten tekis pahaa kärpäsellekään.

Ainaki itestäni, sillon ku mä olin siinä suhteessa, missä oikeen huolella sai päähänsä, ni aina ku mää join, ni mä oikein hain syyn, että mä pystyin sen uhrin kimppuun käymään. Et silleen et mää ainakin jotenkin niinkun kostin sen edellisen miehen touhuja niin sille uudelle.

Elisan korostus hänen aidon, selväpäisen vallitsevan luonteensa erottaa häntä väkivallan suunnitelmallisista, toista ihmisistä alistaakseen väkivaltaa käyttävistä ihmisistä ja erottaa väkivallan Elisan identiteetistä ulkoistaessaan pahoinpitelemisen päihtyneisyyden ja oman väkivallan uhriuden aiheuttamaksi oireiluksi. Vaikka Elisan toisen puheenvuoron perusteella on hieman epäselvää, kohdistiko Elisa kostonhaluisen väkivaltansa yhtä lailla suhteen ulkopuolisille ihmisille ja seuraavalle miesystävälleen vai painottuiko kostaminen jompaan kumpaan tahoon, keskeistä on Elisan kertoma tapa purkaa uhriuttaan laittamalla vahinkoa kiertämään. Vaikka hän tulee uhriutensa patouttamia tunteita purkaessaan satuttaneeksi toisia, hänen väkivaltansa näyttäytyy oireellisuusselonteossa vähemmän vakavana kuin hänen puolisoidensa häneen käyttämä väkivalta, sillä Elisa ei käytä väkivaltaa strategisena alistamisen välineenä. Sama idea sisältyy muidenkin väkivallan oireellisuudesta selkoa tehneiden naisten kertomassa. Tällöin väkivaltaa ei voi pitää naisten toimijuuden välineenä, sillä väkivalta naisten kertomana pikemminkin purkautuu omana voimanaan kuin on heidän valitsemansa oman uhriuden käsittelemisen keino (ks. Notko 2011; Ronkainen 2006).

Naiset eivät tuo esiin aktiivisia selviytymiskeinojaan myöskään väkivaltaisessa suhteessa pahoinpitelyn kohteena elämisestään kertoessaan. Vaikka naiset eivät rakenna itselleen väkivallan kohteina toimijuutta, vaan tuovat esiin suhteen vahvan alistavuuden ja sen, kuinka väkivallan piirteet jähmettävät uhrin suhteeseen, he toivat esiin uhrin toimimisen väkivallan jatkumisen mahdollistajana:

VV: Ja tosiaan puhuitki siitä, -- ku mulla oli tää seuraava kysymys, että mikä sit saa ihmisen pysyyn sellasessa suhteessa,

Kaisa: Nii

VV: siitähän oli aikasemmin puhetta.

Kaisa: Nii, mä veikkaan et se on sitä, ku toinen hyväksyy sen tekemisen.. Et välillä niinku sanotaan, et hiljasuus on hyväksymisen merkki, ni tota se, että toinen on vaikka ihan hiljaa siinä koko tapahtuneesta, et siitä ei puhuta naapurille, sanotaan et ollaan törmäilty kaappeihin ja jotain tommosta, ja odotetaan vaan, että ne mustelmat menee pois, ni se on niinku tavallaan semmosta hiljasta hyväksymistä. Miten sitä tavallaan miettiiki. Mä oon miettiny joskus sekopäissäni, että mä oon varmaan ansainnu tän. Kukaan ihminen ei ansaitse, että piestään. Tai lyödään. Kukaan ei, se ei oo niinku oikeutettua missään tilanteessa.

”Kaisa” kertoo omaa jälkeenpäin tarkasteltuna käsittämätöntä ajatteluaan sivuten, kuinka uhrilla on

mahdollisuus lopettaa väkivalta parisuhteessa ja kuinka taas uhrin vastustuksen puute mahdollistaa pahoinpitelyn jatkumisen. Kaisan puheenvuoro sisältää vastuunjaon, jossa hyökkäävä puoliso on vastuussa väkivallan alkamisesta ja uhri sen lopettamisesta, vaikka Kaisakin korostaa, että uhri ei voi koskaan olla syyllinen väkivallalle. Suvi Ronkainen (2006, 532) havaitsi Minna Piispan kanssa tekemissään ryhmähaastattelussa, että vaikka uhrille suodaan sympatiaa – joskin yllättävän harvoin –, häneltä edellytetään vahvaa toimijuutta, jolla irrottautua suhteesta. Väkivallan käyttäjällä ei uskota olevan kykyä lopettaa väkivaltaansa, hänen toimijuutensa nähdään siis heikkona (mt., 535). Tutkimukseni naisten selonteoissa väkivaltainen mies kategorisoitiin kokonaisvaltaisesti naisen suunnitelmallisena hallitsijana, jonka alistamalla naisella ei kertomansa mukaan oikeastaan ollut toimijuutta. Naisista kaikki olivat kuitenkin onnistuneet pääsemään pois väkivaltaisista suhteista, mutta he eivät kertoneet, miten se oli onnistunut. Oireellisen väkivallan selonteoissa väkivaltaisen suhteen osapuolten toimijuus siis on varsin epäselvää. Suhteen identiteetit eivät nekään ole niin selvät kuin kahdessa seuraavaksi esittelemässäni yhteenkietoutumatyylissä. Oireellisen väkivallan selonteossa suhteen väkivalta oli suurimmaksi osaksi miehen kontrollin harjoittamista, mutta toisaalta osittain naisenkin oirehdintaa.

Eräs oireellisen väkivallan yhteenkietoutumaa selonteoissaan käyttäneistä naisista oli edelleen parisuhteessa miehen kanssa, joka oli pahoinpidellyt häntä ja jota hän itse oli pahoinpidellyt suhteen aikana. Nainen tekee seuraavassa selkoa siitä, millaisena hän toivoo suhteen voivan jatkua:

- - [M]ä en halua jatkossa, että kummallakaan on, tiätsä, jatkossa mitään väkivaltasta käyttäytymistä parisuhteessa, että. Et mä niinku koen sen niinku hirveen vakavana asiana ja semmosena, vaik meillä sitä ei oo ollu sillee, et toinen ois niinku letkuissa tai mitään tällastä. Mut että mä oon halunnu ottaa sen puheeks sen takia, koska mun mies on ny selvinpäin ollu pidemmän aikaa, ja hänellä on aikaa siellä mieltä niitä asioita, ni mä haluan, että hän punnitsee, että hän käsittää, miten helvettiä mun elämä on ollu ja miten mä todellakin lähden itteeni puolestamaan niin kauan ku mä pysyn tajuissani, mä puolustan itteeni, tiätsä. Ja että mä en halua valtataistelua mua avioliitosta, vaan mä haluan semmosta symbioosissa, terveessä symbioosissa elämistä niinku.

Puhuja on siis tutkimukseni naisista ainoa, joka kertoi seurustelewansa miehen kanssa, joka on ollut häntä kohtaan väkivaltainen. Nainen on korostanut muualla haastattelussa, että hän itse on aloittanut usein väkivaltatilanteet hyökkäämällä miehensä kimppuun. Naisen kertomassa hänen aloittamansa väkivalta nykyistä miestä kohtaan on menneisyyden rankan parisuhdeväkivaltauhuriuden aktivoimaa

”hyökkäys on paras puolustus” -väkivaltaa. Myös naisen luonnehdinta suhteen väkivallan ikään kuin maltillisuudesta (”vaik meil sitä ei oo ollu sillee, et toinen ois niinku letkuissa - -”) on puolustus suhteen jatkumismahdollisuudelle, vaikka nainen toki toivookin, että väkivalta loppuisi. Tällaista väkivaltaa käyttävänä nainen ei edusta kulttuurista käsitystä alistuvasta, passiivisesta ja uhriutuvasta vaimosta vaan hän rakentaa itsestään kuvaa haavoitettuna, mutta siitä huolimatta tarvittaessa väkivaltaisen toimijuuden omaavana naisena. Puhujan tapauksessa väkivaltaa voi hahmottaa toimijuutena, sillä vaikka se on oireellista, se on myös hänen päättämänsä realistinen toimintavaihtoehto, johon hän on tarpeen vaatiessa valmis turvautumaan.

Toisaalta naisen puheessa on samoja kaikuja kuin Minna Piispan (2008) tavoittamien väkivaltaa kokeneiden naisten ”episodiksi menneisyydestä” väkivaltansa nimenneillä naisilla, jotka kertoivat taistelleensa suhteensa puolesta ja kieltäytyneensä suostumasta miehensä kontrollointiin. Toisaalta Piispan tutkimuksessa ei tullut esiin, oliko väkivaltaa suhteissaan kokeneilla, mutta sen taakseen jättämään onnistuneilla naisilla kokemusta useammista väkivaltaisista suhteista, siis pidemmästä uhriutumisesta kuten edellisessä aineisto-otteessa puhuvalla naisella, joka kertoi joutuneensa elämänsä aikana hyvin julman väkivallan kohteeksi. Siteerattu nainen selvittää taistelevansa samassa hengessä kuin Piispan tavoittamat väkivallan menneisyyden episodikseen jättämään onnistuneet naiset väkivaltaa vastaan parisuhteensa puolesta. Toisaalta siteeramani naisen puheessa väkivallan uuden uhriutumisen vastustaminen voi tapahtua viimesijaisesti hänen omalla väkivallallaan, jolloin väkivaltaa vastustava toimijuus paradoksaalisesti voikin lisätä suhteen väkivaltaisuutta. Koska naisen väkivaltaisen oirehdinnan tausta on hänen mukaansa nykyistä suhdetta varhaisemmassa uhriutumisessa, luo nainen puheenvuorollaan nykyisestä suhteestaan toimijuuden ja väkivallattomien identiteettien kannalta valoisan kuvan, jonka toteutuminen olisi naisen helvetilliseksi määrittämää menneisyyttä vasten enemmän kuin toivottavaa. Seuraavaksi erittelemääni alistetun uhrin traagisesti päättyvää väkivaltaista itsepuolustusta sen sijaan voi pitää väkivallasta eroon pyrkivien puolisoiden kauhuskenaariona niin toimijuuden, identiteettien kuin inhimillisten kokemustenkin kannalta.

6.2 Alistetun uhrin väkivaltainen itsepuolustus

Alistetun uhrin väkivaltaiseksi itsepuolustukseksi nimeämäni väkivallan uhriuden ja tekijyyden

yhteenkietoutumatyö vastaa aineistostani parhaiten aiemmassa tutkimuksessa (esim. Comack & Brickey 2007; Sargent et al. 1993) esitettyä kuvaa naisvangeista väkivaltaa hengenvaarassa ollessaan käyttäneinä uhreina, jotka ovat keittiöveitseen tartuttuaan tulleet tarkoittamattaan surmanneeksi pitkään heitä pahoinpidelleen puolisonsa. Alistetun uhrin itsepuolustusellisen väkivallan yhteenkietoutumatyöselonteissaan vedonneet naiset kuvasivat melko laajasti valta-asetelmaltaan täysin epätasaisessa, naisten toimijuuden uhrin vaihtoehdottomaksi identiteetiksi nitistäneessä alistavassa suhteessa elämistään. Kiinnostavasti tutkimukseni naisista henkirikoksesta tuomitut neljä yli 40-vuotiaista naista kertoivat kaikki oma-alotteisesti yksityiskohtaisesti tuomioonsa johtaneista väkivallantapauksista jo varhaisessa vaiheessa haastattelua. Pahoinpitelyistä tuomion saaneista kolmesta nuoremasta naisesta kahdella ei ollut samanlaista kiirettä selvittää rikostaan – toinen heistä ei kertonut lainkaan rikostapauksestaan ja toinenkin varsin vähän, kolmas heistä taas toi esiin haastattelun alussa osoituksena syyttömyydestään ja tuomionsa vääryydestä tarkan kuvauksensa tapauksesta, jonka vuoksi hänet oli vangittu. Tappo on yhteiskunnassamme niin oikeusjärjestelmässä kuin kulttuurisesti pahempana pidetty rikos kuin pahoinpitely, joten tarve tehdä tilanteesta heti selkoa on täten ymmärrettävä.

Alistetun uhrin yhteenkietoutumalla väkivallan käyttöön perustelleiden naisten selontekojen lähtö- ja päätepiste oli pitkälti heidän oman traagisen itsepuolustusilanteensa yksityiskohtainen kuvaus, joten yhteenkietoutumatavan tyyliä heijastaakseni seuraavassa ”Oilin” ja ”Kertun” kuvaukset väkivallan käyttämisen tilanteistaan:

Että kuinka se mies voi niinku sitten.. saada naisen alas. - - Niin, siihen että, et tota niin, kyl mä ainaki siinä jo lopussa – että kun, ku mä sain niinku täyttä ymmärrystä vaillo -paperit, niinkun, että mä en oo niinkun – Se tarkoittaa sitä, että mä en oo tekohetkellä ollu enää ymmärryksessä, öö, niin tota.. Mitä mä nyt siitä muistan, niin, niin tota.. Niin hän kuristi, se kuristi mua siinä eteisen lattialla niin et mul lähti taju, vähäks aikaa. Sit ku mä pääsin siitä ylös, ni mä menin parvekkeelle ja se hakkas mun päätä sinne tiiliseinäin. Ja mä pääsin siitäki pois, nii sitten mä olin ottanu veitsen siitä matkalta, ja sit mä olin niinku sanonu jotain, että ”älä tuu enää”, ja olin edelleen joutunu kamppailemaan sen kanssa siinä, että.. Että sit mä olin vaan.. niinku.. Huitassu ja se oli osunu niinku siitä. Et ei se sen kummempaa sitte enää... - - Et ei mullakaan ollu tarkoitus häntä.. ottaa niinku päiviltä, että, et ei todellakaan, mutta. Niin siinä sit vaan voi käydä. - - Et kun ei pääse eroon toisista

*VV: Aatteleks sää, et sitte ku se ihminen saa tarpeeksensa, niin millai se sitt purkautuu?
Kerttu: Siis.. ih-, ihan miten tahansa, ihan miten rankkana tekona tahansa. Että tota.. No toi nyt oli toi mun joutisissakin määrin, se syy, miksi olen täällä, niin.. Mähän kävin, kävi*

silleen tota.. Tää miesvainaa ni.. No siin oltiin, niinku mä olin jo lähteny kotoo karkuun, me oltiin mun asunnolla. Ja mä aattelin, et mä lähen, siks aikaa simahtaa, mä ehdin napata sen avaimet ja painuu sen asuntoon – me oltiin jo eroomas. Mutta.. Sitte hän siinä rupes hyökkään päälle ja mä yritin, niinku huitasin häntä jollain vasaralla ja millä mä huitasin ja osuin päähän. Siit ei tullu mitään vahinkoo.. Mut sit hän niinku paino mut pöytää vasten ja näin ja sano, niinku sano näin, et: ”saatanan huora, nyt mä tapan sut”. Ja se jäi, mulla hulmahti niinku joku semmonen musta pyörre päähän, mun niinku hajos sisältä ja meni rikki jotain, ja seuraava minkä mä muistan, niin on se, että hän on sohvan reunassa veitsi rinnassa ja verta tulee joka paikasta. Et jopa tällaista voi tapahtuu, ku se säkki tulee täyteen. Ja samankaltasii kokemuksii oon kuullu tääl vankilas paljon.

Kumpikin naisista kertoo olleensa heidän tuomioonsa johtaneen tekonsa varsinaisen surmateon aikana tilassa, jonka vuoksi ei voi puukottamistaan muistaa. Yhteistä selonteoissa on myös miehen hyökkäämisen kuvaus ja siten tilanteen hengenvaarallisuuden esiintuominen. Oili kuitenkin kuvaa väkivallan tekoaan tapahtumakeskeisesti, kun taas Kertun kuvailee myös tilanteessa kokemiaan tunteitaan. Emmi Lattua (2006, 179) mukaillen voisi Kertun selonteon voisi sanoa perustuvan sille, että puoliso on ylittänyt jo hyvin pitkälle vetämänsä ”normaalin” väkivallan rajat tekemällä jotain ennen kuulumatonta. Kertun kuvaus sisäisestä rikki särähtämisestä miehen tappouhkauksen jälkeen lähentää yhteenkietoutumaa oireellisen väkivallan selonteon suuntaan, mutta eroaa kuitenkin tästä yhteenkietoutumatyylistä, sillä Kerttu toimijuus on vähäistä viimesijaisuudessaan, eikä Kerttu ole päässyt suhteesta irti ennen tilanteen eskaloitumista surmatilanteeseen. Niin Kerttu kuin Oilikin tuovat esiin miestensä äärimmäisen uhkaavuuden ja väkivallan, minkä myötä naisten äärimmäinen puolustautumisreaktio tulee ymmärrettäväksi.

Alistetun uhrin väkivaltaisen itsepuolustuksen selontekoon kuului myös pitkäaikaisemman suhteen aiheuttamien hyvin raskaiden tunteiden patoaminen, jonka eskaloituminen edellisissä aineistotteissa konkretisoitiin.

VV: Voisko sanoo, että se, ne patoutuu ne tunteet sitten?

Oili: Niin, et se tulee sitte kerralla ulos oikeen kunnolla..! Miksei tulis, et mun mielestä se on aika normaali, et. Kuka tahansa niinku jotenkin rupee suojeleen itteensä. Et mun mielestä ois epänormaaliimpaa, jos ei rupeis. Että niinku se just, että niinku antaa sen tapahtua niin monta kertaa, että tota ni. Kun on aina sitte alakynnessä. Et tota.. Et se, varmaan niinku. Sitä alkaa jo niin pelätä, sitä kipua ja kaikkee mitä siihen liittyy, niin..

Edellisistä parisuhdeväkivallan lopullista päättymistä kuvaavista lainauksista kaksi ensimmäistä on

saman naisen puhetta, viimeinen aineisto-ote toisen naisen kertomus. Itsepuolustuselvytymiskeinon rinnalle väkivallan kohteena olemisen kumuloimat ”tarpeeksi saamisen”, pelon ja rikkinäisyyden tunteet esiinnostaessaan naiset pyrkivät tekemään ulkopuolisellekin ymmärrettäväksi heidän tappoon asti johtanutta väkivaltaansa. Oili vetoaa väkivaltaisen itsepuolustuksen luonnollisuuteen ja nimeää epänormaaliksi pelkän passiivisen uhriuden, jossa väkivallan kohde ei vastusta välittömällä konkreettisella pahoinpitelytilanteen toiminnalla alistajansa satuttamista. Toisaalta Oili paljastaa olleensa itsekin passiivinen uhri, joka on ”antanut sen tapahtua niin monta kertaa”, että vasta tunteidensa patouduttua ikään kuin tiettyyn kulminaatiopisteeseen asti hän on alkanut vastustaa pahoinpitelyitä. Oili kategorisoi toimintansa normaaliksi ja täten itsensä normaaliksi ihmiseksi ja naiseksi, jonka identiteetti perustuu äärimmäisestä uhriutumuksesta huolimatta yleisinhimilliselle, oletettavasti kuulijankin käsittämälle ja jakamalle tarpeelle suojautua kivulta ja pelolta. Väkivaltaa vastustava toimijuus on kuitenkin mahdollistunut vasta määrättyyn pisteeseen menneen uhriutumisen myötä. Tämän pisteen rankkuutta naiset kuvaavat seuraavassa. Oili kuvailee väkivaltaisen suhteen todellisuutta niin rankaksi, että jopa kuolema voi olla parempi vaihtoehto kuin väkivallan jatkuminen:

Et väkivallasta, sä alat kokee varmaan, sulla tulee traumoja ja pelkoja ja.. Ja semmosia, mitä ei välttämättä sillon itse tajuukaan, että ne on, ne on tosi niinku.. Niinkun et mitä kaikkee siit tulee, ja, ja tota.. Ja ja.. Niin, sitte, pahimmas tapaukses siin kuolee ite. Et tota niin.. Tai oikeastaan ei se oo mikään niin, edes enää sit pahin, et siin voi kuolla millon tahansa, et tota.. Sä vähän elät siinä suhteessa aina vähän semmosessa, et ei niinku todellakaan tiedä, tiedä mitä tapahtuu.

Jatkuva pelko, joka on jo kuolemanpelkoakin, jähmettää väkivallan kohteen suhteeseen – traagiseen viimeiseksi jäävään itsepuolustustilanteeseen asti. Kerttu tekee seuraavassa selkoa uhrin tunnemaailmasta, jonka tappouhkaukset päästävät kerralla valloilleen:

Kerttu: Mutku sitä painostusta.. niinku.. jatkuu tarpeeks kauan, ni ensin rupee kiehuun mielessä, et mä.. sellasena epämääräsenä.. painontunteena ja kiukkuna, ja sit se lähenee, lähenee, lähenee, ja sit vaan ei osaa päästää sitä ulos muuten. Ja sit tulee se hetki kun ”naks”. Ja mä en muista nytkään täst viimesest tilastakaan, se oli just pyhien jälkeen siinä, ni en muista sitä hetkee, kun oon ottanu sen veitsen käteeni, en muista kun oon iskeny sen hänelle rintaan, ei mitään mielikuvaa. Vaan se edeltävä ja sitte se jälkitilanne, kun mä tajusin, mitä oli tapahtunu. Ja en ollu niin pahas humalatilassa, et se selittäis muistikatkoksen.

VV: Ymm-m. Sitä puhutaan, et joillekin ihmisille voi tulla semmonen musta raivo, et sillä menee tavallaan tajunta pois.

Kerttu: Semmonen joo, ihan semmonen kylmä, kylmänviilee ilme, että.. Onneksi en nähnyt omaa ilmettäni, - - mä varmaan pelästyisin iteki. Mutta, siis tosta raivosta – mä kuvaisin, siis kun hän sanoi minulle sen, tää viimeinen aviomies, sen ”saatanan huora, nyt mä tapan sut”, ni hän ei huutanut, hän ei ees korottanut ääntään, hän vaan tuijotti ihan kyl-, ihan siis niinku niin hyytävä ilme, ja täysin rauhallisella äänellä puhu, ku ruuanlaitosta, et ”saatanan huora, nyt mä tapan sut”. Et mä oon miettiny, mikä siinä kerrassa oli erilaista näihin viimisiin, ni se oli varmaan se, että silloin niinkun risahti joku. Jälkeenpäin.. nyt täällä mietin, niin joku ehkä sano, et ”nyt on semmonen, et nyt se on..” – siis ehkä alitajunnassa joku sano, et ”nyt se on se tilanne, et joko minä tai hän”. Ja mää muistan vaan sen karmean pelon. Joku värähti, et ”nyt lähtee henki”. Oli hän ennenki pahoinpidelly muu, mutta se että.. Se paljon kertoo sen hyökkääjän, jos puhutaan yleisemmällä tasolla, ni hyökkääjän äänensävy. Et se ei oo, jos se huutaa.. huutaa tai.. raivoo tai muuta, mut jos se on täysin tyyni ja tavallinen, ni silloin on syytä pelätä.

Kerttu rakentaa puheenvuorossa itselleen inhimillisen ja tavallisen, tuntemaan ja pelkäämään kykenevän naisen identiteettiä, minkä vastinparina hän tuo esiin väkivaltaisen puolisonsa poikkeavuuden. Puolison poikkeavuudesta viestii tämän äärimmäinen käytös, jolla hän pahoinpitelee henkisesti huorittelemalla ja uhkailemalla ja fyysisesti niin pahasti Kerttua, että Kerttu joutui kuvauksensa perusteella elämään vakavasti otettavan kuolemanpelon alaisena. Kerttu tuo esiin samaan tapaan kuin Oili, miten hänen identiteettinsä perustuu normaaliuteen, pahoinpidelleen puolison identiteetti taas poikkeavuuteen, ja kuinka täten rakentuva puolisoitten välinen dynamiikka ei jätä tilaa väkivallan kohteen toimijuudelle.

Molemmat alistetun uhrin väkivaltaisen itsepuolustuksen selontekoa käyttäneistä naisista toivat kuitenkin haastatteluiden aikana esiin, että he olivat olleet rankan väkivallan uhreja myös aikaisemmissa parisuhteissaan. Naisista kumpikaan ei kuitenkaan esitä haastatteluissa suoraa selontekoa aiemmista suhteista irrottautumisensa onnistumisesta. Sen sijaan he mainitsivat väkivaltaiseen suhteeseen sitovia tekijöitä, joilla on mahdollista selittää myös useampiin eri väkivaltaisiin suhteisiin ajautumista. Nämä tekijät ovat sekä emotionaalisia että materiaalisia. Toinen naisista puhui älyttömiksi luokittelemistaan ajatuksista, joiden mukaan mies rakastaa häntä kaikesta huolimatta ja että kyse on pikemminkin ”taisteluparista” kuin yksipuolisesta uhriuttamisesta. Emotionaaliseksi syyksi suhteisiin toistuvasti ajautumiselle voi kategorisoida myös väkivaltaan normaalistumisen, johon alistetun uhrin itsepuolustuksen yhteenkietoutumaa selonteissaan käyttäneillä naisilla liittyy erityisesti heidän päihdeongelmaisuuksensa ja sen naiselle aiheuttama syyllisyys ja häpeä. Naiset puhuivat myös siitä, kuinka ”ei se vaan oo niin simppele

juttu, että senkus otat ja lähdet” ja kuinka kaikilla ei vain ole paikkaa, jonne kotoaan paeta turvaan. Toinen naisista mainitsi haastattelussa turvatalot avun lähteenä, mutta hän ei kuitenkaan maininnut omasta mahdollisesta turvataloasiakkuudestaan.

Naisten selontekojen sisältö väkivaltaisiin suhteisiin ”jäämisestä” vastaa sukupuolistuneen väkivallan tutkimuksen kuvauksia haavoittavaan suhteeseen sitovista seikoista (ks. Enander 2011; Enander 2010; Husso 2003). Myös parisuhdeväkivallan uhreina olleita ja puolisonsa surmaamiseen päätyneitä naisia koskevan tutkimuksen havainnot legitimoivat naisten selontekoja. Tutkimuskirjallisuudessa väkivaltaisessa parisuhteessa eläneiden miehensä tappaneiden naisten on todettu kokeneen enemmän pahoinpitelykertoja ja vakavampia vammoja sekä seksiin pakottamista useammin kuin niiden naisten, jotka eivät tappaneet väkivaltaista puolisoaan. Tappoon päätyneessä parisuhteessa mies oli useammin huumeidenkäyttäjä kuin ei tappoon päätyneissä suhteissa, minkä lisäksi surmaan päätyneissä suhteissa tapahtui miehen tekemiä tappouhkauksia ja naisen omia tappouhkauksia useammin kuin tappamattomasti väkivaltaisissa parisuhteissa. (Lattu 2004, 178; ks. myös Kim & Titterington 2009.)

Alistetun uhrin väkivaltaisen itsepuolustuksen selonteko pysähtyy väkivallan kertomuksessa kohtalokkaan suhteen päättymisen kuvaukseen. Osalla tutkimukseni naisista heidän väkivallan käyttönsä eskaloitui vasta vuosia väkivaltaisen parisuhteen päätyttyä tilanteessa, jonka toisena osapuolena ei ollut henkilö, jonka kanssa nainen olisi ollut ihmissuhteessa. Tällaisen asetelman väkivallan selonteot loivatkin puhujistaan hieman toiminnallisempaa kuvaa, joka perustui uhriutumisuhan voimakkaaseen vastustamiseen.

6.3 Uhriutumisesta selviytymisväkivaltaan

Uhriutumisesta selviytymisväkivaltaan -selonteoksi nimittämässäni kolmannessa väkivallan tekijyyden ja yhteenkietoutumisen tyyliässä naiset toivat jokseenkin seikkaperäisesti esiin menneissä parisuhteissaan kokemaansa väkivallan rankkaa uhriutta, millä he selittivät oman väkivaltaisen itsepuolustusreaktionsa rajuutta. Tässä kahden tutkimukseni naisen käyttämässä selontekotyyliässä heidän vankeuteensa johtanut väkivallantekonsa sijoittui parisuhteen ulkopuoliseen kontekstiin.

Kahden selviytymishenkisesti väkivallan käytöstään puhuneen naisen selonteot eroavat taustoiltaan melkoisesti, mutta mainitsemallani väkivallan elämänhistoriallisen tarinan kronologiassa ne sijoittuvat tämän tutkimuksen kuvaaman jatkumon samaan kohtaan. Eli uhriutumisesta selviytymisväkivaltaan suuntautuvan väkivallan uhriuden ja tekijyyden yhteenkietoutumatyylin ydin on väkivaltaisesta suhteesta ihmissuhteen tasolla eroon pääseminen, mutta toisaalta parisuhdeväkivallan rankan uhriuden kauaskantoisuudella oman käytöksen perustelu.

Toinen uhriutumisesta selviytymisväkivaltaan suuntautuvaa yhteenkietoutumatyylä käyttänyt nainen, ”Irene”, perusteli rankkaa uhriuttaan menneisyyden väkivaltaisissa parisuhteissaan miesystäviensä vahvalla poikkeavuudella. Irene kuvaili ensimmäistä, vallan käyttönä ja sukupuolistuneen väkivallan tutkimuksen klassisena parisuhdeterrorismina (ks. esim. Johnson & Ferrado 2000; Piispa 2008), jossa tosin miehen äärimmäinen kontrollintarve perustui Irenen mukaan tämän häiriintyneelle persoonallisuudelle, jota hän kuvasi sekä narsistisena että psykopaattisena. Irene kuvasi tarkasti tässä nuoruuden parisuhteessaan kokemaansa monipuolista alistamista, joka oli kestänyt useamman vuoden ja josta hänen oli ollut erittäin vaikea onnistua eroamaan lopullisesti. Toinen hänen uhriutumisensa konteksti oli parisuhde paranoidista skitsofreniaa sairastavan miehen kanssa, josta tuli myös Irenen lapsen isä. Väkivallan käyttäjien medikalisoitavissa olevan poikkeavuuden korostaminen on voimallinen tapa purkaa väkivallan uhriin kohdistuvia syytöksiä haavoittavaan suhteeseen jäämisestä. Varsinkin narsismiin ja psykopatiaan sisältyy ilmiöiden popularisoiduttua yleiseen tietoon lähtökohtainen ymmärrys narsistin ja psykopaatin vastaanpanemattomista manipulointitaidoista. Toisaalta entisen poikaystävänsä äärimmäisestä kontrolloinnista puhunut Irene mainitsi monen muun tutkimukseni naisen tapaan, että väkivaltaa aktiivisesti käyttävät ihmiset lienevät ylipäättään häiriintyneitä. Joka tapauksessa Irenen sairaalloisiksi kategorisoimiensa entisten miesystäviensä väkivallan uhrius oli ollut niin rankkaa, että hän perusteli sillä omaa potentiaaliaan väkivaltaan:

- - [M]ää en oo niinku periaatteessa luonteeltani mikään väkivaltanen, mä en tykkää väkivallasta – mut kyllä mä puolustan itteeni, mä en anna enää kiduttaa itteeni. Enkä pelotella enkä muuta.

Irene selvitti haastattelun aikana seikkaperäisesti useamman väkivaltaisen entisen parisuhteensa luonteita ja vaiheita, jotka ovat olleet hänen selontekojensa perusteella erittäin julmia ja vaarallisia. Kiduttamisesta ja hengenvaarasta puhuminen vetoavat kuulijan tunteisiin ja ikään kuin

”empatiamaalaisjärkeen” – kukapa ei välttäisi äärimmäisiä kärsimyksiä, jos siihen kykenisi, tai ainakaan pitäisi oikeutettuna soimata kiduttamista vastaan toiminutta puhujaa. Irenen selonteko väkivallan käyttämisestään saattaa olla helpompi ymmärtää myös kuulijalle, jolla ei ole kokemusta väkivallan uhriudesta: yllättävään hengenvaaralliseen tilanteeseen joutuneena reagoimisen kuvittelemisen saattaa olla yksinkertaisempaa kuin väkivaltaisessa suhteessa eläneen ihmisen asemaan itsensä asettaminen.

Kiduttamisen vastustamiseksi käytetyksi oman väkivallan selvittäminen riisuu puhujan väkivallankäytöltä väkivaltaista luonnetta viestivän merkityksen, mitä Irene itsekin tekee ekplisiittisesti sanomalla, että ei ole *periaatteessa* luonteeltaan väkivaltainen. Periaatteessa-lisäys ja täsmentävä sivulause avaavat puhujalle myös väkivallan käyttäjän identiteetin, mutta kuten sanottua, hänen perustelunsa väkivallan viimesijaisuudestaan erottaa hänet poikkeavista väkivallalla alistajista. Väkivallan käyttäminen on tuottaa Irenelle hänen haastattelun mittaiseen selontekoonsa väkivaltaisen toimijuuden juonteeseen, kun hän käyttää väkivaltaa selviytyäkseen kiduttamisen uhasta ja vastustaakseen uhriutumista. Myös toinen väkivallan selviytymyksellistä yhteenkietoutumaa rakentanut nainen, ”Meri”, puhui väkivallastaan kidutukseksi luokiteltavan kohtelun seurauksena. Meri ei arvota tällaisissa tilanteissa käyttämänsä väkivaltaa sellaiseksi, jota hän voimakkaasti katuisi:

VV: Ymm. – No tota.. Mitä sä sanoisit, että millasia seurauksia sillä on sille, joka käyttää sitä väkivaltaa, et se on väkivaltanen?

Meri: - - Mä en tiedä, jos ihminen on jo niin paatunu ja se on niin tavallista, niin ei ehkä mitään seurauksia, mutta.. mutta tota.. Mun omalta kohdaltani.. – No onhan siitä tullu sillain.. tietenkä.. Kun nyt niistä on joutunu vankilaan, niin sehän sitten vaikeuttaa tietysti kaikkia asioita. Että ku tulee.. merkinnät, niin..

VV: Joo. Entä jos ajattelee silleen vaikka henkiseltä kannalta?

Meri: Kyllä mä osaa niinkun omista väkivaltateoistani kadun, mutta.. en suinkaan kaikkia.

VV: Joo. Millasia ne on, mitä sä et kadu? Tai miks sä et kadu jotain?

Meri: Ne on – mullon paljon sellasta, että mut on niinku pakotettu oleen jossain tilanteessa, sanotaan päiviäki.. Ja mä en oo niinku muuta ulospääsyä siitä tilanteesta pystyny tekeen, ku käyttään puukkoo tai muuta vastaavaa, että.. Niitä mä en niinku kadu. Mä oon yrittäny kaikkeni, että se tilanne raukeis, ja se ei oo rauennu, ni sit mä oon käyttäny astaloo ja.. on käyny huonosti.

VV: Kuulostaa vähän niinku sellaselta itsepuolustukselliselta.

Meri: Joo, joo. Mutta josta mut on kumminki tuomittu. – Et ne on sellasia, mut tietysti mä kadun oikeestaan.. – En mä kyllä syyttä suotta oo koskaan.. käyttäny väkivaltaa, että mulla on ollu niin paljon.. Se on ollu, että.. No kyllä tietysti huono omatunto on, koska kyllä sitä

sittekki miettii, että olisinko voinu tehdä jotain muuta, mutta.. -- mutta ei sitten.. No ehkä, kyllä. Mutta en mä kadu kaikkia.

Meri erottautuu paatuneista väkivallan käyttäjistä esittämänsä arveluna väkivallan vaikuttamattomuudesta tällaisiin ihmisiin ja siirtyen sitten puhumaan erikseen itse kokemistaan väkivallan vaikutuksista. Merin maininta katumuksen puutteestaan saa tutkijan kysymään asiasta lisätietoja, sillä väkivalta on kulttuurissamme lähtökohtaisesti tuomittavaa. Merin avattua katumattomaksi tilanteikseen umpikujatapaukset tutkija osoittaa tukevansa haastateltavansa väkivaltamotiivia tuomalla itse keskusteluun kulttuurisesti ymmärrettävän väkivallan itsepuolustuksellisuuden. Meri tuo kuitenkin esiin mutta-alkuisella vastauksellaan, että oikeusjärjestelmässä hänen tekojensa itsepuolustuksellista luonnetta ei ole allekirjoitettu, sillä hän on joutunut puolustautumisensa vuoksi vankilaan. Vaikka Meri korostaa, että hänen väkivaltaiset tekonsa ovat olleet seurausta hänen kokemastaan väkivallasta ja välttämättömiä hänen oman selviytymisensä kannalta, hän lopettaa puheenvuoronsa varsin epäröivästi toisintoimimisen mahdollisuuksistaan mainitsemiseen. Olivatpa Merin teot vältettävissä tai eivät, hän kuitenkin summaa itse, että ei kadu niistä kaikkia.

Meri ei puhu itsestään edellä siteeratussa tilannekuvauksen sisältävässä selonteossa väkivallan uhrina, eikä hän tee niin myöskään seuraavaksi lainatussa puheenvuorossa:

Meri: Et siitä mulla muun muassa sit tuliki yks tuomio.. Että ku mies ei vaan uskonu, kun mä sanoin moneen kertaan ”ei”, niin ei.

VV: Ymmm. Niin sit sää jotenkin kävit..?

Meri: Joo, mä sitten.. – tosin mä olin ollu kaks päivää vankina hänen kotonaan, et se ei päästäny mua mihkään päin liikkun sieltä, muuta ku vessaan. Ni sit se alko kaiken päälle vielä siinä niinkun väkisin ottaan, niin mä.. eka varotin, ja kun ei uskonu, niin mä hain sitte veitsen. Se tilanne loppu siihen, että mä löin monta kertaa.

Meri puhuu sitaatissa väkisinottamisesta, mutta myöhemmin haastattelussaan seksuaalisen väkivallan määrittelyistä yleisesti kysyttäessä hän tuo esiin, että hänellä ei ole kokemusta seksuaalisesta väkivallasta. Teon väkivaltaisuuden määrittely on paljolti teon kohteen puntaroitavissa (Hearn 1998, 16), mutta koska Meri esittää miehen ”alkaneen ottaa häntä väkisin” ja tämän aiheuttaneen hänen oman väkivaltansa, olisi Merin kuvaamassa tilanteessa ainakin kuulijan näkökulmasta paljon perusteita seksuaalisesta väkivallasta puhumiseen. Merin haastattelun ja myös Irenen selontekojen perusteella näyttää kuitenkin siltä, että uhriutumisen selviytymisväkivaltaan

suuntautuvassa uhriuden ja tekijyyden yhteenkietoutumassa puhujat samastuvat ainakin osittain mieluummin väkivallan käyttäjän toiminnalliseen identiteettiin kuin satutetun naisen identiteettiin. Toisaalta on syytä puhua nimenomaan identiteetteihin samastumisesta tai niihin läheisesti itsensä suhteuttamisesta kuin varsinaisesta väkivallan käyttäjän identiteettiin asettumisesta, onhan naisten selviytymisväkivalta Irenen ja Merin selontekojen perusteella ensisijaisesti toimijuuden toteuttamista.

Naisten käsitys itsestään lähtökohtaisesti väkivallattomina ihmisinä käy vahvasti ilmi toisen naisista jopa ärtyneisyyttä viestivästä reaktiosta tutkijan neutraaliksi tarkoittamaan, uhritumisestakin puhumiselle tilaa tarjoavaan kysymykseen, joka tuo naiselle mieleen hänen institutionaalisen vaarallisuusluokituksensa:

– No tota, miten sää aattelet, että tämmöstä ihmistä pitäis kohdella, jolla on sekä tää kokijuus että tekijyys, niinkun molemmista kokemuksia? Esimerkiks ammattiavun piirissä?

– Jaa miten pitäis kohdella?

– Niin, ja ehkä just auttaa, että jos halutaan saada stoppi niille molemmille? – Sekä sille, että ite käyttää väkivaltaa ja että on, ettei enää ite joutuis myöskään kokeen sitä?

– Siinä on kuule helvetin hyvä kysymys, koska tota.. Mä joudun loppuvaiheessa tuomioo semmoseen vaarallisuusarvioon, ni tota.. Ku mut on luokiteltu erittäin vaaralliseksi toisen hengelle, terveydelle ja vapaudelle – parisuhteessa ja päihty-, päihtymistilassa ja parisuhteessa, ku mä nää saan kumottua päästäni silleen, että mä pystyn antaan oikeet vastaukset, ni se ois helvetin hienoo, ettei luokitella enää. Et mä en tiedä, mul-, mä en osaa sanoo tohon.

– Mut luuleks sää esimerkiksi, että noita – sun kohdalla vaikka sitä, molempia, väkivallan käyttöä ja sitä, että joutuu oleen uhri, ni vois jotenkin helpommin purkaa, että jossei ois tommosta leimaa, että ”erittäin vaarallinen”, vai..?

– No mä, mä en perusta tolle leimalle mitään, koska mä tiedän, että se ei pidä paikkaansa. Mulla vaan kaikki kolme täyttymyksen saa, ni.. se on siinä. Mutta tota.. Kun mä oon itte siitä niin satavarma, että jos.. mä pysyn päihhteistä erossa, ni mulle oikeestaan oo mitään ongelmia elämässä. Mulla meni.. siviilissä tosi tosi hyvin ennen tätä tuomioo, että.. Mulla oli myöskin näyttöä siitä, että mä ihan.. pystyn oleen ihan ilman näitä vankiloitakin, että.. Että mulla on enemmänki se, että mun pitää vaan noi päihhteet jättää elämästäni, että ei niinku parisuhdetta, mutta.. se pitää olla myöskin mulla sitten ihan kunnon.. kunnon mies, että ei tämmönen päihdevammanen.

Vaikka tutkija tiedustelee tutkimukseen osallistuvan naisen toiveita auttamistavoista, nainen näyttää hieman ärtyvän tutkijan kysymyksestä, sillä nainen aloittaa ja päättää vastauksensa voimasanalla. Naisen torjuva suhtautuminen kysymykseen sellaisena, johon hänen olisi mahdollista antaa 'oikea' vastaus on vastatodistelua, eli hän kritikoii reaktiollaan haastattelukysymyksen mielekkyyttä

kyseenalaistaen kysymyksestä tulkitsemansa haastattelijan näkökulman (ks. Jokinen et al. 2012, 102). Nainen mahdollisesti tulkitsee tutkijan odottavan naisen kykenevän antamaan väkivallan kokemusten purkamiseen ja ehkäisemiseen yksinkertaisen ”oppikirjavastauksen”, jollaisen olemassaolon hän kokemuksensa perusteella torjuu. Tutkija yrittää vielä kerran esittää kysymyksen väkivaltaa käyttäneen ja kokeneen ihmisen toivomasta auttamistavasta aloittamalla neljännen repliikkinsä ”mutta”-sanalla, kuitenkin tuoden nyt esiin oletuksensa väkivallan tekijä-kokijan kohtelusta pelkästään tämän väkivaltaisuuden keskittyen, minkä tutkija ilmaisee viittaamalla vaarallisuusluokitukseen stigmana puhuen ”leimasta”. Nainen ei vastaa kysymykseen toivottavasta kohtelusta, vaan irrottautuu sen sijaan erityisen vaarallisen vangin kategoriasta vedoten itsetuntemukseensa, jonka hän kokee autenttisempaan kuin vaarallisuusarvion jäykän luokittelun.

Nainen puhuu vaarallisuuden kriteereistä¹³ ”vaan” hänen kohdallaan osuvina seikkoina, joista hän pitää tosiasiallisena vaarallisuutensa aiheuttajana yksinomaan päihteiden käyttämistä, minkä hän katsoo ainoaksi elämäänsä hankaloittavaksi ongelmaksi. Naisen puolustavassa selonteossa hänen vankilaan joutumisensa ja erittäin vaaralliseksi luokittelumisensa aiheuttama moraalisen järjestyksen rikkoutuminen johtuu päihteistä. Nainen erottautuu väkivallan käyttäjän ja varsinkin väkivaltarikollisen kategorisoinnista mainitsemalla, että hän kykeni pitkään olemaan ilman vankiloitakin, vaikka hän kertoi haastattelussa suorittaneensa useamman vankeusrangaistuksen. Nainen selvittää ajautuneensa päihteiden vuoksi käyttämään väkivaltaa, joten väkivalta on päihteiden seurausta ja naisen vaarallisuusluokitelluksi joutuminen väkivallan seurausta. Nainen myös erottaa väkivaltaa itsestään tuomalla esiin olevansa eri mieltä vaarallisuusluokituksensa kanssa väkivaltariskistään parisuhteessa – koska hänen väkivaltansa käyttäminen johtuu päihtyneisyydestä, hänen ei tarvitse välttää parisuhteita. Naisen ilmaisu ”päihdevammaisen” viittaa päihteidenongelmakäytön olevan erottamaton ihmiseen kiinnittyvä puute, jota hän ei voi itse poistaa. Vammasta puhumalla nainen tekee päihteiden käytöstä hänen hallitsemattomissaan olevan ongelman, ei itse valitun toimintatavan. Näin nainen myös siirtää vastuuta väkivallankäytöstään itseltään ”päihdevammalleen”. Nainen siis kieltäytyy toiminnallaan väkivallan uhriudesta, minkä lisäksi hän kieltää identiteettinsä väkivaltaisuuden selvittäessään olevansa ennen kaikkea päihteiden

---

¹³ Naisen vaarallisuusarviossa häneen pätevät ”kolme täyttymyksen saavaa” piirettä tarkoittanevat kolme väkivaltaa useimmiten ennustavaa tekijää – aiempaa väkivaltaa, psykopatiaa ja päihteiden väärinkäyttöä – tai väkivallan vaaran arviointimittarin HCR-20:n kolme yleisintä vaarallisuustekijätyyppiä – historialliset tekijät (kolme edellä mainittua tekijää sisältyvät näihin), kliiniset tekijät ja tulevaisuuden riskitekijät (ks. Eronen et al. 2007).

uhri.

Selviytymisväkivallan yhteenkietoutumassa selontekoa käyttäneistä naisista Irene hierarkisoi oman väkivallan tekonsa legitimizeetin korkeammaksi kuin perinteisempää, tutkimuskirjallisuudessaakin korostuvaa parisuhteessa pahoinpitelyä kokeiden naisvankien väkivaltaisen toiminnan oikeutuksen. Seuraavassa Irene vertaa omaa satunnaisessa väkivallan uhriutumisuhtatilanteessa toimintaa väkivaltaisissa suhteissa jatkuvasti uhriutuvien naisten toimintaan:

Että täällä mejänki osastolla on semmosii, jotka on miehensä, omaa miestään iskeny. Mulla ei ollu oma mies, ketä vastaan mää puolustauduin, tää oli ihan vieras ja muuta, et tota niin niin. Tai puoltuttu, semmonen joka oli siin asunnossa, joka.. mun päälle kävi ja muuta, joka uhkaili mua. Niin tota, niin niin, mutta tää, että oman miehensä loppujen lopuks tappaa – et kuinka antaa suhteen mennä niin pitkälle? Niin tuolla mejän osastolla on semmosia, jotka on yrittäny miehensä tappaa ja jotka on tappaneet miehensä, pitkän suhteen päätteeks. Nii kyllä se on aika käsittämätöntä, ettei niinkun löydä ulospääsyä, että on niin läheisriippuvainen tai on niin jumissa siihen suhteeseen, et se niinku päätyy tommoseen. Niin kyllä jossain on sillon oltava siinä naisessaki niinkun.. täällä jotain, et se on niinkun.. antanu sen suhteen niinku mennä siihen asti ja muuta. Että mä en ois Raimon kaa ikinä niinkun – mehän ei loppujen lopuks oltu kimpassa niin hirveen kauaa ja muuta. Mä en ois Raimon kans ikinä, mä en ois – jos meillä ei ois yhteistä lasta ja muuta, ni..

Irene tekee omasta väkivallastaan satunnaisen tilanteen aiheuttaman aiemman rankan uhriuden seurauksena ehdollistuneen uhriutumisen vastustamiskeinon, jollaiseksi väkivaltaisen suhteen sisällä toimivien naisten kuolettavia hyökkäyksiä ei voi Irenen mukaan luokitella. Suhteessa pysyminen väkivallasta huolimatta on Irenen mukaan väkivallan eskaloitumisen sallimista, jota on vaikea ymmärtää. Irene torjuu ajatuksen alistavan puolison väkivallasta niin absoluuttisena, että sitä ei voisi vastustaa irrottautumalla suhteesta. Hän keskittyy selonteossaan vertailemaan väkivallan uhriutuneita käyttäjiä, eikä kyseenalaista väkivallalla kontrolloivan pahoinpitelijän toimintaa niin voimallisesti kuin uhrin. Irene tuo esiin päässeensä itse eroon suhteellisen nopeasti skitsofreniansa vuoksi hengenvaarallisen väkivaltaisesta ”Raimosta”. Toisenlaisten väkivallan uhrien, sen suhteeseen jäämisellään mahdollistavien naisten kategorisointi läheisriippuvaisiksi tai muuten poikkeavaksi on Irenen tapa selvittää, kuinka hänen väkivallan käyttämisensä erottaa hänet tyypillisemmistä naisvangeista. Samalla selonteko on tapa osoittaa hänen väkivallan historiansa alun alistavista suhteista selviytymisen, joka on aiheuttanut hänen tarvittaessa väkivaltaisen selviytyjän toimijuutensa.

Tutkimukseni naisten uhriutumisestaan huolimatta ajoittain melko ankara suhtautuminen toisten naisten uhriuteen näyttäytyy tapana puhua itseä pois väkivaltaansa itse myötävaikuttaneen uhrin kategoriasta. Uhriutumisesta selviytymisväkivaltaan suuntautuvan väkivallan uhriuden ja tekijyyden yhteenkietoutumassa keskeistä on kriittisestä uhriin suhtautumisesta huolimatta juuri naisten menneisyyteensä sijoittama uhriutumisensa, jonka uusiutumista vastaan he ovat käyttäneet väkivaltaa hyökkääjäänsä kohtaan. Uhriutuminen on traumaattista ja stigmaattista (Ronkainen 2006), joten siitä itsensä diskursiivinen erkaannuttaminen on ymmärrettävää. Toisaalta uhri-identiteetti on selviytymisväkivallallisen yhteenkietoutumaselonteon lähtöpiste, jonka sijoittaminen menneisyyteen luo selonteon väkivaltakertomukselle juonen. Naiset ovat jo päässeet alistavista, tuskallisista suhteista eteenpäin, mutta väkivallan ylitsepääsemisen ylläpitämiseksi he ovat joutuneet toimimaan väkivaltaisesti, mikä taas on ollut osittain aktiivinen valinta – ”mä en anna itteeni enää kiduttaa” – ja toisaalta kuitenkin menneisyyden aiheuttama seuraus omasta uhriudesta. Selviytymisväkivallanyhteenkietoutuman selonteoissa naiset siis erottautuvat voimakkaammin uhriudesta kuin oireellisuus- ja alistetuneisuuden yhteenkietoutumaselontekojen soveltajat. Selviytymiskeinona käytettyyn väkivaltaa selonteoissaan viittaavat naiset rakentavat itselleen toimijuutta vahvemmin kuin kahden muun yhteenkietoutumaselonteon käyttäjät, vaikka selviytymisväkivallan yhteenkietoutumatyyllisäkin toimijuus on melko vähäistä. Suhteutan seuraavassa toisiinsa aineistostani hahmottuneiden yhteenkietoutumatyylien tuottamaa kuvaa vankilaan joutuneiden väkivaltaisuudesta ja sen puutteesta niihin liittyvine identiteetteineen ja toimijuuksineen.

6.4 Väkivallattomat naiset?

Näyttää siltä, että tutkielman havainnot naisten väkivallasta yhtenevät aiemman naisvankien väkivaltaa selvittäneen tutkimuskirjallisuuden kanssa. Tutkimukseni naisten väkivalta on pääosin reaktiivista ja viimesijaista. Toisaalta aineistosta on luettavissa myös pieniä vihjeitä väkivallasta aktiivisena selviytymiskeinona: osa naisista toi esiin tietoisuutensa kyvystään väkivaltaan – vaikka he itse eivät ole niitä ihmisiä jotka käyttäisivät väkivaltaa kevyin perustein. Naiset rakensivat omaa väkivallattomuuden identiteettiään vasten entisten alistavien puolisoitensa kategorisointeja. Naiset toivat myös haastattelun sivujuonteissa esiin esimerkkinä sen, kuinka heidän väkivaltansa on paljon ymmärrettävämpää kuin vaikkapa lapsensa surmanneiden naisten, joiden eräs naisista pelkäsi

mustaavan kaikkien vankilaan joutuneiden äitien maineen. Oma aineistoni ei kuitenkaan sisällä lainkaan tällaisten lapsen surman tehneiden naisten haastatteluja. Tutkimukseni naiset identifioivat kaikki itsensä uhreiksi ja väkivaltansa viimesijaiseksi toiminnakseen.

Aineistoni luonnetta voi selittää väkivallan stigmaattisella luonteella, joka tahraa etenkin naisten identiteetin niin vahvasti, että väkivallasta ymmärrettävästi otetaan haastatteluissa etäisyyttä. Toisaalta väkivallasta ollaan valmiimpia puhumaan, jos keskustelun saa fokusoida omiin uhriuden kokemuksiin ja vaieta omasta väkivallasta (Flinck & Paavilainen 2010, 192; Flinck 2006, 117; Comack & Brickey 2007, 25). Väkivalta on moraalisen latautuneisuutensa lisäksi käyttäjälleenkin traumaattista, joten oma väkivalta saattaa olla esimerkiksi dissosioituna, omasta tietoisuudesta irroitettuna, niin että siitä ei edes ole mahdollista puhua (Flinck & Paavilainen 2010, 192). Tutkimukseni naisista jokainen kertoi myös omasta väkivallastaan, mutta kaksi heistä toi eksplisiittisesti esiin, että he eivät muista väkivallantekoaan, ainoastaan sitä edeltäneet ja seuranneet tapahtumat.

Rankoista taustoistaan huolimatta tutkimukseni naiset eivät yksioikoisesti tarttuneet uhrin identiteettiin. Naiset toivat omista väkivallan kohteena olemisen kokemuksistaan kertomisen vastapainoksi uhri-sanaa kyseenalaistaen, että eivät väkivallan asetelma ei aina yksioikoisesti rakennu pahasta pahoinpitelijästä ja viattomasta uhrista. Kuten aiemmin olen esittänyt, uhrin identiteetti on suomalaisittain kyseenalaistettu, kun uhria syyllistetään kokemastaan väkivallasta, josta nainen ei onnistu pääsemään eroon (Ronkainen 2008; Ronkainen 2006; Keskinen 2005, 18; Husso 2003, 98–99). Uhriuden identiteettiin vetoaminen näytti silti pääsääntöisesti tutkimukseni naisille houkuttelevammalta kuin väkivallan tekijäksi itsen identifioiminen. Uhrin passiivisuuteen identifioituminen suo väkivallan tekijä-kokijalle mahdollisuuden torjua väkivallan käytön moraalisen murtuman aiheuttamia syytöksiä kuin toimijuuden korostaminen.

Väkivaltaa käyttäneitä naisvankeja haastatelleiden Elizabeth Comackin ja Salena Brickeyn (2007) mukaan väkivaltaiset naiset konstruoidaan kulttuurisesti joko uhreiksi, ”hulluiksi” tai ”pahoiksi”. Uhrin identiteetti tarjoaa enemmän tilaa omien kokemusten kertomiselle kuin naisten väkivaltaan keskittyvät hulluuden ja pahuuden konstruktiot. Naisten hulluuden konstruktiota tukee naisten ongelmien herkkä medikalisoiminen ja lääkitseminen sekä naisvankien psyykkisten ongelmien määrä suhteessa miesvankienemmistöön. Naiset itse vastustivat hulluuskonstruktiota ja kuvasivat

itseään pikemminkin vihaisina naisina. Pahuusdiskurssissa naisten toimijuutta korostetaan ja heiltä vaaditaan hyvistystä rikoksistaan – toisin kuin uhrikonstruktiossa. Toisaalta naiset itse saattavat tietoisesti rakentaa itselleen pahan naisen konstruktiota saadakseen kunnioitusta ja koskemattomuuden omissa piireissään. Comackin ja Brickeyn haastattelemat naisvangit korostivat, että myös uhrin konstruktioon voi sisältyä toimijuutta, sillä väkivaltaisenkin parisuhteen valta-asetelma on naisten mukaan liikkuva, vaikka naisiin kohdistuukin kontrollia, johon he eivät voi vaikuttaa. Comackin ja Brickeyn tutkimuksessa naiset vetosivat itsekkin uhriuden lisäksi itsekkin kahteen muuhun vallitsevaan väkivaltaisen naisen diskurssiin. Samankaltaista moninaisuutta suosivat myös tämän tutkimuksen naiset liittäessään itseään selonteoissaan useampiin erilaisiin konstruktioihin ja väkivallan tekijyyden ja uhriuden yhteenkietoutumiin.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkielman tehtävänä on ollut selvittää, miten väkivaltarikoksista tuomitut naisvangit esittävät selonteoissaan väkivallan uhrin ja tekijä kategorioiden kietoutuvan yhteen. Lisäksi työn funktiona on ollut selvittää, miten naiset perustelevat omaa väkivallan käyttämistään tällä uhriuden ja tekijyyden yhteenkietoutumisella. Toisella tutkimuskysymyksellä olen selvittänyt, millaiseksi naisten toimijuus väkivallan suhteen muodostuu yhteenkietoutumalla selittämisen ansiosta. Tutkimusraportin otsikossa esitetty kysymys ”uhrista itsensä puolustajaksi?” on ikään kuin käänteinen retorinen kysymys, jolla tutkija on otaksunut, että uhriuden ja tekijyyden yhteenkietoutuminen voisi olla moniselitteisempää. Tutkielmani väkivaltaselontekojen kontekstiksi muodostui parisuhdeväkivalta, johon tutkimukseni seitsemästä osallistujasta kuusi paikansi väkivallan yhteenkietoutumansa.

Tutkielman viitekehystenä on sosiaalinen konstruktionismi, jossa todellisuus nähdään moninaisena ja vuorovaikutus totuuden rakentamisen paikkana (Burr 1995; Jokinen, Juhila & Suoninen 1993). Todellisuuden rakentamisessa sukupuolella ja vallalla nähdään tärkeä rooli, joka ulottuu myös väkivaltaan. Työssä väkivaltaa tarkastellaan sukupuolistuneen väkivallan viitekehyksestä. Täten väkivalta ja valta kiinnittyvät epätasaisesti sukupuoliin ja mahdollistavat erilaista toimijuutta, eli erilaisia toimimisen ja valinnan mahdollisuuksia (Ronkainen 2006, 532; Ronkainen 2008, 388; Notko 2011, 199). Väkivaltaisen parisuhteen dynamiikassa tämä todentuu, kun toinen osapuoli alistaa toisen saaden tämän normalistumaan väkivaltaan aiheuttamalla uhrille alituisen pelkotilan sekä alentaen järjestelmällisesti tämän itsetuntoa. Sukupuolistuneet kulttuuriset odotukset sääntelevät parisuhteen osapuolia, kun heteronormatiivisesti miehen edellytetään edustavan tiettyjä ominaisuuksia ja naisen taas toisenlaisia. Komplimentaariseen sukupuolikäsitykseen on valitettavan helposti liitettävissä ajatus vahvojen miesten oikeudesta kontrolloida heikompia naisia. (ks. Husso 2003; Nyqvist 2001; Hearn 1998.) Toisaalta sukupuolistuneen väkivallan viitekehys on kehitetty miesten naisiin kohdistaman väkivallan analysoimisen työkaluksi. Viitekehysten soveltaminen sellaisiin suhteisiin, joissa valta-asetelma ei ole yhtä epätasainen kuin niin sanotussa intiimissä terrorismissa, ei ole täysin saumatonta, vaan vaatisi lisätietoa väkivaltaisten suhteiden kirjosta. Pääosan tutkimukseni naisten selonteoissa kuvaamasta heihin kohdistuneesta väkivallasta voi

kategorisoida tällaiseksi kokonaisvaltaiseksi intiimiksi terrorismiksi. (Piispa 2004; 2008; Johnson & Ferrado 2000.)

Tosin juonteita väkivaltaisten parisuhteiden vaihtelustakin löytyy jonkin verran tutkimukseni naisten kertomasta. Seitsemän naisen haastatteluaineiston kategoria-analyysi osoittaa, että tutkimukseni naisvankien väkivallan uhrius ja tekijyys kietoutuvat toisiinsa nimenomaan uhriudesta tekijyyteen suuntautuneina. Naiset ovat siis olleet ensinnä uhreja ja sittemmin käyttäneet väkivaltaa, mitä he uhriutumisellaan ovat perustelleet. Moni naisista kategorisoi oman uhriutensa yhtä absoluuttiseksi kuin millaiseksi väkivaltaisen suhteen vääristyneitä valtasuhteita tutkimuskirjallisuudessa on kuvattu (ks. esim. Laitinen 2011; Marttala 2011). Kategoria-analyttisesti muotoiltuna naiset ovat rikkoneet moraalista järjestystä käyttämällä väkivaltaa, mutta he ovat kyenneet antamaan asiasta vahvoja selontekoja kuvaamalla läpi haastattelujen uhritaustansa eksessiivisyyttä (Jokinen, Juhila & Suoninen 2012, 132–133). Keskeinen havainto kuitenkin on, että naisten tavoissa työskennellä uhrin ja väkivallan tekijän jäsenkategorioilla on eroja, minkä myötä heidän toimijuutensa muotoutuu konstruoiduissa yhteenkietoutumatyyleissä erilaiseksi. Toiset naisista kategorisoivat itseään selonteoissaan vahvemmin uhriksi kuin toiset, jotka esimerkiksi korostivat uhriutensa vastapainona, että väkivaltaisella puolisoilla voi kaikesta huolimatta olla kyky muuttua ja että väkivaltaiset suhteet eivät ole pelkästään yksipuolista alistamista. Mainittakoon vielä omana aineiston juonteenaan erään tutkimukseni naisen väkivaltaselonteot, jotka olivat oikeastaan tyyliltään parayhteenkietoumuksellisia. Tämä nainen siis oikeastaan irtaannutti itsensä selonteoissaan täysin väkivallan käyttäjistä ja myös uhreista ja keskittyi haastattelussa pohtimaan yleisemmällä tasolla väkivallan ilmiötä.

Naisten kertoman yhtäläisyyksien ja eroavaisuuksien hahmottamiseksi sovelsin melko vapaasti (jäsen)kategoria-analyysiä keskittyen enemmän naisten selontekojen laajempiin diskursseihin kuin täsmällisten kategoriointien määrälliseen kirjaamiseen tai muuhun tarkkaan luokitteluun. Aineistosta erottuivat kuitenkin lähes kaikkien naisten käyttäminä väkivallan yhteenkietoutuman perustavanlaatuisen uhrin ja väkivallan tekijän vakioparin lisäksi vakioparit fyysinen-henkinen, mies-nainen ja heikko-vahva. Väkivallan käyttäjän heikoksi kategorioiminen palveli sekä pahoinpitelijän käytöksen syylistämisen että selittämisen välineenä. Väkivallan käyttäjän toimintaa saatettiin ymmärtää tämän heikon itsetunnon oireena, mutta toisaalta väkivallan käyttäjän heikkous

saatettiin myös patologisoida esimerkiksi narsismista johtuvaksi.

Väkivallan käyttäjän toiminnan ja väkivallan muotojen seikkaperäinen selvittäminen oli naisten tapa tehdä selkoa väkivaltaiseen suhteeseen jäämisestään. Naiset konstruoivat kokemansa kaikenlaisen pahoinpitelyn moniulotteisuutta kuvaten siinä yhdistyvän niin henkisen kuin fyysinenkin sekä joidenkin naisten tapauksessa seksuaalinen satuttamisen. Kaikkien parisuhdeväkivaltaa kokeneiden tutkimukseni naisten uhriutumisen – ja suurin osa heidän omasta väkivallastaan – tapahtui heteroseksuaalisissa parisuhteissa. Naisten selonteoissa siis väkivallan aloitteellinen tekijä oli mies. Naisista osalla oli kuitenkin tarve tuoda painokkaasti esiin, että myös naiset kykenevät väkivaltaan ja siihen usein sortuvatkin. Väkivallan sukupuoleettomuuteen vetoaminen toimi naisten tapana osoittaa, että he eivät puolustele naisten väkivaltaa, minkä lisäksi erottautumisen voi tulkita väkivallattoman tulevaisuuden toiveiden vaalimiseksi. Sitä vastoin väkivallan sukupuolittuneesta asetelmasta puhuvien naisen painotus naisten uhriutumisesta oli tulkittavissa keinoksi tuoda esiin naisiin kohdistuvan väkivallan ilmiön laajuus ja vakavuus (ks. Comark & Brickey 2007, 12). Tutkittavista kukaan ei toki kieltänyt naisiin kohdistuvan väkivallan vääryyttä, mutta kuten sanottua, osa naisista keskittyi puhumaan mieluummin ylipäättään väkivallan vääryydestä.

Naisten kategoriset selonteot muodostivat kolme erillistä väkivallan tekijyyden ja uhriuden yhteenkietoutumisen tapaa. Havainnollistin näiden yhteenkietoutumatyyppejen eroja kuvaamalla, miten yhteenkietoutumatyyppejen voi hahmottaa sijoittuvan eri kohdille väkivaltaisen elämähistorian kertomusta. Kauimmas menneisyyteen ulottuu oireellisena väkivallan uhiutensa ja tekijyytensä yhteenkietoutumaa kuvainneiden naisten väkivaltakertomuksen alkupiste – tähän yhteenkietoutumaan vedonneet naiset kuvasivat rosoista lapsuutta päihdeongelmaisissa perheissä tai lapsuudessa tai nuoruudessa seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi joutumisestaan. Naiset eivät kuitenkaan eritelleet selonteoissaan, miten he olivat onnistuneet pääsemään eroon väkivaltaisista suhteista, joita heillä oli kuitenkin ollut useampia. Eräs naisista kertoi olevansa edelleen häneen väkivaltaa käyttäneen miehen kanssa yhdessä, joskin hän teki selkoa suhteen toimivuudesta vertaamalla sitä aiempaan selvästi väkivaltaisempaan suhteeseensa ja tuomalla esiin, kuinka nykyisessä suhteessa hänkin on käyttänyt aloitteellisesti väkivaltaa. Kaikki väkivaltansa oireellisuudesta puhuneista naisista toivat päihteidenkäytön esiin väkivallan uhriutumisen ja

vaikean taustansa seurauksena. Naiset selittivät päihtyneisyydellä väkivaltaansa ja liittivät itseään selvästi mieluummin päihdeongelmaisen kuin väkivaltaisen ihmisen jäsenkategoriaan. Naiset kategorisoivatkin itseään enemmän päihteiden kuin väkivallan uhreiksi, jolloin heidän oma väkivaltansa tuli selitetyksi pitkälti päihtyneisyydellä. Toimijuutta tällaisessa hallitsemattomassa oireellisessa väkivallassa ei juurikaan ollut.

Lähellä oireellisen väkivallan yhteenkietoutumaa oli reaktiiviseksi nimeämäni väkivallan selonteko, joka vastaa pitkälti aiemman naisvankitutkimuksen luomaa kuvaa vankilaan joutuneiden naisten oman puolisonsa surmaamisesta itsepuolustuksena tämän hyökkäykselle. Toisaalta reaktiivisen väkivallan yhteenkietoutumassa suhteen väkivalta kategorisoitiin raemmaksi ja kontrolloivammaksi kuin edellä mainitussa oireellisuusselonteossa. Reaktiivinen väkivalta oli viimesijaista, vaikka reaktiivisuudella väkivallan uhriuden ja tekijyyden yhteenkietoutumastaan selkoa tehneet naiset mainitsivat myös ennen surmatilannetta hyökänneensä väkivaltaisen miehensä päälle. Myös reaktiiviseksi väkivaltansa kategorisoineet naiset kertoivat olleensa useammissa väkivaltaisissa suhteissa. Naiset tekivät väkivallan rajuudesta puhuessaan selkoa väkivaltaisiin suhteisiin uudelleen altistavasta väkivaltaan normaalistumisesta. Väkivaltaisen suhteen valta oli suhteesta toiseen ainoastaan miehellä, mikä ei jättänyt tämän yhteenkietoutuman käyttäjille tilaa toimijuudelle (ks. Keskinen 2005, 34–35).

Väkivaltaisen elämänhistorian aikajanalla pisimmälle ulottui kolmannessa yhteenkietoutumatyyllissä kategorisoitu väkivallan seurauksellisuus. Näiden naisten selonteissa heidän oma väkivaltansa oli seurauksellinen reaktio heidän menneisyyden parisuhteissaan kokemastaan rankasta väkivallasta, minkä vuoksi naiset käyttivät itse väkivaltaa uhriutumisen uusiutumisen torjuakseen. Kuten reaktiivisessakin selonteossa, seurauksellisessa väkivallassa naisten itsepuolustuksellinen väkivalta oli eskaloitunut tilanteessa, jossa heidän henkeään oli uhattu. Vaikka seurauksellinen väkivalta oli viimesijaista itsepuolustusta, korostivat sillä väkivaltaansa kategorisoineet naiset toimijuuttaan – he eivät enää suostuneet uhreiksi. Toimijuudesta huolimatta naisten seurauksellisuusselonteot perustuivat lähinnä oman uhriuden kuvaamiseen. Seurauksellisessa väkivallan tekijyyden ja uhriuden yhteenkietoutumassa uhriudesta kertominen toimi kuitenkin toimijuuden perusteluna, eikä suhteeseen jäämisen perusteluna, kuten kahdessa aiemmin mainitussa yhteenkietoutumatyyllissä.

Vaikka aineistosta hahmottui erilaisia väkivallan uhriuden ja tekijyyden yhteenkietoutumien tyynejä,

eivät tyyliä jaa naisia tiukasti yhteen yhteenkietoutumakategoriaan, vaan joillain naisilla on viitteitä useampien yhteenkietoutumakategorioiden väliin sijoittumisesta. Aiemmassa naisten väkivaltaa koskevassa tutkimuksessa naisten käyttämää väkivaltaa on kategorioitu ainakin itsepuolustukseksi, pitkän uhritaustan omaavan naisen yritykseksi estää uusi uhriutumisen, aloitteelliseksi puolison kontrolloimiseksi ja patologiseksi väkivallaksi (Hester 2012). Väkivaltaa käyttäneiden naisten haastattelututkimuksissa naisten väkivaltaa on luokiteltu esimerkiksi parisuhderiidoiksi ja turhautumiseksi, mustasukkaisuudeksi, oman parisuhdeväkivallan ja lapsuuden uhrikokemusten aiheuttamaksi, itsepuolustukseksi ja miehen väkivaltaiseksi vastustamiseksi ja miehen väkivallan päätyttyä purkautuvaan väkivaltaan (Lattu 2006). Naiset ovat oikeuttaneet väkivaltaansa edelläkin mainittuun tapaan itsepuolustuksena, ylikuormittuneisuudestaan hätäntymisenä, tunteiden purkamisena, omien oikeuksien puolustamisena ja auttajaksi asettumisena. Toisaalta naisten tiedetään myös paljolti torjuvan väkivaltaisuutta selittämällä toimintaansa periaatteidensa säilyttämiseksi tai kerta kaikkisesti kieltäen tai vähätellen taikka normalisoiden väkivaltaansa. (Flinck & Paavilainen 2010.) Tutkimukseni naisten selonteot käyvät edellä mainituista väkivallan perusteluista yksiin itsepuolustuksen ja oman lapsuuden ja aiempien suhteiden uhriutumisen osalta (ks. Lattu 2006). Myös yksittäisinä puheenvuoroina eräs nainen mainitsi väkivallasta turhautumisen seurauksena ja toinen taas mustasukkaisuuden. Naisten selonteot väkivallastaan painottuivat kuitenkin heidän vastuutaan väkivallasta lieventäviin pahoinpitelysyyden kategorisointeihin. Tätä selittää ihmisten luonnollinen pyrkimys oman toiminnan oikeellisuuden säilyttämiseen (Baker 1997, 143) sekä oman väkivallan käytön traumaattisuus, joka saa mieluummin puhumaan oman uhriuden traumaattisuudesta kuin väkivallasta (Comack & Brickey 2007, 25).

Tutkielman tulokset naisvankien itselleen kategorisoimasta vähäisestä toimijuudesta väkivaltaisissa suhteissa ovat samassa linjassa aiemman naisvankitutkimuksen kanssa: vankilaan joutuneilla naisilla on taustallaan yleensä elämän alusta asti alkanutta huono-osaisuutta ja kaltoinkohdeksi tulemisen kokemuksia. Naisvankien sosiaalisina ongelmina esitetään perhe- ja parisuhderiippuvuus, taloudelliset ongelmat ja päihteiden liikakäyttö (Pösö 1986; ks. myös Vankeinhoidon neuvottelukunta 1992; Weizmann-Henelius 2004, 5; Laitinen 2006, 229; Lattu 2006, 238), joista viimeksi mainittuun naiset viittasivat itsekkin usein selonteoissaan. Naisvankien tiedetään joutuneen väkivallan kohteiksi parisuhteissaan, mutta myös kohdistaneensa tuomioonsa johtaneen väkivallan puolisoonsa (Viitanen 2013; Lattu 2006; Pösö 1986)

Tästä tutkimuksesta näyttää muodostuneen selonteko sukupuolistuneen väkivallan uhreille osoitettuun vastuullistavaan kysymykseen ”miksi nainen jää väkivaltaiseen suhteeseen”, johon annetuista selonteista muodostuivat naisten väkivallan tekijyyden ja uhriuden yhteenkietoutumatyylit, mutta myös tutkimusraportin sukupuolistuneen väkivallan viitekehyksen teoriataustoituksen näkökulma ja analyysilukujen juoni. Ydinkysymyksen väkivallan uhria vastuuttavasta vireestä huolimatta ainakin yhdessä naisten väkivallan uhriuden ja tekijyyden yhteenkietoutumatyyleistä oli esillä toimijuus. Toisaalta toimijuus näyttäytyi tutkimukseni naisten selonteissa väkivaltaan tarttumisenä tai siitä passiivisuuteen jääden kieltäytymisenä. Toimijuuden kysymyksiä olisi nähdäkseni suotavaa tarkastella laajemminkin, mutta se edellyttäisi hieman erilaisen aineiston keräämistä. Tämän tutkielman aineistonkeruussa käyttämäni teemahaastattelupohjani ei oletettavasti määritelmäkeskeisyydessään rohkaissut pohtimaan erityisen kokonaisvaltaisesti toimijuutta. Myös syvällisempään teoreettiseen ymmärrykseen toimijuuden käsitteestä pyrkiminen olisi voinut auttaa paikantamaan aineistosta paremmin hienovaraisempiakin vihjeitä toimijuuksista.

Toimijuuden syvällisempi selvittäminen vaatisi jatkotutkimusta, jossa haastatteluissa käytäisiin seikkaperäisemmin lävitse haastateltavien väkivaltataustat ja muut taustat keskittyen eksplisiittisesti tutkimukseen osallistuvan kokemuksiin, eikä yleisesti väkivallan määrittelyyn. Mielenkiintoista voisi olla verrata keskenään mies- ja naisvankien väkivallan yhteenkietoutumia ja tarkastella, miten sukupuoli rajaa toimijuutta. Miesten omista merkityksenannoistaan väkivallalleen on jo olemassa tutkimusta, mutta miesvankien uhriuden ja tekijyyden yhteenkietoutuma näkökulma yhdistettynä naisvankien yhteenkietoutumien vertailuun voisi tuottaa kiinnostavan uuden tulokulman miesten ja naisten väkivallan eroihin. Toisaalta tutkimusasetelman kasassa pysymisen ja syvällistämiseksi olisi luultavasti kannatavampaa maltaa tutkia kerralla yhtä sukupuolta. Erityisen kiinnostavaa olisi päästä tutkimaan pitkittäisasetelmalla, seurantatutkimuksena esimerkiksi tämän tutkimuksen naisten väkivallan selontekojen kehittymistä heidän vapauduttuaan vankilasta ja saatuaan väkivallan kokemuksiinsa vielä enemmän etäisyyttä¹⁴. Naisvankien tutkimuksen vähyys puoltaa heidän tutkimistaan ja tällä tutkielmalla avaamani näkökulman syventäminen olisi tärkeää naisvankien merkityksellistysten ja taustojen ymmärrettäväksi tekemiseksi, mikä taas edistäisi parempien sosiaali- ja vankeinhoitojen työtapojen kehittämistä ja siten väkivallan vastaisen työn tehostamista.

---

¹⁴ Tämän oivallisen idean esitti tutkielmani ohjaaja Hannele Forsberg.

Toimijuuden korostaminen voi parhaillaan saada väkivaltaa käyttäneet naiset muuttamaan asennoitumistaan väkivaltaan vähemmän hallitsemattomana ja kontrolloitavanaan, jolloin väkivallaton ja vankilaton tulevaisuus voisi olla kaikkien vankilaan joutuneiden naisten saatavilla (ks. Jokinen & Ollus 2012).

LÄHTEET

- Aebi, Marcelo F. & Linde, Antonia (2012) Conviction statistics as an indicator of crime trends in Europe from 1990 to 2006. *European Journal of Criminal Policy and Research* 18(1), 103–144.
- Ahmed, Sara (2005) *Cultural Politics of Emotion*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Antaki, Charles & Widdicombe, Sue (toim.) (1998) *Identities in talk*. Lontoo: Sage.
- Anttonen, Anneli & Lempiäinen, Kirsti & Liljeström, Marianne (2000) (toim.) *Feministejä – Aikamme ajattelijoita*. Tampere: Vastapaino.
- Apo, Satu & Koivunen, Anu & Rossi, Leena-Maija & Saarikangas, Kirsi (2002) *Itkua ikä kaikki? Kirjoituksia naisesta, vallasta ja väkivallasta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Baker, Carolyn (1997) Membership Categorization and Interview Accounts. Teoksessa David Silverman (toim.) *Qualitative Research. Theory, Method and Practice*, 130-143.
- Berlant, Lauren (toim.) (2004a) *Compassion. The Culture and Politics of an Emotion*. New York: Routledge.
- Berlant, Lauren (2004b) Introduction: Compassion (and Withholding). Teoksessa Lauren Berlant (toim.) *Compassion. The Culture and Politics of an Emotion*. New York: Routledge, 1–14.
- Blee, Katherine (1998) White-knuckle research: Emotional dynamics in fieldwork with racist activists. *Qualitative Sociology* 21(4), 381–399.
- Bourget, Dominique & Gagné, Pierre (2012) Women Who Kill Their Mates. *Behavioral Sciences and the Law* 30(5), 598–614.
- Burr, Vivien (1995) *An introduction to social constructionism*. Lontoo: Routledge.
- Campbell, Rebecca & Adams, Adrienne E. & Wasco, Sharon M. & Ahrens, Courtney E. & Sefl, Tracy (2010) "What Has It Been Like You to Talk With Me Today?": The Impact of Participating in Interview Research on Rape Survivors. *Violence Against Women* 16(1), 60-83.
- Comack, Elizabeth & Brickey, Salena (2007) Constituting the Violence of Criminalized Women. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice* 49(1), 1–36.
- Davis, Dana-Ain (2009) Non-Violent Survival Strategies in the Face of Intimate Partner Violence and Economic Discrimination. Teoksessa Kathy A. McCloskey & Marilyn H. Sitaker (toim.) *Backs*

- Against the Wall. Battered Women's Resistance Strategies. Lontoo: Routledge, 113–142.
- Dobash, Rebecca Emerson & Dobash, Russell P. (toim.) (1998) Rethinking Violence Against Women. Thousand Oaks: Sage.
- Do Mar Varela, María & Dwahan, Nikita & Engel, Antke (toim.) (2011) Hegemony and heteronormativity. Revisiting 'the political' in queer politics. Farnham: Ashgate
- Duley, Kolleen (2006) Un-domesticating violence: Criminalizing survivors and U. S. Mass incarceration. Teoksessa Elaine J. Leeder (toim.) Inside and out: Women, prison and therapy. Hoboken: Taylor & Francis, 75–96.
- Dunn, Jennifer (2005) ”Victims” and ”survivors”: emerging vocabularies of motive for ”battered women who stay”. Sociological inquiry 75(1), 1–30.
- Enroos, Rosi (2008) Vankila lapsuudessa -lapset vankilassa. Tutkimus lapsista, joiden elämää äidin vankeus värittää. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2008.
- Enroos, Rosi & Pösö, Tarja & Vierula, Tarja (2006) Lapset vankilassa – selvitys lapsista, jotka viettävät varhaislapsuuttaan vankilassa vangitun vanhemman kanssa. Tampere: Tampere University Press.
- Gainsborough, Jenny (2008) Women in prison: International problems and human rights based approaches to reform. William & Mary Journal of Women and the Law 14(2), 271–304.
- Galtung, Johan (1990) Cultural Violence. Journal of Peace Research 27(3), 291–305.
- Garfinkel, Harold (1967) Studies in ethnomethodology. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
- Granfelt, Riitta (1998) Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Granfelt, Riitta (2002) Pahasta kirjoittaminen. Teoksessa Merja Laitinen & Johanna Hurtig (toim.) Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Jyväskylä: PS-Kustannus, 127–141.
- Granfelt, Riitta (2007) ”Oppisin elämään riippuvuuteni kanssa.” Tutkimus naisvankien päihdekuntoutuksesta Vanajan vankilassa. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto.
- Granfelt, Riitta (2013) Naisten kokemuksia kodittomuudesta ja vankeudesta. Teoksessa Elina Virokangas & Sanna Väyrynen (toim.) Varjoja naiseudessa. Kuopio: Unipress, 199–219.
- Eckstein, Jessica J. (2011) Reasons for Staying in Intimately Violent Relationships: Comparisons of Men and Women and Messages Communicated to Self and Others. Journal of Family Violence 26(1), 21–30.

- Eriksson, Maria & Hester, Marianne & Keskinen, Suvi & Pringle, Keith (toim.) (2005) Tackling men's violence in families. Nordic issues and dilemmas. Bristol: Policy Press.
- Eronen, Markku & Kaltiala-Heino, Riittakerttu & Kotilainen, Irma (2007) Vaarallisuuden arviointi. Missä tilanteessa ja miten väkivaltaisuuden vaaraa arvioidaan Suomessa. *Duodecim* 123(19), 2375–2380.
- Fawcett, Barbara & Featherstone, Brid & Hearn, Jeff & Toft, Christine (toim.) (1996) Violence and gender relations. Theories and interventions. Lontoo: SAGE Publications.
- Fletcher, Beverly R. & Rolison, Garry L. & Moon, Dreama G. (1993) The Woman prisoner. Teoksessa Beverly R. Fletcher, Lynda Dixon Shaver & Dreama G. Moon (toim.) *Women Prisoners – A Forgotten Population*. Westport: Praeger, 15–26.
- Fletcher, Beverly R. & Dixon Shaver, Lynda & Moon, Dreama G. (toim.) (1993) *Women Prisoners – A Forgotten Population*. Westport: Praeger.
- Flinck, Aune (2006) Parisuhdeväkivalta naisen ja miehen kokemana. *Rikottu lemменmarja*. Tampere: Tampere University Press.
- FRA: European Union for Fundamental Rights (2014) Violence against women: An EU-wide survey. Main results. Luxemburg: Publications Office of the European Union.
- Fryer, L. Jeanne (2006) Silenced Voices: Stories of Incarcerated Women. *Women's Studies* 35(6), 545–565.
- Haapasalo, Jaana (toim.) (1999) *Väkivallan kierre*. Helsinki: Tietosanoma.
- Haapasalo, Jaana & Pietilä, Sonja (1999) Äidit lastensa surmaajina. Teoksessa Jaana Haapasalo (toim.) *Väkivallan kierre*. Helsinki: Tietosanoma, 127–161.
- Hallamaa, Jaana & Launis, Veikko & Lötjönen, Salla & Sorvali, Irmeli (toim.) (2006) *Etiikkaa ihmistieteille*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hanmer, Jalna (1996) Women and violence: Commonalities and diversities. Teoksessa Barbara Fawcett, Brid Featherstone, Jeff Hearn & Christine Toft (toim.) *Violence and gender relations. Theories and interventions*. London: SAGE Publications, 22–38.
- Hannus, Riitta & Mehtola, Sirkku & Natunen, Luru & Auli Ojuri (toim.) (2011) *Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta*. Ensi- ja turvakotien liitto: Ensi- ja turvakotien liiton raportti 13.
- Hautanen, Teija (2005) Bypassing the relationship between fatherhood and violence in Finnish policy and research. Teoksessa Maria Eriksson, Marianne Hester, Suvi Keskinen & Keith Pringle (toim.) *Tackling men's violence in families. Nordic issues and dilemmas*. Bristol: Policy Press, 67–82.

Hearn, Jeff (1998) *The Violences of Men. How Men Talk About and How Agencies Respond to Men's Violence to Women*. London: Sage.

Hearn, Jeff (1999) Miesten tuntemiinsa naisiin kohdistama väkivalta kriittisen tutkimuksen kohteena. Suom. Arto Jokinen & Liisa Husu. Teoksessa Arto Jokinen (toim.) *Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja*. Tampere: Tampere University Press, 237–265.

Heimer, Karen & Kruttschnitt, Candace (2006a) *Gender and crime. Patterns in victimization and offending*. New York: New York University Press.

Heimer, Karen & Kruttschnitt, Candace (2006b) Introduction: New insights into the gendered nature of crime and victimization. Teoksessa Karen Heimer & Candace Kruttschnitt (toim.) *Gender and crime. Patterns in victimization and offending*. New York: New York University Press, 1–16.

Heiskanen, Markku & Ruuskanen, Elina (2010) *Tuhansien iskujen maa*. Helsinki: HEUNI.

Heitfield, Heather & Simon, Rita J. (2002) Women in prison: A comparative assessment. *Gender issues* 20(1), 53–75.

Hester, Marianne (2012) Potrayal of Women as Intimate Partner Domestic Violence Perpetrators. *Violence Against Women* 18(9), 1067–1082.

HEUNI (2014) *European sourcebook of crime and criminal justice statistics 2014*. Helsinki: European institute for crime prevention and control affiliated with United Nations. http://www.heuni.fi/material/attachments/heuni/reports/grMWoCVTF/HEUNI_report_80_European_Sourcebook.pdf, viitattu 17.10.2014.

Hochschild, Arlie (1979) Emotion Work, Feeling Rules, and Social Structure. *American Journal of Sociology* 85(3), 551—575.

Holli, Anne-Mari & Saarikoski, Terhi & Sana, Elina (toim.) (2002) *Tasa-arvopolitiikan haasteet*. Porvoo: WSOY.

Holma, Juha & Partanen, Terhi (2008) Lähisuhdeväkivalta tutkimuskohteena. Teoksessa Eija Sévon & Marianne Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: Palmeni Helsinki University Press, 274–291.

Honkatukia, Päivi (1998) *Sopeutuvat tytöt? Sukupuoli, sosiaalinen kontrolli ja rikokset*. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Honkatukia, Päivi & Nyqvist, Leo & Pösö, Tarja (2006) Vaikeat aiheet haavoittuvissa olosuhteissa. Teoksessa Jaana Hallamaa, Veikko Launis, Salla Lötjönen & Irmeli Sorvali (toim.) *Etiikkaa ihmistieteille*. Helsinki: SKS, 296-317.

- Hurtig, Johanna & Laitinen, Merja (toim.) (2002) Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Husso, Marita (2003) Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila. Tampere: Vastapaino.
- Irni, Sari (2008) Puolustautumista ja varmuutta: ”Ikääntyvä työntekijä” tutkimusprosessissa ja työorganisaatioiden sukupuolistavissa käytännöissä. *Gerontologia* 2/2008, 60–70.
- Irni, Sari (2013) Kun jälkistrukturalismi kohtaa luonnontieteistä inspiroituneen materialismin. Herkän luennan harjoitus. *Naistutkimus* 2/2013, 5–16.
- Irni, Sari & Meskus, Mianna & Oikkonen, Venla (toim.) (2014) Muokattu elämä. Teknotiede, sukupuoli ja materiaalisuus. Tampere: Vastapaino.
- Jeffries, Samantha (2014) The Imprisonment of women in Southeast Asia: Trends, patterns, comparisons and the need for further research. *Asian Journal of Criminology* 9(2), 253–269.
- Jeskanen, Inka (2014) Romaninaisena vankilassa. Naisten vuoro -projektin selvitys. Rikosseuraamuslaitos: Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 1/2014.
- Johnson, Holly (1998) Survey Research on Violence Against Women. Teoksessa R. Emerson Dobash & Russell P. Dobash (toim.) *Rethinking Violence Against Women*. Thousand Oaks: Sage, 23–52.
- Jokila, Helena (2008) Uskottava raiskauksen uhri todistusharkinnassa. Teoksessa Teoksessa Mirva Lohiniva-Kerkelä (toim.) *Väkivalta. Haavoittuvuus ja seuraukset*. Terttu Utraisen juhla- ja muistikirja. Helsinki: Talentum, 405–446.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993) Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2012) Kategoriat, kulttuuri & moraalit: johdatus kategoria-analyysiin. Helsinki: Gaudeamus.
- Jokinen, Arto (toim.) (1999) Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja. Tampere: Tampere University Press.
- Jokinen, Arto (2000) Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta ja kulttuuri. Tampere : Tampere University Press.
- Järviluoma, Helmi & Moisala, Pirkko & Vilkkonen, Anni (toim.) (2003) *Gender and Qualitative Methods*. Thousand Oaks: Sage.
- Järviluoma, Helmi & Roivainen, Irene (1997) Jäsenkategorisoinnin analyysi kulttuurisena metodina. *Sosiologia* 1/1997, 15–25.

- Järviluoma, Helmi & Roivainen, Irene (2003) Gender in membership categorization analysis. Teoksessa Helmi Järviluoma, Pirkko Moisala & Anni Vilkkö (toim.) Gender and Qualitative Methods. Thousand Oaks: Sage, 69–83.
- Järviluoma, Helmi & Moisala, Pirkko & Vilkkö, Anni (toim.) (2003) Gender and Qualitative Methods. Thousand Oaks: Sage.
- Karkunlehto, Sanna (2006) Seksuaalisen ruumiin modernit teoriat. Teoksessa Taina Kinnunen & Anne Puuronen (toim.) Seksuaalinen ruumis. Kulttuuritieteelliset lähestymistavat. Helsinki: Gaudeamus, 44–70.
- Keskinen, Suvi (2001) Ahdistavien tunteiden äärellä. Tutkijan, väkivaltaa kokeneiden naisten ja kulttuurin kohtaamisia. Naistutkimus 3(14), 29–40.
- Keskinen, Suvi (2005a) Commitments and contradictions: linking violence, parenthood and professionalism. Teoksessa Maria Eriksson, Marianne Hester, Suvi Keskinen & Keith Pringle (toim.) Tackling men's violence in families. Nordic issues and dilemmas. Bristol: Policy Press, 31–48.
- Keskinen, Suvi (2005b) Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat. Sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt. Tampere: Tampere University Press.
- Kim, Bitna & Titterton (2009) Abused South Korean Women. A Comparison of Those Who Do and Those Who Do Not Resort to Lethal Violence. International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology 5(1), 93–112.
- Kinnunen, Taina & Puuronen, Anne (toim.) (2006) Seksuaalinen ruumis. Kulttuuritieteelliset lähestymistavat. Helsinki: Gaudeamus.
- Klientkartläggning (2013) Ett regeringsuppdrag. En presentation av bakgrundsfaktorer hos Kriminalvårdens klienter. Norrköping: Kriminalvården.
- Kristoffersen, Ragnar (2013) Correctional statistics of Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden 2008–2012. Oslo: Kriminalomsorgen.
- Krug, Etienne G. & Dahlberg, Linda L. & Mercy, James A. & Zwi, Anthony B. & Lozano, Rafael (2002) World report on violence and health. Geneva: World Health Organization.
- Kruttschnitt, Candace & Gartner, Rosemary & Hussemann, Jeanette (2008) Female Offenders: Moral Panic or More Serious Offenders? The Australian and New Zealand Journal of Criminology 41(1), 9–35.
- Kuronen, Marjo & Granfelt, Riitta & Nyqvist, Leo & Petrelius, Päivi (toim.) (2004) Sukupuoli ja sosiaalityö. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Kuusipalo, Jaana (2002) Mikä on se tasa-arvo, jota tasa-arvopolitiikka tavoittelee? Teoksessa Anne-Mari Holli & Terhi Saarikoski & Elina Sana (toim.) Tasa-arvopolitiikan haasteet. Porvoo: WSOY, 208–220.

Laitinen, Merja (2004) Häväistyt ruumiit, rikutut mielet. Tutkimus lapsina lähisuhteissa seksuaalisesti hyväksikäytettyjen naisten ja miesten elämästä. Tampere: Vastapaino.

Laitinen, Pirjo (2006) Naisten väkivaltarikoksista mielentilalausuntojen valossa. Teoksessa Mirva Lohiniva-Kerkelä (toim.) Väkipalta. Haavoittuvuus ja seuraukset. Terttu Utraisen juhlaKirja. Helsinki: Talentum, 223–234.

Lattu, Emmi (2006) Väkivaltarikoksista tuomittujen naisten vankilasta vapautuminen. Teoksessa Mirva Lohiniva-Kerkelä (toim.) Väkipalta. Haavoittuvuus ja seuraukset. Terttu Utraisen juhlaKirja. Helsinki: Talentum, 235–248.

Leeder, Elaine J. (2014a) (toim.) Inside and out: Women, prison, and therapy. Hoboken: Taylor & Francis.

Leeder, Elaine (2014b) Inside and out: Women, prison and therapy. A feminist dialogue on challenging correctional discourse. Teoksessa Elaine J. Leeder (toim.) Inside and out: Women, prison, and therapy. Hoboken: Taylor & Francis, 1–8.

Lennie, June & Hatcher, Caroline & Morgan, Wendy (2003) Feminist Discourses of (Dis)empowerment in an Action Research Project Involving Rural Women and Communication Technologies. Action Research 1(1), 57–80.

Leonard, Elizabeth Dermomy (2002) Convicted survivors: The imprisonment of battered women who kill. New York: State University of New York Press.

Liljeström, Marianne (toim.) (2004) Feministinen tietäminen: keskustelua metodologiasta. Tampere: Vastapaino.

Lockwood Harris, Kate & Palazzolo, Kellie E. & Savage, Matthew W. (2012) 'I'm not a sexist, but...': How ideological dilemmas reinforce sexism in talk about intimate partner violence.

Lohiniva-Kerkelä, Mirva (toim.) (2006) Väkipalta. Haavoittuvuus ja seuraukset. Terttu Utraisen juhlaKirja. Helsinki: Talentum.

Ludwig, Gundula (2011) From the 'heterosexual matrix' to a 'heteronormative hegemony': Initiating a dialogue between Judith Butler and Antonio Gramsci about queer theory and politics. Teoksessa María Do Mar Varela & Nikita Dwahan & Antke Engel (toim.) Hegemony and heteronormativity. Revisiting 'the political' in queer politics. Farnham: Ashgate, 43–61.

Lundberg-Love, Paula K. & Marmion, Shelly L. (2006a) Battered Women. Teoksessa Paula K. Lundberg-Love & Shelly L. Marmion (toim.) "Intimate" Violence Against Women. When Spouses,

Partners, or Lovers Attack. London: Praeger.

Lundberg-Love, Paula K. & Marmion, Shelly L. (2006b) (toim.) ”Intimate” Violence Against Women. When Spouses, Partners, or Lovers Attack. London: Praeger.

Marttala, Pia (2011) Parisuhdeväkivallan monet muodot. Teoksessa Riitta Hannus, Sirku Mehtola, Luru Natunen & Auli Ojuri (toim.) Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta. Ensi- ja turvakotien liitto: Ensi- ja turvakotien liiton raportti 13, 37–50.

McCloskey, Kathy A. & Sitaker, Marilyn H. (toim.) (2009) Backs Against the Wall. Battered Women's Resistance Strategies. Lontoo: Routledge.

McDaniels-Wilson, Cathy & Jeffries, Judson L. (2011) Women Behind Bars: An Illuminating Potrait. Journal of the Institute of Justice and International Studies 11(1), 129—144.

Naiset näkyväksi (2008) Työryhmän mietintö. Rikosseuraamusvirasto: Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2008.

Nikander, Pirjo (2010) Jäsenkategoria-analyysi ja haastattelun kulttuuriset järjestykset. Teoksessa Pirjo Nikander, Johanna Ruusuvoori & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi.

Nikunen, Minna (2001) Nainen ja henkirikos: ”Mies ei halunnut mistään hinnasta luopua vaimostaan?”. Teoksessa Minna Nikunen, Tuula Gordon, Sanna Kivimäki & Riitta Pirinen (toim.) Nainen, naiseus, naisellisuus. Tampere: Tampere University Press, 159–190.

Nikunen, Minna & Gordon, Tuula & Kivimäki, Sanna & Pirinen, Riitta (2001) Nainen, naiseus, naisellisuus. Tampere: Tampere University Press.

Noh, Marianne S. & Lee, Matthew T. & Feltey, Kathryn M. (2010) Mad, Bad, or Reasonable? Newspaper Potrayals of the Battered Woman Who Kills. Gender Issues 27(3/4), 110—130.

Notko, Marianne (2011) Väkivalta, vallankäyttö ja vahingoittuminen naisten perhesuhteissa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Nykyri, Tuija (1998) Naisen viha. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Nyqvist, Leo (2004) Sukupuoli parisuhdeväkivallan ammatillisessa kohtaamisessa. Teoksessa Marjo Kuronen & Riitta Granfelt & Leo Nyqvist & Päivi Petrelius (toim.) Sukupuoli ja sosiaalityö. Jyväskylä: PS-Kustannus, 101–130.

Nyqvist, Leo (2008) Seksuaalinen väkivalta parisuhteessa. Teoksessa Sari Näre & Suvi Ronkainen (toim.) Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikkaa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 129–167.

Näre, Sari (toim.) (1999) Tunteiden sosiologiaa. 1, Elämyksiä ja läheisyyttä. Helsinki: Suomalaisen

Kirjallisuuden Seura.

Näre, Sari & Ronkainen, Suvi (toim.) (2008) Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikkaa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Oinas, Elina (2004) Haastattelu: kokemuksia, kohtaamisia, kerrontaa. Teoksessa Marianne Liljeström (toim.) Feministinen tietäminen. Tampere: Vastapaino, 209–227.

Paoletti, Isabella (1998) Handling 'Incoherence' According to the Speaker's On-sight Categorization. Teoksessa Charles Antaki & Sue Widdicombe (toim.) Identities in talk. Lontoo: Sage, 171-190.

Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Maria (toim.) (2011) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Penal Reform International (2008) Women in prison: Incarcerated in a man's world. Penal Reform Briefing No 3. <http://www.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/06/brf-03-2008-women-in-prison-en.pdf>, viitattu 17.10.2014.

Piispa, Minna (2004) Väkivalta ja parisuhde. Nuorten naisten kokeman parisuhdeväkivallan määrittely surveytutkimuksessa. Helsinki: Tilastokeskus.

Piispa, Minna (2008) Väkivallan muodot heteroseksuaalisessa parisuhteessa. Teoksessa Sari Näre & Suvi Ronkainen (toim.) Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikkaa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 106–127.

Piispa, Minna (2011) Parisuhdeväkivallan todellisuus. Teoksessa Riitta Hannus, Sirkku Mehtola, Luru Natunen & Auli Ojuri (toim.) Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta. Ensi- ja turvakotien liitto: Ensi- ja turvakotien liiton raportti 13, 15–36.

Pulkkinen, Tuija (2000) Judith Butler – Sukupuolen suorittamisen teoreetikko. Teoksessa Anneli Anttonen & Kirsti Lempiäinen & Marianne Liljeström (toim.) Feministejä – aikamme ajattelijoita. Tampere: Vastapaino, 43–60.

Putkonen, Hanna & Weizmann-Henelius, Ghitta & Lindberg, Nina & Rovamo, Tuija & Häkkänen-Nyholm, Helinä (2011) Gender Differences in Homicide Offenders' Criminal Career, Substance Abuse and Mental Health Care. A Nationwide Register-Based Study of Finnish Homicide Offenders 1995—2004. *Criminal Behaviour and Mental Health* 21(1), 51—62.

Pösö, Tarja (1986) Naisesta naisvanki? Tutkimus naisten rikollisuudesta. Tampere: Tampereen yliopisto.

Randall, Melanie (2010) Sexual Assault Law, Credibility, and 'Ideal Victims' : Consent, Resistance, and Victim Blaming. *Canadian Journal of Women & the Law* 22(2), 397—433.

Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokangas, Elina (2011) Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja

tietoarvo. Teoksessa Aini Pehkonen & Maria Väänänen-Fomin (toim.) *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 235–255.

Rikosseuraamuslaitos (2010) Yhdyskuntaseuraamuksia koskevien lausuntopyyntöjen toimittaminen rikosseuraamuslaitoksen arviointikeskuksille 1.5.2010 alkaen. <http://www.rikosseuraamus.fi/50437.htm>, viitattu 22.9.2014.

Rikosseuraamuslaitos (2013) Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2013.

Rikosseuraamuslaitos (2014) Rikosseuraamusasiakkaat 1.5.2014. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 3/2014.

Ronkainen, Suvi (1999) Subjektius, häpeä ja syyllisyys parisuhdeväkivallan elementteinä. Teoksessa Sari Näre (toim.) *Tunteiden sosiologiaa. 1, Elämyksiä ja läheisyyttä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 131–154.

Ronkainen, Suvi (2002) Väkivallan valta. Teoksessa Satu Apo, Anu Koivunen, Leena-Maija Rossi & Kristiina Saarikangas (toim.) *Itkua ikä kaikki? Kirjoituksia naisista, vallasta ja väkivallasta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 207—220.

Ronkainen, Suvi (2006) Haavoittunut kansakunta ja väkivallan toimijuus. Teoksessa Mirva Lohiniva-Kerkelä (toim.) *Väkivalta. Haavoittuvuus ja seuraukset*. Terttu Utraisen juhlaKirja. Helsinki: Talentum, 531—550.

Ronkainen, Suvi (2008) Kenen ongelma väkivalta on? Suomalainen hyvinvointivaltio ja väkivallan toimijuus. *Yhteiskuntapolitiikka* 73(4), 388–401.

Rossi, Leena-Maija (2010) Sukupuoli ja seksuaalisuus, eroista eroihin. Teoksessa Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino, 24–38.

Sargent, Elizabeth & Marcus-Mendoza, Susan & Ho Yu, Chong (1993) Abuse and the Woman Prisoner. Teoksessa Beverly R. Fletcher, Lynda Dixon Shaver & Dreama M. Moon (toim.) *Women Prisoners. A Forgotten Population*. Westport: Praeger, 55–64.

Saresma, Tuija & Rossi, Leena-Maija & Juvonen, Tuula (toim.) (2010) *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere.

Saxena, Preeta & Messina, Nena P. & Grella, Christine E. (2014) Who benefits from gender-responsive treatment? Accounting from abuse history on longitudinal outcomes for women in prison. *Criminal Justice and Behavior* 41(4), 417–432.

Schegloff, Emanuel (2007) A tutorial on membership categorization. *Journal of Pragmatics* 39(4), 462–482.

Sévon, Eija & Notko, Marianne (toim.) (2008) *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: Palmeni Helsinki

University Press.

Shechory, Mally & Perry, Gali & Addad, Moshe (2011) Pathways to Women's Crime: Differences Among Women Convicted of Drug, Violence and Fraud Offenses. *The Journal of Social Psychology* 151(4), 399–416.

Silverman, David (toim.) (1997) *Qualitative Research. Theory, Method and Practice*.

Suonio, Mari & Linderborg, Henrik & Lassila, Tytti (toim.) (2014) *Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamuslaitos: Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2014*.

Swahnberg, Katarina & Wijma, Barbro (2009) The body as 'double-ended sword'? A Qualitative study on Swedish female prisoners' relationship toward their bodies. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 10(2), 161–177.

Särkelä, Antti (2001) *Välittäminen ammattina. Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön*. Tampere: Vastapaino.

Transtukipiste (2014) Tietoa sukupuolesta, <http://transtukipiste.fi/tietoa-sukupuolesta/>, viitattu 30.10.2014.

Vaahtera, Elina & Vähäpassi, Emmi (2014) *Vammaisuuden haluaminen ja kulttuuriset normit*. Teoksessa Sari Irni, Mianna Meskus & Venla Oikkonen (toim.) *Muokattu elämä. Teknotiede, sukupuoli ja materiaalisuus*. Tampere: Vastapaino.

Viitanen, Päivi (2013) *The Health, Work Ability and Healthcare Needs of Finnish Female Prisoners*. Tampere: Tampere University Press.

Virkki, Tuija (2007) Gender, Care, and the Normalization of Violence: Similarities between Occupational Violence and Intimate Partner Violence in Finland. *NORA – Nordic Journal of Women's Studies* 13(4), 220—231.

Virokangas, Elina & Väyrynen, Sanna (toim.) (2013) *Varjoja naiseudessa*. Kuopio: Unipress.

Väyrynen, Sanna (2009) *Väkivallan tabu ja naisten huumeiden käyttö*. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) *Tabujen kahleet*. Tampere: Vastapaino, 179–203.

Walmsley, Roy (2012) *World female imprisonment list*. http://www.prisonstudies.org/sites/prisonstudies.org/files/resources/downloads/wfil_2nd_edition.pdf, viitattu 17.10.2014.

Walmsley, Roy (2013) *World prison population list*. http://www.prisonstudies.org/sites/prisonstudies.org/files/resources/downloads/wppl_10.pdf, viitattu 17.10.2014.

Weizmann-Henelius, Ghitta (2004) Violent female perpetrators in Finland. Personality and life events. Vaasa: Vanha Vaasa Hospital.

Weizmann-Henelius, Ghitta & Vieremö, Vappu & Eronen, Markku (2003) The violent female perpetrator and her victim. Forensic Science International 133(3), 197–203.

Widdicombe, Sue (1998) Identity as an Analysts' and a Participants' Resource. Teoksessa Sue Widdicombe & Charles Antaki (toim.) Identities in talk. Lontoo: Sage, 191-206.

Wolff, Nancy & Shi, Jing & Siegel, Jane A. (2009) Patterns of Victimization Among Male and Female Inmates: Evidence of an Enduring Legacy. Violence and Victims 24(4), 469—484.

Yourstone, Jenny & Wenander, Diana & Lånström, Niklas (2010) Psykisk hälsa bland fängelsedömda kvinnor i Sverige. Norrköping: Kriminalvården.

Sekundäirilähteet:

Lehtinen, Ullaliina (1993) Feelings are ”Patterns in the Weave of Our Life” – not a Basis for a Feminist Epistemology. Nora 1(1), 39–49.

Thorne, B, (1983) Political activist as participant observer: Conflicts of commitment in a study of the draft resistance movement of the 1960s. Teoksessa R. M. Emerson (toim.) Contemporary field research: A collection of readings. Minneapolis: University of Minneapolis University, 216–234.

LIITTEET

Liite 1: Tutkimuksen ennakoesittelykirje avovankilaan

Hyvä _____n vankilan nainen,

olen tekemässä Tampereen yliopistossa sosiaalityön pro gradu -tutkielmaani, jonka aineiston keräämiseen pyydän apuasi. Mielenkiinnonkohteenani ovat sellaisten naisten ajatukset väkivallasta, joilla on tietoa sekä väkivallan kohteena olemisesta että väkivallan käyttämisestä. Aiempien tutkimusten perusteella tiedetään, että monet naisvangit ovat elämänsä aikana sekä olleet väkivallan uhreja että tekijöitä, mutta tällaista kokeneiden naisia omia ajatuksia aiheesta on tutkittu varsin vähän. Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, miten niin väkivallan kohteina kuin tekijöinä olleet naiset hahmottavat väkivaltaa. Mitä sinun mielestäni väkivalta oikeastaan tarkoittaa? Millaisia väkivallan muotoja naisen elämään voi kuulua? Millaista kohtelua voi saada osakseen sellainen ihminen, joka on esimerkiksi fyysisesti tai henkisesti sekä lyöty että lyöjä?

Toivon pääseväni kuulemaan käsityksiäsi väkivallasta ja sen merkityksistä haastattelemalla tai kirjoituksesi kautta. Tutkimukseen voi siis osallistua kummalla tavalla vain tahtoo. Haastattelut suoritetaan vankilan tiloissa. Säilytän haastattelumuistiinpanoni ja saamani kirjoitukset lukitus-tilassa, jonne pääsyä ei ole muilla kuin allekirjoittaneella tutkijalla. Kaikenlaisesta aineistosta häivytetään tutkittavan henkilöllisyyden paljastumista edesauttavat yksityiskohdat (kuten tutkittavan nimi, ikä, vankila), ja valmiissa tutkimusraportissa aineistonäytteitä käytetään sellaisessa anonymisoidussa muodossa, että yksittäisten tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden tunnistaminen on mahdollisimman epätodennäköistä. Jokaisella tutkimukseeni osallistuvalla on missä tahansa tutkimuksen vaiheessa mahdollisuus perua osallistumisensa.

Mikäli kiinnostuit tutkimukseeni osallistumisesta, ota asiassa yhteyttä tutkimukseni yhteyshenkilöön, kuntoutustyöntekijä_____. Haastattelu-aika sekä palautekeskustelu sovitaan yhteyshenkilön kautta ja kirjoituksien postitusosoite annetaan kirjoittajille erikseen.

Kiitän jo etukäteen mielenkiinnostanne.

Ystävällisin terveisin
Vera Virolainen

Liite 2: Tutkimuksen esittely suljettuun vankilaan

Gradututkimus naisten väkivallasta: Mitä miten miksi?

Mitä?

Teen Tampereen yliopistoon gradua, jossa pyrin selvittämään, *miten naisvangit kertovat väkivallan käyttämisen ja sen kohteeksi joutumisen liittyvän toisiinsa*. Olen kiinnostunut tutkimuksessani sellaisista kysymyksistä kuin ”millaista väkivaltaa naisen elämään voi kuulua?”, ”miksi nainen käyttää väkivaltaa?” ja ”millaista väkivaltaa vankilaan joutunut nainen on kohdannut?”.

Kuka?

Opiskelen sosiaalityöntekijäksi. Tieni vei vankilamaailmaan ensikerran kesällä 2012, kun suoritin Turun vankilassa opintoihimme kuuluvan harjoittelun. Tahdon tutkia väkivaltateemaa, sillä kyse on laajasta yhteiskunnallisesta ongelmasta, jonka kanssa sosiaalityön asiakkaistakin monet ovat joutuneet tekemisiin.

Miksi?

Tutkimukseen osallistamalla pääset kertomaan omasta näkökulmastasi naisten väkivallasta. Avaamalla ajatuksiasi tutkijalle *voit parhaimmillaan lisätä ihmisten ymmärrystä naisvankien elämästä ja naisten väkivallasta*. Vähintäänkin *tulet kartoittaneeksi inasen suomalaisittain vähälukuista tutkimusalaa*. Väkivallasta puhuminen voi olla paitsi raskasta, myös terapeutista. Konkreettisenä palkkiona tutkimukseen osallistumisesta saat halutessasi valmiista tutkimuksesta oman painoksen.

Miten?

Etsin tutkimukseeni naisia, joilla on tietoa sekä väkivallan käyttämisestä että kohteena olemisesta ja halua puhua näistä molemmista. Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Ajatuksiaan väkivallasta naisten elämässä voi kertoa joko *haastattelussa tai kirjoittamalla* tutkijalle (tutkija toimittaa vankilaan valmiiksi maksetut vastauskuoret). Tutkimukseen ilmoitaudutaan yhteyshenkilön, [kuntoutustyöntekijä n](#) kautta.

Tutkimukseen osallistuminen on luottamuksellista, eli tutkija eikä tutkimuksen yhteyshenkilö paljasta tutkimukseen osallistuneiden nimiä kenellekään, eikä kerro haastatteluissa tai kirjeissä esiin tulleita asioita vankilan henkilökunnalle tai muille ulkopuolisille. Painetussa gradussa ei julkaista tutkimukseen osallistuneiden oikeita nimiä, ikiä, vankilaa eikä muita yksityiskohtia, joista tutkimukseen osallistuneet naiset voisi

tunnistaa.

Haastattelun tai kirjoituspyynnön kysymyksiin ei ole oikeita tai väärää vastauksia, vaan olen kiinnostunut nimenomaan sinun mielipiteistäsi ja ajatuksistasi!

Halutessasi voit antaa minulle palautetta ja kertoa tutkimukseen osallistumisen jälkimainingeista erillisellä lyhyellä, korkeintaan varttitunnin mittaisella palautekeskustelu- ja seuranta-haastattelukerralla.

Milloin?

Haastattelujen ajankohta sovitaan yhteyshenkilön kautta, jolle toivon sinun ilmoittavan halustasi osallistua tutkimukseen viimeistään keskiviikkona 6.11. Haastattelut on tarkoitus suorittaa 15.11.13 mennessä, samoin pyydän sinua postittamaan kirjoitelmasi viimeistään marraskuun puolivälissä.

Ystävällisin terveisin _____

Vera Virolainen

*kuvat:
Stockvault.net*

Liite 3: Kirjoituspyyntö

Kirjoituspyyntö

Väkivallan tiedetään olevan hyvin miehinen ilmiö: niin sen tekijät kuin kokijatkin ovat useimmiten miehiä. Naisista ja väkivallasta olemassa oleva tutkimustieto painottuu naisiin kohdistuvaan väkivaltaan. Sen sijaan naisten oma väkivaltaisuus on vielä vähemmän tunnettu ilmiö, erityisesti väkivaltaa itse käyttäneiden naisten ajatuksista ja kokemuksista tiedetään vain vähän. Tässä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita naisten väkivallasta molemmista näkökulmista ja niiden mahdollisesta yhteenliittymisestä: mistä on kyse, kun nainen on sekä lyöjä että lyöty? Pyydän apuasi väkivallan naisnäkökulman selvittämiseen ja toivon sinun kirjoittavan oman näkemyksesi aiheesta. Mitä väkivalta mielestäsi on? Onko 'lyöminen' muutakin kuin fyysistä pahoinpitelystä? Millaista on naisen käyttämä väkivalta? Mitä ajattelet väkivallan kohteeksi/kokijaksi/uhriksi joutumisesta? Miten väkivallan käyttäminen ja kohteena oleminen liittyvät toisiinsa, vai liittyvätkö ne? Voit hyödyntää kirjoituksessasi edellisiä kysymyksiä. Voit kirjoittaa omista kokemuksistasi tai kertoa ajatuksiasi väkivallasta yleisemmällä tasolla. Halutessasi voit antaa kirjoitelmallesi otsikon. Voit allekirjoittaa kirjoitelmasi omalla nimelläsi, nimimerkillä tai täysin nimettömänä. Toivottavaa olisi, että kirjoittaisit tekstisi alkuun ikäsi. Kirjoitelmalla ei ole oletuspituutta, vaan voit kirjoittaa niin pitkästi – tai lyhyesti – kuin tahdot.

Pyydän, että lähetät tekstisi minulle **viimeistään 15.11.2013**. Valmiiseen tutkimusraporttiin ei kirjata kenenkään tutkimukseen osallistuneen henkilön nimeä, ja tunnistettavuutta edesauttavat tekijät (kuten mahdolliset paikannimet ja tekstissä esiintyneiden muiden henkilöiden nimet) muutetaan tai poistetaan kokonaan tutkimukseen osallistuvien yksityisyyden suojaamiseksi. Halutessasi voit varata tutkijan kanssa palautekeskustelutapaamisen, jossa voit kertoa hänelle tutkimuksen aiheuttamista tunneilmioista ja antaa palautetta tutkimuksen toteutuksesta. Voit kysyä palautekeskustelusta tai muusta kirjoituspyynnössä mieltäsi askarruttavasta asiasta tutkimukseni yhteyshenkilöltä, kuntoutustyöntekijä _____.

Tutkimukseen osallistuvilla on mahdollisuus saada tutkimuksen valmistuttua itselleen oma kappale tutkimusraportista. Tavoitteena on myös antaa tutkimukseen osallistuville naisille mahdollisuus kertoa omakohtaisesti naisten väkivallasta ja lisätä näin ihmisten ymmärrystä naisten väkivallasta ja naisvangeista.

Kiitän jo etukäteen tärkeästä avustasi tutkimukseni toteuttamisessa!

Ystävällisin terveisin

Vera Virolainen
Sosiaalityön opiskelija
Tampereen yliopisto

Liite 4: Teemahaastattelurunko

Teemahaastattelurunko

Johdanto

Alkujutustelu

Tutkijan ja tutkimukseen osallistuvan esittelyt – haastateltavan syntymävuosi ja tuomio?
Kertalaisuus?

Tutkimuksen ja itseni esittely – mitä aion tutkia ja miksi – ei tirkistelynhalua! + oma vankilakokemus + haluan haastatella naisvankeja, KOSKA – tutkimustieto naisten väkivallan yhteenkietoutumisesta

Luottamuksellisuus, nimettömyys – en kerää tutkittavista tunnistetietoja,
keksitään yhdessä peitenimet + tutkimussuostumuksen läpikäynti ja allekirjoitus

Mikä sai tutkittavan lähtemään mukaan haastatteluun – miksi haastatteluun kirjoittamisen sijaan?

Haastattelurungon esittely – mitä tuleman pitää, miten etenemme, kysymysten tyyli: laajoja, ”kerro tyhmälle”

Haastattelun periaatteet: edetään rauhassa, joustavasti, haastateltavalla mahdollisuus kieltäytyä vastaamasta, kyseessä teemahaastattelu, mahdollisuus vastata yleisemmällä tasolla tai henkilökohtaisista kokemuksista kertoen, väitteiden kommentointi, ei vääriä vastauksia

1) Väkivallan vapaa määrittely

Mitä sinulle tulee ensinnä mieleen sanasta ”väkivalta”? Millainen on väkivallan tekijä? Millaista on olla väkivallan käyttäjä?

Millainen on väkivallan kohde? Onko hän uhri, kokija, kohde, selviytyjä, jokin muu, mikä?

2) Erilaiset väkivallan muodot

Fyysinen väkivalta

Oletettavasti usealle ihmiselle tulee väkivallasta puhuttaessa ensinnä mieleen ruumiillinen pahoinpitely. Miten itse määrittelet fyysistä väkivaltaa? Kuka sitä yleensä tekee ja kenelle?

Millaisia seurauksia sillä on väkivallan tekijälle? Miksi sitä käytetään? Mitä yhteistä naisen ja miehen käyttämällä fyysisellä väkivallalla on?

Mitä mieltä olet puheista, että naiset ovat entistä väkivaltaisempia? Miksi naiset väkivaltaisempia kuin ennen? Miten fyysisen väkivallan saa loppumaan?

Millaisia seurauksia fyysisellä väkivallalla on kohteelleen?

Missä ympäristössä fyysinen väkivalta tapahtuu? Miten ympäristö vaikuttaa väkivaltaan? Miten ruumiillista väkivaltaa vastaan voi puolustautua?

Henkinen väkivalta

Henkinen väkivalta liittyy muihin väkivallan muotoihin ainakin lähisuhteissa tapahtuvassa väkivallassa. Puhutaan myös, että erityisesti naiset ovat henkisesti väkivaltaisista. Mitä henkinen väkivalta mielestäsi tarkoittaa? Miten ilmenee? Mistä voi tunnistaa?

Mitä mieltä olet väitetystä henkisen väkivallan naisellisuudesta? Missä menee ”nalkuttamisen” ja henkisen väkivallan raja? Mitä seurauksia väkivallan osapuolille ja ihmissuhteelle?

Virikkeenä keskustelulle: uhkailu, kiristäminen, nimittely – huorittelu, toisen mitätöiminen, toisen haukkuminen, moralisointi, syytely, vainoaminen, naisviha?

Taloudellinen väkivalta

Tätä kerrotaan ilmenevän ainakin väkivaltaisissa parisuhteissa, joissa toinen osapuoli esimerkiksi ”istuu rahakirstun päällä” ja pitää puolisoaan näin tahdostaan riippuvaisena. Miten määrittelisit tätä väkivaltaa? Seuraukset? Syyt? Kenen tyylistä?

Seksuaalinen väkivalta

Aikuiseen kohdistuva

Mitä on aikuisen kokema seksuaalinen väkivalta? Seksuaalinen häirintä – ei-toivotut ehdottelut, koskettelut, tuijottelut, seksistiset puheet, seksiin pakottaminen..

Miten seksuaalisen väkivallan kohteeksi joutumista voisi ennaltaehkäistä?

Miten seksuaalista väkivaltaa kohdannutta aikuista voisi parhaiten auttaa? Entä miten tulisi toimia seksuaalista väkivaltaa käyttäneen ihmisen kanssa?

Lapseen kohdistuva

Mikä on lapseen kohdistuvalle väkivallalle ominaista? Miten se eroaa aikuisten kokemasta seksuaalisesta väkivallasta?

Mistä lapseen kohdistuvan väkivallan voi tunnistaa? Mitä siitä seuraa? Miten sitä voi hoitaa?

Miten lasta seksuaalisesti hyväksikäyttäneitä ihmisiä tulisi hoitaa tai rangaista?

3) Väkivallan osapuolet + ihmissuhteet

Parisuhdeväkivalta

Väkivallan tiedetään parisuhteessa esiintyvän epäsäännöllisesti ja arvaamattomasti, yleensä koko ajan pahentuen.

Millaista on juuri parisuhteessa tapahtuva väkivalta? Muodoltaan? Luonteeltaan?

Parisuhde? Seurustelu, avoliitto, avioliitto...

Mikä saa ihmisen pahoinpitelemään rakkainta ihmistään? Mikä saa ihmisen rakastamaan henkilöä, jonka pahoinpitelemäksi joutuu? (onko kyse tekijyydessä mielenterveyden ongelmasta ja sairaudesta, alistamisen ja kivun tuottamisen nautinnosta, vallan tunteista, ja uhrudessa läheisriippuvuudesta, käytännön elämän pakotteista, mitä luottamukselle kumppania, parisuhteita ja

romanttisen mielenkiinnon kohteena olevaa sukupuolta kohtaan tapahtuu?)

Millaista on miehen käyttämä parisuhde väkivalta? Millaista on naisen käyttämä parisuhdeväkivalta? Mitä on kahden naisen parisuhteessa tapahtuva väkivalta?

Lapseen kohdistuva väkivalta

Tutkimustiedon mukaan lapsena väkivaltaa kokeneet ihmiset kohtaavat väkivaltaa myös myöhemmässä elämässään muita enemmän. Mitä on lapseen kohdistuva väkivalta? Missä menee kurittamisen ja rajojen ja rakkauden raja, milloin on kyse pahoinpitelemisestä? Mistä lapsi osaa erottaa kasvattamisen ja alistamisen rajan?

Mikä saa vanhemman väkivaltaiseksi omaa lastaan kohtaan? Miten lapsia voi suojella väkivallalta?

Muiden sukulaisten tai läheisten väkivalta

Mistä kyse?

Rikollispiirit ja väkivalta

Rikollisuuteen liitettävistä ryhmistä ainakin huumeita käyttävät ja myyvät ihmiset sekä moottoripyöräkerholaiset tuntuvat aiheuttavan ihmisissä pelkoa, heihin liitetään väkivallan uhka. Miten rikollinen elämä ja väkivalta liittyvät toisiinsa? Kumpi oli vankilaan joutuneen elämässä ensin, väkivalta vai rikollisuus?

Vankilassa tapahtuva väkivalta

Vankien välinen?

Vankien ja henkilökunnan välinen?

Satunnainen, tuntemattomiin ihmisiin kohdistuva/tuntemattomien ihmisten tekemä väkivalta

Suurin osa väkivallasta tapahtuu toistensa tuntevien ihmisten välillä. Jos suomalainen joutuu tuntemattoman ihmisen hyökkäyksen kohteeksi, mies kokee yleensä pahoinpitelyn ja nainen seksuaalista väkivaltaa. Mitä mieltä olet tästä väitteestä? Miksi näin? Miten tällaisiin tilanteisiin joudutaan? Mitä näistä kokemuksista seuraa uhrille ja tekijälle?

4) Nainen ja väkivalta

Väkivallan ajatellaan lähtökohtaisesti olevan eneminkin miehekästä kuin naisellista. Mitä tähän sanot? Miksi miehen väkivalta on tavallisempaa kuin naisen?

Miten naisten väkivaltaan suhtaudutaan?

Millaisia asenteita ammatti-ihmisillä on väkivaltaisiin naisiin? Entä väkivallan kohteiksi joutuneisiin naisiin? Kokemuksia sosiaalityöntekijöistä?

Väkivaltaan ja -vallalle ”altistavia” tekijöitä?

Alkoholi/muut päihitteet – tiedetään, että esimerkiksi suomalaiset henkirikokset tehdään useimmiten päihtyneenä. Samoin tiedetään, että väkivaltaa kohtaavat paljon naiset, jotka kärsivät vakavasta

päihderiippuvuudesta. Mitä päihderiippuvuus tarkoittaa ihmisen elämässä? Mitä se merkitsee naiselle?

Missä nainen on kaikista eniten väkivallan vaarassa? Kotonaan? Kadulla? Jossain laitoksessa?

Missä väkivaltaan saa apua? a) Mistä apua uhrille? b) Mistä apua väkivaltaiselle ihmiselle, naiselle?

5) Väkivallan tekijyyden ja kokijuuden yhteenkietoutuminen

Tutkimustietoa naisvankien väkivallan tekijyyden ja kokijuuden liittymisestä toisiinsa on tarjolla vähän. Yhteenliittymisestä on kuitenkin näyttöä.

Mitä ajattelet ihmisestä, joka on ollut väkivaltainen ja väkivallan kohteena? Millainen hän on? Kuka hän on miehiään/naisiaan? Onko tällainen ristiriitaisten roolien yhteenkietoutuminen yleistä?

Miten tällaisia ihmisiä tulisi kohdella? Miten häntä on kohdeltu esimerkiksi ammattiavun piirissä?

Kuunnellaanko hänen kokemuksiaan väkivallasta? Kuka niitä kuuntelee?

Mitä mieltä olet uhri-sanasta? Millainen ihminen sinulle tulee mieleen uhrista? Onko se asiallinen? Antaako se oikeanlaisen kuvan ihmisestä, joka on joutunut kokemaan väkivaltaa? Millaisen kuvan se antaa ihmisestä? Onko hänen tilanteensa toivoton?

Voiko ihmistä, joka on itse käyttänyt ja joutunut kokemaan väkivaltaa, kutsua uhriksi? Kenelle suodaan kärsijän, uhrin asema? Keneltä se kielletään? Millainen on ideaaliuhri, eli ihanneuhri, yksiselitteinen kärsijä?

Haluaisitko vielä lopuksi palata johonkin asiaan, täsmentää jotakin tai esittää yhteenvetoa?

Lopuksi

Nauhurin sulkeminen

Miltä tuntui? Kehitettävää, kiitettävää?

Keskusteluavusta muistuttaminen

Seurantahaastatteluun/palautekeskusteluun osallistuminen?

Haluaako valmiin gradun itselleen?

Liite 5: Suostumus tutkimukseen osallistumiseen

Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Minä _____ olen osallistunut vapaaehtoisesti Vera Virolaisen pro gradu -tutkimukseen osallistumalla hänen pitämäänsä tutkimushaastatteluun. Annan tutkijalle suostumukseni tallentaa keskustelumme nauhurilleen ja käyttää kertomaani tutkimusaineistonaan ottaen puheestani myös aineisto-otteita valmiiseen tutkimusraporttiinsa.

Tutkija sitoutuu luottamuksellisuuteen ja tutkimukseen osallistuneen yksityisyyden suojeluun säilyttämällä keräämäänsä aineistoa tilassa, jonne ei ole pääsyä kenelläkään muulla kuin tutkijalla. Tutkija pyrkii minimoimaan tutkimukseen osallistuneiden tunnistettavuuden häivyttämällä aineisto-otteistaan sellaiset yksityiskohdat, joista haastateltavan henkilön saattaisi tunnistaa, kuten nimen, iän, vankilan nimen ja muut paikkojen nimet. Tutkimusraportin valmistuttua tutkija tuhoaa aineiston.

Aika ja paikka

_____

Tutkimukseen osallistuneen allekirjoitus

Tutkijan allekirjoitus

_____

nimenselvennys

_____